

**Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі
Малкедзар Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты**

**А.А. Алмагамбетова
В.В. Хасанова**

**«ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҒЫНЫҢ
КӘЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ»**

Оқу құралы

Ақтөбе, 2024

ӘӨЖ614.8
КБК68.9
А65

**Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы
Ақтөбе заң институтының Ғылыми кеңесімен ұсынылды**

Рецензенттер:

Н.Т. Саханова – Ақтөбе қаласы ІІБ ЖПҚ бастығы, полиция подполковнигі;

Ч.К. Утегенов – Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты қылмыстық процесс және криминалистика кафедрасының профессоры, з.ғ.к.

А

«Қазақстан республикасының әкімшілік құқығының кәзіргі жағдайы мен даму перспективалары» Оқу құралы. / В.В. Хасанова, А.А. Алмағамбетова – Ақтөбе: Қазақстан Республикасы ІІМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты, 2024. – 151б.

ISBN

«Қазақстан Республикасының әкімшілік құқығының кәзіргі жағдайы мен даму перспективалары» пәні - мемлекеттік басқару негіздерін зерделеуді көздейтін базалық пән. Оның мазмұны Қазақстан Республикасының конституциялық, қылмыстық, азаматтық және басқа да құқық салаларымен тығыз байланысты.

Осы пәнді зерделеу міндетіне мемлекеттік басқару саласындағы қоғамдық қатынастарды реттеу білімін, оның ішінде әкімшілік құқықтың жекелеген субъектілерінің қызметі туралы пәндік білімді игеру кіретін білікті заңгерді даярлаудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

© А.А. Алмағамбетова, В.В. Хасанова 2024 ж.

© ҚР ІІМ М. Бөкенбаев ат. АЗИ, 2024 ж.

Мазмұны

КІРІСПЕ	6-7
1 ТАРАУ. «ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚТЫ ДАМУДЫҢ НЕГІЗГІ ҮРДІСТЕРІ».	
1.1 Қазіргі заманғы қазақстандық әкімшілік құқық	8-9
2 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ ӘДІСТЕРІ: ЗАМАНАУИ ТҮСІНІК, ТҮРЛЕРІ, ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ»	
2.1 Әкімшілік құқық ғылымы ұғымы.	10-11
3 ТАРАУ. ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ ТЕТІГІНІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ ТУРАЛЫ	
3.1 Әкімшілік-құқықтық реттеу тетігі ұғымы және оның элементтері.	12-13
4 ТАРАУ. «ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЖАҒДАЙЛАРДА МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҰЙЫМДАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ»	
4.1 Мемлекеттік-басқару қатынастары: ұйымдық-құрылымдық және ұйымдық-функционалдық.	14-15
5 ТАРАУ. «АДАМ МЕН АЗАМАТТЫҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ: ТҮСІНІГІ, МАЗМҰНЫ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ».	
5.1 Қазақстан Республикасы азаматтарының әкімшілік-құқықтық мәртебесі, олардың әкімшілік құқық қабілеттілігі, әрекет қабілеттілігі, азаптау қабілеттілігі.	16-17
6 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК РЕФОРМА ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ АТҚАРУШЫ БІЛІК ОРГАНДАРЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ»	
6.1. Атқарушы органның түсінігі мен негізгі белгілері	18-19
7 ТАРАУ. «МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ МӘРТЕБЕСІН ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДЕГІ ПРОБЛЕМАЛАР».	
7.1 Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет жүйесі.	20-21
8 ТАРАУ. «МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ НЫСАНДАРЫН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ АЙҚЫНДАУ».	
8.1 Мемлекеттік басқару нысандарының түсінігі мен жіктелуі	22
9 ТАРАУ. «МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ ӘДІСТЕРІ: ТЕОРИЯ МӘСЕЛЕЛЕРІ».	23-24
9.1 Мемлекеттік басқару әдістерінің түсінігі мен мәні, олардың жіктелуі.	
10 ТАРАУ. «МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДАҒЫ ТӘРТІП ПЕН ЗАҢДЫЛЫҚТЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ».	25-26

10.1 Мемлекеттік басқарудағы заңдылық пен тәртіптің мазмұны мен маңызы.

11 ТАРАУ. «ҒЫЛЫМ МЕН ЗАҢНАМАДАҒЫ ӘКІМШІЛІК ЖАУАПКЕРШІЛІКТІҢ ТҮСІНІГІ МЕН НЕГІЗІ».

11.1 Уақыт пен кеңістіктегі әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнаманың қолданылуы. 27-29

12 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК ЖАЗАЛАРДЫҢ МАҚСАТТАРЫН ҚАРАУДЫҢ ҒЫЛЫМИ ТӘСІЛДЕРІ».

12.1 Әкімшілік жазалар әкімшілік жауапкершілікті жүзеге асыру құралы ретінде. 30-31

13 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕРДІ ҚАРАУҒА УӘКІЛЕТТІ ОРГАНДАР МЕН ЛАУАЗЫМДЫ АДАМДАРДЫҢ ӨЗЕКТІ АСПЕКТІЛЕРІ».

13.1 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істердің өзге органдар мен лауазымды адамдарға ведомстволық бағыныстылығы. 32-33

14 ТАРАУ. «ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘКІМШІЛІК-ЮРИСДИКЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІ».

34-41

14.1. Полицияның әкімшілік-юрисдикциялық қызметі туралы түсінік.

14.2 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау үшін себептер мен негіз.

15 ТАРАУ. «ІСТЕР БОЙЫНША ІС ЖҮРГІЗУДІҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ».

15.1 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу.

15.2 Әкімшілік іс жүргізу кезеңдері.

15.3 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуге қатысушылардың құқықтық жағдайы.

15.4 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау нәтижелері бойынша қабылданатын шешімдер. 42-55

16 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕР БОЙЫНША ІС ЖҮРГІЗУДІ ҚОЗҒАУ ЖӨНІНДЕГІ ӨКІЛЕТТІКТЕРІ».

16.1 Полиция қызметкерлерінің әкімшілік-юрисдикциялық қызметі функциялары мен белгілері.

16.2 Полиция қызметкерлерінің юрисдикциясына қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы істердің сипаттамасы. 56-58

17 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯНЫҢ УӘКІЛЕТТІ ЛАУАЗЫМДЫ АДАМДАРЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕРДІ ҚАРАУЫ».

17.1. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қараудың жалпы тәртібі.

17.2 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау тәртібі.	
17.3 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде анықтауға жататын мән-жайлар.	59-65

18 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ӘКІМШІЛІК ЖАЗАЛАР ҚОЛДАНУ ЖӨНІНДЕГІ ӨКІЛЕТТІКТЕРІ».	66-72
--	--------------

18.1 Әкімшілік жазалар ұғымы, мақсаттары және түрлері.	
18.2 Полиция қызметкерлері әкімшілік іс жүргізуде қолданатын әкімшілік жаза шараларының сипаттамасы.	
18.3 Әкімшілік құқық бұзушылық үшін жаза қолданудың жалпы қағидалары.	

19 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕР БОЙЫНША ҚАУЛЫЛАРДЫ ОРЫНДАУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ҚАРАУ».	
--	--

19.1 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жөніндегі қаулының заңды күшіне ену тәртібі.	
19.2 Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының орындалуын кейінге қалдыру, мерзімін ұзарту, тоқтата тұру немесе тоқтату.	
19.3 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы орындаудың ескіруі.	73-81

20 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕР БОЙЫНША ШАҒЫМДАНУ ЖӘНЕ АПЕЛЛЯЦИЯ ТЕТІГІ».	
--	--

20.1 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыратын органның (лауазымды адамның) әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және шешімдеріне шағым жасау.	
20.2 Жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша заңды күшіне енбеген қаулыларға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаларға шағым жасау, наразылық білдіру тәртібі.	82-89

21 ТАРАУ. «ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ЖАСАУ СЕБЕПТЕРІ МЕН ШАРТТАРЫ ТУРАЛЫ ҰСЫНУЛАР ШЫҒАРУ ТӘРТІБІ».	
--	--

21.1 Құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар.	
21.2 Құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар туралы жекеше ұсынулар шығарудың негіздері мен тәртібі.	90-96

КОЛДАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ	97-99
--------------------------------------	--------------

Кіріспе

«Қазақстан Республикасының әкімшілік құқығының кәзіргі жағдайы мен даму перспективалары» пәні - мемлекеттік басқару негіздерін зерделеуді көздейтін базалық пән. Оның мазмұны Қазақстан Республикасының

конституциялық, қылмыстық, азаматтық және басқа да құқық салаларымен тығыз байланысты.

Осы пәнді зерделеу міндетіне мемлекеттік басқару саласындағы қоғамдық қатынастарды реттеу білімін, оның ішінде әкімшілік құқықтың жекелеген субъектілерінің қызметі туралы пәндік білімді игеру кіретін білікті заңгерді даярлаудың маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

Негізгі мақсат ретінде «Қазақстан Республикасының әкімшілік құқығының кәзіргі жағдайы мен даму перспективалары» пәнін зерделеу білім алушылардың өзінің тікелей қызметтік міндеттерін кейіннен кәсіби орындау үшін қажетті білімді, іскерлік пен дағдыларды кешенді меңгеруін айқындайды.

«Қазақстан Республикасының әкімшілік құқығының кәзіргі жағдайы мен даму перспективалары» курсы Қазақстан Республикасы әкімшілік құқығының аксиоматикалық, жалпы танылған теориялық ұстанымдары мен пікірталас, проблемалық мәселелерін қарау (жаңғырту) ретінде болжайды.

Әкімшілік заңнама жүйесі басқа салалар жүйелерімен ортақ ерекшеліктері бар құрылымды білдіреді. Сонымен қатар жүйенің бірқатар айырмашылықтары бар. Құқықтың басқа да көптеген салалары сияқты әкімшілік құқық екі бөлікке бөлінеді: жалпы және ерекше.

«Қазақстан Республикасының әкімшілік құқығының кәзіргі жағдайы мен даму перспективалары» пәні шеңберінде магистранттар кешенді тәсіл негізінде проблемалық және ғылыми-зерттеу аспектісінде Жалпы және Ерекше бөлімдердің нормаларын зерделейді.

Магистранттардың проблеманы жүйелі талдауды практикалық дамыту әкімшілік құқық қағидаттарының мазмұнын және әкімшілік іс жүргізу ерекшеліктерін игеруге ғана емес, құқық қолдануда туындайтын проблемаларды шешудің құралдары мен тәсілдерін жедел айқындау шеберлігін дамытуға мүмкіндік береді.

Оқу процесінде процессуалдық құжаттарды өз бетінше дайындау және құқық бұзушылықтар бойынша нақты әкімшілік істердің көшірмелерін сын тұрғысынан пайымдау да маңызды болып табылады.

«Қазақстан Республикасының әкімшілік құқығының кәзіргі жағдайы мен даму перспективалары» пәнін оқыту және оны өз бетінше зерделеу процесінде магистранттар пәнді меңгерудің кешенді тәсілі негізінде мынадай мақсаттарға қол жеткізеді:

- оқыту (білім беру) - әкімшілік құқық бойынша бұрын алған базалық білімдерін жаңғырту, әкімшілік-процестік реттеу мәселелерінде жаңа теориялық білімдерді алу және жинақтау, сындарлы түсінік-санатты аппаратты дұрыс қолдану дағдыларын тереңдету, бар дағдыларды дамыту және оларды тереңдету;

2) логикалық-қалыптастырушы - теориялық әкімшілік-процестік ғылымды және әкімшілік-процестік заңнама нормаларын түсіндіру барысында ерекше жүйелік құқықтық ойлауды дамыту;

3) практикалық - әкімшілік іс жүргізу заңнамасының ережелерін нақты өмірлік жағдайларға өз бетінше қолдану дағдыларын, әкімшілік іс жүргізу заңнамасының мәтінімен және ресми түсіндіру актілерімен жұмыс істеу дағдыларын одан әрі дамыту және тереңдету;

4) құндылыққа бағдарланатын - заңмен қорғалатын неғұрлым маңызды құндылықтар жүйесі, олардың сатысы, мемлекеттің әкімшілік саясатының мазмұны мен динамикасы туралы нақты түсінікті қалыптастыру;

5) тәрбиелік - теориялық материалды қабылдаудың казуалдылығын, үстінгі бетін болдырмайтын әкімшілік-процестік ұйғарымдарға жауапты, кәсіби көзқарасты тәрбиелеу, әкімшілік-процестік нормалардың мағынасын ұқыпты оқу және түсіндіру;

6) ғылыми-зерттеу - әкімшілік-іс жүргізу ғылымы мәселелерін зерттеуге ғылыми-іздістіру және ғылыми-жүйелеу тәсілдерін қалыптастыру, эмпирикалық және теориялық материалды қабылдаудың жүйелілігін дамыту, ғылыми зерттеулер әдіснамасын қолдану дағдыларын қалыптастыру.

«Қазақстан Республикасының әкімшілік құқығының кәзіргі жағдайы мен даму перспективалары» пәні логикалық-құқықтық және ғылыми-зерттеу ойлауын дамытатын пән болып табылады, соның салдарынан осы пән ғылыми және педагогикалық магистратурадағы оқытудың теориялық бөлігінің маңызды құрамдас бөлігі болып табылады.

1 ТАРАУ. «ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚТЫ ДАМУДЫҢ НЕГІЗГІ ҮРДІСТЕРІ»

1.1 Қазіргі заманғы қазақстандық әкімшілік құқық

Қазіргі заманғы қазақстандық әкімшілік құқық жүйесін зерделеудің өзектілігі қазіргі уақытта мемлекеттік басқаруды жүзеге асыру кезінде елде болып жатқан қоғамдық процестермен негізделеді.

Мемлекеттік басқаруды оңтайландыру қажеттілігі, бұрын мемлекет басқаруға қатыспаған қоғамдық қатынастардың жаңа салаларының пайда болуы, жария қатынастар саласына тартылған жеке адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғауды жүзеге асыру - мұның бәрі атқарушы өкімет органдары мен жергілікті өзін-өзі басқарудың атқарушы-өкімдік органдары қызметінің нормативтік-құқықтық негізін қалыптастыруға жаңа көзқарастарды талап етеді.

Әкімшілік құқық жөніндегі қазіргі заманғы оқу әдебиетінде ғылыми әкімшіліктер құқықтық реттеу пәнінен басқа қазіргі заманғы әкімшілік құқықты құрудың өлшемі ретінде әкімшілік заңнама жүйесін де бөліп көрсету керек деген пікір айтады.

2014 жылғы 5 шілдеде әкімшілік құқық бұзушылық туралы жаңа кодекс қабылданды, ол әкімшілік-деликтілік заңнаманы елеулі реформалауға бағытталған. Ол әкімшілік-деликтілік құқық (жол қозғалысы ережелерін бұзу, кедендік, еңбек, отбасылық құқық және басқа да осындай құқық бұзушылықтар) мәселелерін реттейді.

Заңнама жүйесінен тұратын және заң шығарушының еркіне байланысты субъективтік өлшем өзінің табиғаты бойынша объективті құбылыс болып табылатын әкімшілік құқық саласы жүйесінің құрылуын алдын ала айқындайды. Сөзсіз, әкімшілік заңнама жүйесінің құқық саласының дамуына ықпалын жоққа шығаруға болмайды, бірақ бұл ықпал әкімшілік құқық жүйесін құруда шешуші рөл атқармайтын қайталама не жанама болып табылады.

Қазіргі заманғы қазақстандық әкімшілік құқық жүйесін құру өлшемдерінің ішінде мыналарды атап өткен жөн:

а) мемлекеттік билік қалыптастырған әкімшілік құқықтың мақсаты (ҚР Президенті және ҚР Үкіметі);

б) қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларындағы мемлекеттік саясаттың түрі ретінде түсінілетін, өз мазмұны бар, қоғамдық қатынастардың белгілі бір саласында әрекет ететін элементтер кешенінде (объектілер, мақсаттар, міндеттер, функциялар, қағидаттар, мазмұн, мемлекеттік саясатты қалыптастыратын және іске асыратын субъектілер, оны іске асырудың басымдықтары мен салдарлары) көрініс тапқан мемлекеттік билік ету процесімен заңдық нысанға айналатын әкімшілік-құқықтық саясат және мемлекеттік-саяси қызмет нысаны болып табылатын;

в) әкімшілік құқық саласының мазмұны мен жүйесін ғылыми-теориялық деңгейде негіздейтін ғылыми теория;

г) басқару қатынастарын әкімшілік-құқықтық реттеудің мәні, яғни мемлекеттің уәкілетті органдарының әкімшілік-жария қызметті жүзеге асыру процесінде туындайтын.

Осыған байланысты құқық саласына нормаларды жіктеу кезінде әлеуметтік қызметтің белгілі бір түрі, яғни әлеуметтік мақсаттағы

біртұтастығымен және өз құрылымының біртектілігімен сипатталатын қоғамдық қатынастардың оқшауланған шеңбері шегерілуі тиіс;

д) әкімшілік-жария қызмет нәтижесінде субъектінің басқару объектісіне басқарушылық әсерін жіберу.

Әкімшілік құқық жүйесін құрудың ұсынылған өлшемдерін негізге ала отырып, ішкі және сыртқы әкімшілік құқықтан құралатын, өз кезегінде құқық институттары мен кіші салаларынан құралатын құқықтың осы саласы элементтерінің жүйесін қалыптастыруға болады. Бұдан басқа, осы критерийлер қазіргі Қазақстанның әкімшілік құқық жүйесінің мәселелерін одан әрі зерттеу үшін пайдаланылуы мүмкін деп тану орынды болып табылады.

Қазақстанның құқықтық демократиялық құрылыс бағытында ілгерілеу процесі ең алдымен құқықтық жүйенің қалыптасуының өткен кезеңдерін, оны трансформациялау кезеңдерін қайта ойластыруды, сондай-ақ одан әрі даму перспективаларын айқындауды көздейді.

Бұл ретте, тәуелсіздікке ие болуымен белгіленген тарихи контекст ерекшеліктерін назарға ала отырып, қазақстандық мемлекеттіліктің егеменді кезеңі, оның айрықша әлеуметтік және саяси маңыздылығына қарамастан, қазіргі заманғы әлеуметтік-құқықтық шындықты негіздеген және көбінесе табиғи жолмен айқындаған алдыңғы уақыт кезеңдерінен бөлек қаралмайтынын атап өту қажет.

Осыған орай, қазіргі заманғы қазақ құқығының, атап айтқанда, оның жекелеген салаларының даму мәселелері бүгінгі күнге дейін ұлттық заң ғылымындағы тар орындардың бірі болып қалатынын атап өтеміз.

2 ТАРАУ. ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ ӘДІСТЕРІ: ЗАМАНАУИ ТҮСІНІК, ТҮРЛЕРІ, ҚОЛДАНУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

2.1 Әкімшілік құқық ғылымы ұғымы

Әкімшілік құқық ғылымы - бұл әкімшілік құқық нормаларын қалыптастырудың, оларды қолданудың ең жақсы нұсқаларын іздестіру, осы нормаларды жіктеу және жүйелеу. Әкімшілік құқық туралы ғылыми білімді жинақтау және өңдеу процесінде осы білімді өңдеуге, оларды ойластырылған және түсінікті жазылған ақпарат жүйесіне айналдыруға көмектесетін белгілі бір әдіснамалық құралдар пайдаланылады.

Әкімшілік құқық ғылымының құрамын құрайтын мұндай құралдарға ғылым пәні, ғылым әдіснамасы, ғылым жүйесі, ғылыми терминология, ғылым санаттары, салалық библиография, ғылым тарихы жатады.

Әкімшілік құқық ғылымы, біріншіден, осы білім саласындағы мамандардың әкімшілік-құқықтық құбылыстарды зерделеуден, түсіндіруден көрінетін қызметін қамтиды; екіншіден, әкімшілік құқық нормалары, әкімшілік-құқықтық институттар, ұғымдар мен санаттар туралы жинақталған, мағыналы және жүйеленген білімдердің белгілі бір сомасын білдіреді.

Демек, әкімшілік құқық кез келген мемлекеттің құқықтық жүйесінің іргелі салаларының бірі болып табылады. Ол қоғамда қалыптасатын қатынастарды тіршілікті қамтамасыз ету мен реттеу үшін әрдайым үлкен қоғамдық мәнге ие болып келеді. Әкімшілік құқықтың дамуын тарихи-құқықтық зерттеудің өзектілігі басқару нысандарының ішкі дамуын, мемлекеттік басқаруды ұйымдастыруды, нормалардың, ұғымдардың, міндеттердің, бағыттардың және тұтастай алғанда әкімшілік құқық ғылымының дамуын жүйелі зерделеуден тұрады.

Полиция құқығының қалыптасуына полицияның өзі мен полиция мекемелерінің дамуы едәуір әсер еткенін атап өту қажет.

Егер әкімшілік құқық ғылымының мәні таным объектісіне негізделсе және ғылым жинайтын білім шеңберін қатаң шектесе, онда ғылым жүйесі бұл білімді ретке келтіреді, яғни оларды жүйелейді. Құқықтың әрбір саласы оның мазмұнына сәйкес келетін өзінің жүйесін көздейді. Әкімшілік құқық ғылымының жүйесі оның мазмұнымен айқындалады және әкімшілік-құқықтық институттар арасындағы ішкі байланыс негізінде құрылады.

Әкімшілік құқық ғылымы жүйесі құқық саласы жүйесінен кең. Біріншіден, әкімшілік құқық ғылымының жүйесі қолданыстағы әкімшілік құқық және оның институттары туралы ғылыми білімдердің ғана емес, сонымен қатар әкімшілік құқықтың неғұрлым жалпы санаттары (ұғымдары): әкімшілік құқықтың мәні, әдісі және қағидаттары, әкімшілік-құқықтық нормалар мен әкімшілік-құқықтық қатынастар және олардың түрлері, осы қатынастардың субъектілері мен объектілері, атқарушы билік және оның белгілері туралы білімдердің жиынтығын білдіреді және функциялары. Бұл бірінші деңгейдегі базистік санаттар.

Екіншіден, әкімшілік құқық ғылымының жүйесі кез келген ғылым жүйесін құруға тән негізде құрылады: бытыраңқы және хаотикалық орналасқан материал жүйеленеді және қисынды үйлесімді тұтастыққа айналады. Жүйелеу ғылыми материалды бөліктерге бөлу әдісін (құқықтық

институттарға сәйкес) және оны тану және практикалық пайдалану үшін қолжетімді тұтас білім беруге ұйымдастыру әдісін ажыратады.

Үшіншіден, әкімшілік құқық ғылымы жүйесі әкімшілік құқық жүйелері туралы материалды - институционалдық, процессуалдық, салалық - әкімшілік құқық туралы білімнің бірыңғай жүйесіне біріктіреді.

3 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ ТЕТІГІНІҢ КЕЙБІР АСПЕКТІЛЕРІ ТУРАЛЫ»

3.1 Әкімшілік-құқықтық реттеу тетігі ұғымы және оның элементтері.

Әкімшілік-құқықтық реттеу тетігі - бұл басқарушылық қатынастарға ықпал ететін, сол арқылы оларды мемлекет пен қоғамның міндеттерімен байланыстыратын әкімшілік-құқықтық құралдардың құрылымы. Әкімшілік-құқықтық реттеу тетігінің жалпы мәні құқықтық құрал болып табылады. Пайдаланылатын әдістердің сипаты - әкімшілік-құқықтық. Тетіктің басшылық қатынастарға ықпалы бар. Оның негізгі мақсаты мемлекеттің проблемаларын шешу болып табылады, сондай-ақ ол басқару қатынастарының субъектілерін ынталандырады, басқару қатынастары субъектілерінің құқықтық санасы мен саяси мәдениетінің өсуін ұлғайтады. Бұл әкімшілік-құқықтық құралдар жүйесі мемлекеттің қажетті қолдауына ие болды.

Әкімшілік-құқықтық нормалар әртүрлі өлшемдер бойынша түрлерге бөлінеді:

Нысаналы мақсаты бойынша әкімшілік-құқықтық нормалар:

- мемлекеттік басқару саласында туындайтын реттеуші, реттеуші қоғамдық қатынастар;
- заңдық нормалармен реттелген қатынастарды қорғауды, қорғауды қамтамасыз етуге арналған әкімшілік мәжбүрлеу шараларын көздейтін қорғау шаралары.

Мазмұны бойынша нормалар ерекшеленеді:

- материалдық - құқықтық қатынастар субъектілерінің құқықтары мен міндеттерін айқындайды, мысалы, атқарушы биліктің қандай да бір субъектісінің құзыретін айқындайтын нормалар;
- іс жүргізу - құқықтарды іске асыру және міндеттерді жүзеге асыру тәртібін, рәсімдерін, мысалы, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу тәртібін айқындайтын нормаларды бекітеді.

Әкімшілік құқық субъектілерінің мінез-құлқына әсер ету тәсілі бойынша:

- белгілі бір іс-әрекеттерді міндетті түрде жасауды міндеттейтін, осы норманың талаптарына сәйкес әрекет ету міндетін белгілейтін нормалар (мысалы, әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны өзіне қатысты шығарылған адамға тапсыру міндеті);
- құқықтық нормада айқындалған жағдайларда белгілі бір іс-әрекеттерді жасауға тыйым салуды белгілейтін тыйым салатын нормалар;
- субъективті құқықтың қандай да бір мінез-құлық нұсқасын таңдау, пайдалану немесе пайдаланбау мүмкіндігін беретін уәкілетті (рұқсат беретін) нормалар;
- ынталандыру (көтермелеу) - реттелетін басқарушылық қоғамдық қатынастарға қатысушылардың тиісті мінез-құлқына тиісті материалдық немесе моральдық ықпал ету құралдарының көмегімен ынталандыру;
- ұсынымдар - орындаушыға белгілі бір жағдайларда не істеу керектігі туралы нақты кеңесті қамтиды.

Заң күші бойынша әкімшілік-құқықтық нормалар заңнамалық (конституцияларда, заңдарда қамтылуы) және заңға тәуелді болуы мүмкін.

Нақты мазмұны мен жинақталу деңгейі бойынша нормалар жалпы және арнайы болып бөлінеді. Жалпы нормалар жалпы сипаттағы қоғамдық қатынастарды, ал арнайы нормалар - басқарудың нақты саласында реттейді. Бұл нормалардың бәсекелестігі кезінде арнайы норма қолданылады.

Уақыт бойынша қолданылу шегі бойынша әкімшілік-құқықтық нормалар мерзімсіз, қолданылуын тоқтату мерзімі көрсетілмей қолданыста болатын және жедел, қолданылу мерзімі алдын ала белгіленген болып бөлінеді.

Әкімшілік-құқықтық нормалар қолданылу шарттары бойынша (әдеттегі және төтенше жағдайларда қолданылатын), олар бағытталған субъектілер бойынша, сондай-ақ басқа да негіздер бойынша жіктелуі мүмкін.

4 ТАРАУ. «ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ЖАҒДАЙЛАРДА МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ҰЙЫМДАСТЫРУ НЕГІЗДЕРІ».

4.1 Әкімшілік құқық жүйесіндегі мемлекеттік басқаруды әкімшілік-құқықтық ұйымдастыру орны.

Мемлекеттік басқару - атқарушылық-өкімдік қызмет процесінде қалыптасатын құқықтық қатынастар - тек әкімшілік құқық ғана емес, саяси және құқықтық ой, қазіргі заманғы құқықтың түйінді проблемасы. Ол әрқашан да өзекті, күрделі, көп қырлы, көп қырлы, теориялық тұрғыдан сарқылмас және елдегі саясаттың, идеологиялық көзқарастардың басында, уақытты шақырумен және мемлекеттік құрылыстың күнделікті практикасымен барабар жауап іздеумен органикалық түрде байланысты.

Қазіргі заманғы проблема кезеңде өзекті, өйткені жалпы басқаруға және атап айтқанда, мемлекеттік басқаруға аса назар аударылады. Мұндай назарды, әрине, ғалымдар мен практик-басқарушылар қазіргі заманғы басқарудың мәнін, табиғатын ашып көрсету, оның алуан түрлілігін ажырату, өткені мен бүгінін бұрмаламау, атқарушылық-өкімдік қызметтің тиімділігін арттыру, қазақстандық мемлекеттілікті нығайту бағыттарын іздеу міндетін қойған жағдайда оң қарастырған және бағалаған жөн.

Егер қазақстандық мемлекеттілікті, заңдылық пен құқықтық тәртіпті нығайтуда, қоғамның демократиялық негіздерін жетілдіруде, азамат пен адамның құқықтары мен бостандықтарын қорғауда мемлекеттік басқарудың мазмұны мен маңызын нақты және көп қырлы түсіну тұжырымдамасы әзірленбесе, шынайы талдамалық тәсіл, объективті зерттеу болмайды.

Қазақстан Республикасының қазіргі жай-күйі тұрақтандырудың, құқықтық тәртіпті нығайтудың, мемлекет, қоғам және жеке адам өмірінің кейбір салаларында басқару (реттеу) тиімділігін едәуір арттырудың белгілі бір сатысы ретінде сипатталуы мүмкін.

Елдің орнықты даму стратегиясында белгілі бір рөлді қазіргі заманғы мемлекеттік басқару (реттеу) орындауға арналған. Ол қоғамдық қатынастар жүйесіндегі ұйымдастырушы ресурс, байланыстырушы, реттеуші буын бола отырып, адамдардың бірлескен, ең алдымен өндірістік қызметін бағыттауға және келісуге, халықтың мемлекет ісін басқаруға, атқарушылық-өкімдік қызметке неғұрлым белсенді қатысуына жәрдемдесуге тиіс. Қазіргі заманғы ұйым негізінде жүзеге асырылатын басқару мемлекеттің мақсаттарын, міндеттерін, функцияларын неғұрлым ұтымды жүзеге асыруға ықпал етеді.

Басқару процестері мәні бойынша адамның, қоғам мен мемлекеттің тіршілік әрекетінің барлық салаларын қамтиды және сүйемелдейді. Халықтың тұрмыс сапасы, оның тұрмысы, мемлекет аумағының жайластырылуы көбінесе басқару тиімділігіне, ұйымдық мәдениет деңгейіне, елдегі тәртіпке байланысты. Басқару дегеніміз - субъект пен объект арасындағы байланыстарда іске асырылатын және тікелей басқару субъектісі жүзеге асыратын мақсатты ретке келтіретін ықпал.

Мемлекеттік басқарудың ұйымдық құрылымы - бұл қоғамдық-саяси табиғатқа, әлеуметтік-функционалдық рөлге, қоғамдағы мемлекеттік басқарудың мақсаттары мен мазмұнына негізделген ерекше мемлекеттік-құқықтық құбылыс.

**5 ТАРАУ. «АДАМ МЕН АЗАМАТТЫҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ
МӘРТЕБЕСІ: ТҮСІНІГІ, МАЗМҰНЫ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ»**

5.1 Қазақстан Республикасы азаматтарының әкімшілік-құқықтық мәртебесі, олардың әкімшілік құқық қабілеттілігі, әрекет қабілеттілігі, азаптау қабілеттілігі.

Соңғы он жылда елдің мемлекеттік және қоғамдық өмірі түбегейлі өзгерді. Конституциялық, Азаматтық, Еңбек, Әкімшілік заңнамасы қарқынды дамыды, бұл, атап айтқанда, мемлекеттік органдардың құқықтық жағдайы, азаматтардың құқықтары мен бостандықтары мәселелерін жаңаша шешуге мүмкіндік берді.

Азаматтың әкімшілік-құқықтық мәртебесі - бұл заңдық тәсілдермен және қорғау құралдарымен қамтамасыз етілген оның құқықтары мен міндеттерінің кешені, осы құқықтар мен міндеттерді жүзеге асырудың мемлекеттік кепілдіктері.

Азаматтың әкімшілік-құқықтық мәртебесі - бұл азаматтың қоғамдағы жағдайын заңдық тұрғыдан бекіту, әкімшілік-құқықтық нормалармен бекітілген азаматтардың субъективтік құқықтары, заңдық міндеттері, кепілдіктері мен жауапкершілігі кешені.

Азаматтардың әкімшілік-құқықтық мәртебесінің мынадай элементтерін бөліп көрсетеді:

- 1) азаматтардың әкімшілік-құқықтық мәртебесінің принциптері;
- 2) азаматтық;
- 3) азаматтардың әкімшілік құқық субъектілігі (құқық, әрекет қабілеттілігі);
- 4) азаматтардың мемлекеттік басқару саласындағы құқықтары мен міндеттері;
- 5) азаматтардың әкімшілік жауаптылығы;
- 6) азаматтардың әкімшілік-құқықтық мәртебесінің заңдық кепілдіктері.

Азаматтың әкімшілік-құқықтық мәртебесі деп мемлекеттік басқару саласында іске асырылатын және әкімшілік-құқықтық нормалармен реттелген құқықтардың, міндеттердің және жауаптылықтың жиынтығы түсініледі.

Әкімшілік-құқықтық мәртебенің құрылымы:

- әкімшілік құқық қабілеттілігі - әкімшілік құқық субъектісі болу, құқықтарға ие болу және әкімшілік-құқықтық сипаттағы міндеттерді орындау қабілеттілігі;
- әкімшілік әрекет қабілеттілігі - адамның өзінің жеке әрекеттерімен субъективтік құқықтарға ие болу және міндеттерді орындау, сондай-ақ әкімшілік-құқықтық сипаттағы нормаларға сәйкес жауапкершілік алу қабілеттілігі;
- құқықтар мен міндеттердің жиынтығы;
- жауапкершілік;
- құқықтар мен міндеттерді іске асыру кепілдіктері.

Адамның құқықтары азаматтың құқықтарынан айырмашылығы жеке адамның азаматтығының немесе өзге де құқықтық мәртебесінің болуына (шетелдіктің, азаматтығы жоқ адамның) байланысты ғана туындайтын табиғи құқықтар болып табылады. ҚР Конституциясына табиғи құқықтардың енгізілуі құқық ұғымы туралы пікірталасты шешуге ықпал ете ала ма?

Адам құқықтарын ҚР Конституциясына енгізу табиғи құқықтар Қазақстанның нормативтік-құқықтық жүйесіне енгізілгенін және ҚР Конституциясымен және ҚР басқа да нормативтік құқықтық актілерімен реттелетінін білдіреді.

Адам құқықтары табиғи құқықтар ретінде адамға қай жерде және қашан туғанына қарамастан тиесілі болады, бірақ бұл құқықтарды қорғауды және реттеуді мемлекеттің негізгі заңы ретінде Конституцияда осы құқықтар туралы нормаларды бекіту арқылы оларды құқықтық жүйеге енгізу жолымен мемлекет жүргізеді.

Өмір сүру құқығы - адамның табиғи құқығы, алайда адамды өмірден айыру не қылмыс ретінде, не заңды әрекет ретінде - мемлекеттің жоғары жаза шарасын қолдануы ретінде қаралуы мүмкін.

Осылайша, өмір сүру құқығы мемлекеттің нормативтік-құқықтық жүйесіне енгізіледі.

Жоғарыда айтылғандай, Қазақстан Республикасында «ҚР Конституциясына сәйкес» адам құқықтары мен бостандықтарына кепілдік беріледі (Конституцияның 12-бабының 1-тармағы).

Нақ осы Конституцияда бекітілген адам құқықтары ҚР заңнамасына сәйкес қолдау мен қорғауға мүмкіндік береді.

Бұл ретте ҚР Конституциясының 12-бабының 2-тармағының ережелері өте маңызды: «Адамның құқықтары мен бостандықтары әркімге туғаннан бастап тиесілі, абсолютті және иеліктен шығарылмайтын деп танылады, заңдар мен өзге де нормативтік актілердің мазмұны мен қолданылуын айқындайды».

Қазақстанның құқықтық жүйесіне табиғи құқықтарды енгізген кезде нақ осыны негізге алу керек: адам құқықтарының мазмұнын Қазақстанның заңдары емес, адам құқықтары мен бостандықтары заңдардың мазмұны мен қолданылуын айқындайды.

6 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК РЕФОРМА ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ АТҚАРУШЫ БИЛІК ОРГАНДАРЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ МӘРТЕБЕСІ»

6.1 Президент және оның мемлекеттік басқару саласындағы құқықтық мәртебесі.

Биліктің ең жалпы түрінде адамдардың кез келген ұйымдасқан ұжымының белгілі бір мақсаттарға жету үшін олардың ерекше әдістер - үміттену немесе мәжбүрлеу арқылы бірлескен қызметін жолға қою функциясы ретінде қарастырылатыны және ол мемлекеттің маңызды белгілерінің бірі ретінде көрінетіні белгілі.

Өз кезегінде, мемлекеттік билік билікті жүзеге асырудың арнайы ұйымдастырылған аппараты арқылы қоғам істеріне басшылық жасау жөніндегі экономикалық және саяси үстем әлеуметтік қабаттың функциясы ретінде әрекет етеді. Мемлекеттік билік бірқатар ерекше белгілермен сипатталады. Оның өзінің әлеуметтік мәнін білдіретін жеке субъектісі (билік тасымалдаушысы) бар; заңдық тұрғыдан шектелмеген сипатқа ие; күштің шоғырлануын сену әдісін пайдалана отырып, бірақ мәжбүрлеуге сүйене отырып жүзеге асырады (мемлекеттік биліктің мәжбүрлеу сипаты осында жатыр); қоғамдық қатынастарды ұйымдастыруға және оларды дамытудың құқықтық нысандарын белгілеуге нақты қабілеті бар.

Мемлекеттік биліктің аталған белгілері оны әлеуметтік биліктің өзге де түрлерінен ажыратуға мүмкіндік береді. Бірақ бұл ретте мемлекеттік биліктің егеменді сипаты туралы ережені ерекше атап өткен жөн.

Қазақстан Республикасының жағдайында халық бүкіл мемлекеттің көпұлтты халқын қамтитын біртұтас саяси жалпылық ретінде әрекет етеді.

Осылайша, мемлекеттік биліктің мәні оның егемендігінде неғұрлым толық көрініс табады, ал оның тек заңдық сипаттағы қалған белгілері қоғамдағы егеменді биліктің орны мен рөлімен айқындалады.

Құқықтық мемлекет құру билікті заң шығарушы, атқарушы және сот тармақтарына бөлуді көздейді, олардың әрқайсысының функциялары дербес және олардың орындалуына жауап береді. Сонымен бірге олардың бәрі бірыңғай демократиялық мақсатқа қол жеткізудің функцияларында, өзара байланысы мен жауапкершілігі бойынша теңдестірілген әртүрлілігін білдіреді.

Президенттік республиканың қазақстандық үлгісінің өзіндік ерекшелігі биліктің бөлінуі мен өзара іс-қимылы жүйесі Президенттің мемлекеттік істерді шешудегі үстем рөлін қамтамасыз ете отырып, олардың президенттік билікпен арақатынасында биліктің басқа тармақтарының айқын әлсіздіктерімен бірге мемлекеттік биліктің бірлігі шеңберінде жұмыс істейтіндігінде.

Президенттік басқару формасын атқарушы биліктің өкілдік биліктен салыстырмалы түрде тәуелсіздігі ажыратады ғой.

Реформалардың мүдделері биліктің барлық тармақтарына қатысты бейтарап инстанция болатын күшті, теңгерімді мемлекеттік билік институтының болуын талап етеді. Мұндай институт Президент болып табылады, оған ең маңызды конституциялық функция - мемлекеттік биліктің, ең алдымен оның атқарушы тармағының жоғары тиімділігін қамтамасыз ету

және азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қамтамасыз етуге кепілдік беру жүктеледі.

Билікті бөлу қағидаты құқықтық мемлекеттің маңызды қағидаты болып табылады.

Сондықтан мемлекеттік билік қызметінің шекарасын және олардың өкілеттіктерін, дағдарыс жағдайларындағы және норма шығару саласындағы іс-қимылдар үлгісін айқындаудың қолданыстағы тетігін нақты айқындау өте маңызды проблема болып табылады.

Ең күрделі проблема - күшті атқарушы билікті өкілетті билікпен келісу, оның өкілеттігі биліктің бөлінуі мен құқықтық мемлекеттіліктің мағынасына, идеялары мен талаптарына сәйкес келуі мүмкін.

Қуатты аппаратқа ие бола отырып, атқарушы билік заң шығарушы, тіпті сот органдарынан да биік тұруы мүмкін. Сондықтан атқарушы билік заңға негізделуге және өз қызметін заң шеңберінде жүзеге асыруға тиіс. Осылайша, заңдылық қағидаты билікті бөлу қағидатына қисынды байланысты болады.

Заң шығарушы және атқарушы билік арасындағы құзыреттіліктің аражігін ажырату да маңызды мәселе болып қала береді. Атқарушы органдар заң шығарумен айналыспауға тиіс, бірақ заңды орындау үшін және заңда белгіленген рәсімдер шеңберінде әрекет етуге тиіс. Атқарушы өкімет органы шығарған заңға тәуелді актінің заңда белгіленген өкілеттіктер шеңберінде шығарылғандықтан не сот бұл актіні құқық көзі деп танығандықтан ғана заңдық күші болуға тиіс.

Барлық қаралған мәселелердің негізінде президенттік басқару нысанын одан әрі жетілдіру және нығайту шешуші болып табылады, өйткені бұл Қазақстанның мемлекеттік билік органдарының өзара қарым-қатынастарын құқықтық реттеудің тұжырымдамалық негізіне салынуы тиіс әлеует.

7 ТАРАУ. «МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТШІЛЕРДІҢ МӘРТЕБЕСІН ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУДЕГІ ПРОБЛЕМАЛАР»

7.1 Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет жүйесі.

Мемлекеттік қызмет ұғымын түсіндіру мемлекеттік қызмет - бұл өкілді, атқарушы және сот билігінің мемлекеттік органдарындағы қызметшілердің кәсіби қызметі деп бекітуге мүмкіндік береді.

«Мемлекеттік қызметші» ұғымы туралы айтқанда, біз бұл қандай да бір мемлекеттік ұйымда қызмет атқаратын және мемлекеттік функцияларды жүзеге асыруға байланысты өндірістік емес сипаттағы белгілі бір жұмысты атқаратын адам екенін атап өтеміз. Мемлекеттік қызмет қағидаттарына мыналарды жатқызуға болады:

- а) ҚР азаматтарының мемлекеттік қызметке және оны өткеруге тең құқығы;
- б) мемлекеттік қызметшілердің жауапкершілігі;
- в) заңдылықты сақтау негізінде және заңнамада белгіленген өкілеттіктер шеңберінде мемлекеттік қызметшілердің іс-қимылы;
- г) мемлекеттік қызмет міндеттерін еңбек қызметі ретінде орындау;
- д) мемлекеттік қызметшілердің кадрларын іскерлік, моральдық қасиеттері бойынша орналастыру (іріктеу).

Азаматтардың мемлекеттік қызметке қол жеткізу құқығы ҚР Конституциясында бекітілген. Мемлекеттік қызмет түрлерін талдай отырып, біз бұл кең ұғым екенін, оның көптеген лауазымдарды қамтитынын атап өтеміз:

- 1. Барлық мемлекеттік қызметшілер мемлекеттік басқару мен басшылыққа байланысты функцияларды орындамайды (мұғалімдер, дәрігерлер және т.б.).
- 2. Мемлекеттік қызметші жұмыс істейтін ұйымның жағдайына байланысты:
 - а) мемлекеттік ұйымдардың, мекемелердің, кәсіпорындардың қызметшілері;
 - б) мемлекеттік аппараттың қызметшілері.
- 3. Еңбек сипаты бойынша (яғни лауазымының үлкендігі бойынша).
- 4. Лауазымдардың заңдық қасиеттері бойынша (қызметтік өкілеттіктерінің сипаты бойынша).

Мемлекеттік органның ішкі құрылымы өзінің сипаты, мәні мен деңгейі бойынша бекітілген лауазымдар штатына енгізілген әртүрлі лауазымдар жүйесін білдіреді. Мемлекеттік лауазымдар - белгіленген тәртіппен құрылған мемлекеттік ұйым (лауазымды адамның алқалық шешімін немесе жеке-дара өкімін қабылдау жолымен), ол өзін атқаратын адамның өкілеттігінің мазмұны мен көлемін көрсететін және мемлекеттік бюджеттің қаржы қаражаты есебінен ұсталатын бастапқы құрылымдық бірлік (бұған осы лауазымды атқаратын қызметшінің жалақысы, оның техникалық қамтамасыз етілуі, белгіленген жеңілдіктер және т.б. кіреді) артықшылықтар және т.б.)

Мемлекеттік қызметші өзі атқаратын лауазымға ие емес. Ол мемлекеттік әкімшілікке тиесілі. Мемлекеттік органның (лауазымды адамның) қызметшіні оның біліктілік разрядына (дәрежесіне, сыныптық шеніне, дәрежесіне және т.б.) сәйкес келетін лауазымға тағайындауы заңда белгіленген біліктілік разрядтарын, сыныптық шендерін, дәрежелері мен дәрежелерін бөлу ережелері шеңберінде, бір жағынан, екінші жағынан, лауазымдарға тағайындалады.

Мемлекеттік лауазым - нормативтік құқықтық актілерде белгіленген лауазымдық өкілеттіктер мен лауазымдық міндеттер шеңбері жүктелген мемлекеттік органның құрылымдық бірлігі ".

Заң мемлекеттік лауазымдардың келесі жіктемесін белгіледі.

Мемлекеттік қызметшілер лауазымдарының құрамына мемлекеттік қызметшілердің саяси және әкімшілік лауазымдары кіреді.

Саяси лауазымдарға мемлекеттік саяси қызметшілер атқаратын лауазымдар жатады:

- 1) Қазақстан Республикасының Президенті тағайындайтын олардың орынбасарлары;
- 2) Қазақстан Республикасы Парламентінің палаталары және Парламент палаталарының төрағалары, олардың орынбасарлары тағайындайтын және сайлайтын;
- 3) Конституцияға сәйкес Президент пен Үкіметтің өкілдері болып табылатын;
- 4) орталық атқарушы органдар мен ведомстволарды басқарушылар (басшылар), олардың орынбасарлары.
- 5) Мемлекеттік әкімшілік қызметшілер үшін санаттар белгіленеді. Лауазымдар санаттарын және әкімшілік лауазымдарды санаттар бойынша жатқызу тәртібін уәкілетті органның ұсынуы бойынша Республика Президенті бекітеді. Мемлекеттік саяси қызметшілер үшін лауазымдар санаттары белгіленбейді.

8 ТАРАУ. «МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДЫҢ ӘКІМШІЛІК- ҚҰҚЫҚТЫҚ НЫСАНДАРЫН ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ АЙҚЫНДАУ»

8.1 Мемлекеттік басқару нысандарының түсінігі мен жіктелуі.

Мемлекеттік қызмет түрлерінің бірі ретінде мемлекеттік басқару қоғамдық өмірдің әртүрлі салаларына басшылық жасау мақсатында арнаулы мемлекеттік органдардың атқарушылық-өкімдік қызметі болып табылады.

Мемлекеттік басқару нысандары мемлекеттік басқару органдары (МБ) мен олардың лауазымды адамдарының алдында тұрған міндеттер болған кезде өз құзыреті шегінде жүзеге асыра алатын жұмысының сыртқы көрінісі болып табылады. Бұл қызмет белгілі бір салдарларды туғызады.

МБ нысандарының жалпы сипаттарының құрамына мыналарды қосуға болады:

- МБ органдарының лауазымды адамдарын қоса алғанда, олардың жұмысын сырттай көрсету тәсілдері;
- мемлекеттік басқару органдары мен олардың лауазымды тұлғалары жүргізетін жұмыстың мазмұнына тәуелділік;
- МБ органдарының қызметін ұстауға әсер ету;
- мемлекеттік басқару субъектілері өз құзыреті шегінде орындайтын міндеттер мен функцияларды іске асыру;
- заңдық регламенттеуді талап ету;
- басқару нысандарын таңдау тұрған мақсаттардың ерекшелігіне байланысты, ең тиімді нұсқаны алдын ала айқындайды;
- белгілі бір салдардың болуы.

Құқық қолдану құқық қолдану актілерін шығаруды қоса алғанда, жеке нақты істерді шешу саласындағы белгіленген процестік тәртіппен мемлекетті басқарудың уәкілетті субъектілерінің қызметі болып табылады. Құқықты қолдану күрделілігімен, көп қырлылығымен ерекшеленеді. Құқықты қолданудағы басты және айқындаушы аспект - оны құқықтық реттеудің маңызды компоненті ретінде сипаттайтын әлеуметтік-саяси аспект.

Әлеуметтік-саяси жағынан қаралатын құқықты қолдану осы жағдайға қатысты заң нормаларының билігін өзінің билігімен толықтырады, құқық нормаларының іске асырылуын, оның соңына дейін жеткізілуін қамтамасыз етеді, жеке-құқықтық, нормативтік тәртіппен тиісті қатынастарды реттеуге белсенді кепілдік береді, жалғастырады және аяқтайды.

Құқық қолдану қызметі шығармашылық, ұйымдастырушылық мазмұны бар негізгі және қосалқы сипаттағы әр текті іс-қимылдар жүйесін білдіреді. Өзінің мәні бойынша Құқық қолдану қызметі құқықтық нормалардың ұйғарымдарын іске асыруды қамтамасыз етуге бағытталған ұйымдастыру шараларын әзірлеуден және іс жүзінде жүзеге асырудан тұрады.

Осыған сәйкес құқықты қолдану заңда белгіленген арнайы нысандарда жүзеге асырылатын қызметті білдіреді.

9 ТАРАУ. «Мемлекеттік басқару әдістері: теория мәселелері»

9.1 Мемлекеттік басқару әдістерінің түсінігі мен мәні, олардың жіктелуі.

Мемлекеттік басқару әдістері мемлекеттің қоғамдық және мемлекеттік істерді дамыту векторына үстемдік ету тәсілдерін білдіреді. Олар мемлекеттің адамдардың мінез-құлқына қандай әсер ететінін және оны басқаратынын көрсетеді. Мемлекеттік басқару субъектілері қойылған мақсаттарға қол жеткізу және функцияларды орындау үшін қолданатын әдістер мен әдістерге сүйене отырып, келесі әдістер топтары бөлінеді.

1) әкімшілік әдістер-субъектілерді де, мемлекеттік басқару объектілерін де белгілі бір жолмен түсуге міндеттейтін мемлекеттің нормативтік талаптары. Олар басқару субъектісінің бұйрығына негізделген, оларды орындамау әртүрлі жауапкершілікке тартуға әкеледі.

2) экономикалық әдістер – бұл басқарылатын объектіге мемлекет қалағандай әрекет ету тиімді болатын мемлекеттің белгілі бір жағдайлар жасау тәсілдері. Мұндай әдістер азаматтарда, ұйымдарда және мемлекетте олардың іс-әрекеттерін анықтайтын материалдық мүдделердің болуына негізделген, ал экономикалық белсенділік дәрежесі материалдық ынталандырудың дамуы мен көлемімен анықталады.

3) Идеологиялық әдістер - бұл мемлекеттің адамдардың санасына мақсатты түрде моральдық және адамгершілік әсері, мемлекет тарапынан насихат пен үгіт. Бұл әдістер тобының басқа қолданылатын атауы - әлеуметтік-психологиялық.

4) Құқықтық әдістер - бұл ел аумағында қолданылатын Конституцияда, заңдарда және өзге де құқықтық актілерде белгіленген рәсімдер шегінде және оларға сәйкес жасалатын мемлекеттік басқару тәсілдері. Құқықтық әдістер арасынан мемлекеттік-әкімшілік басқаруды, сот төрелігі мен бақылауды бөліп көрсетуге болады.

5) Заңсыз әдістер. Олардың арасында екі кіші топ бар: құқықтық нормаларға сәйкес жасалатын ұйымдық-техникалық, бірақ олардың рәсімі егжей-тегжейлі құқықпен реттелмейді және қолданыстағы заңнаманы бұза отырып жасалатын құқыққа қайшы топтар.

Қаралған әдістер тобының әрқайсысы мемлекеттің ерекше ерік білдіруімен сипатталады - бұл рұқсаттар, талаптар, тыйым салулар, жауапкершілік, бақылау және қадағалау және т.б. Басқарудың нақты практикасында мемлекеттік шешімдерді қабылдау және іске асыру басқарудың әртүрлі әдістерін синтездеу негізінде ғана мүмкін болады: негізгі жүктемені көтеретін әдіс бар және күшейтетін немесе қамтамасыз ететін әдістер бар.

Кез келген басқарушылық қызмет қисынды сызба бойынша жүзеге асырылады: басқарудың мақсаттары мен міндеттерін ұғыну - басқару әдісін таңдау - басқару құралдарын әзірлеу және іске асыру.

Әкімшілік бұлтартпау шаралары құқық бұзушылықты тоқтату жөніндегі органның немесе лауазымды адамның жедел іс-әрекеттерін білдіреді. Оларды қолдану тәртіп бұзушының іс-әрекетіне оларды тоқтату

және олардың зиянды зардаптарын болдырмау мақсатында тікелей араласумен байланысты.

10 ТАРАУ. «МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУДАҒЫ ТӘРТІП ПЕН ЗАҢДЫЛЫҚТЫ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ»

10.1 Мемлекеттік басқарудағы заңдылық пен тәртіптің мазмұны мен маңызы.

Конституцияларда, заңдарда және ол туралы өзге де құжаттарда тұжырымдалған мемлекеттік басқарудың нормативтік моделі, сондай-ақ конституцияларда және заңнама актілерінде көрініс тапқан және мемлекеттік басқару арқылы іске асыруға жататын мемлекеттік және қоғамдық өмірдің нормативтік моделі адамдардың санасының, мінез-құлқының және қызметінің бағдар, фактор және құрамдас бөлігіне айналғанда нақты мәнге ие болады. Заң (кең мағынада) заңдылықсыз - оны жүзеге асырудың тетігі мен құралдарынсыз өмір сүре алмайды. Демократиялық мемлекеттегі заң белгілі бір ымыраға келудің және мүдделер теңгерімінің салдары болып табылады, ол қоғамның қандай да бір жалпы (абстракцияланған және тұжырымдалған) қажеттіліктерін, мүдделері мен мақсаттарын «тартып алады».

Заңдық мағынада мемлекеттік басқарудағы заңдылық деп әдетте не әдісті, не мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары қызметінің режимін білдіреді. Заңдылық әдіс ретінде олардың көмегімен басқару қызметі заңдардың «арнасына» енгізілетін тәсілдердің, тәсілдер мен құралдардың жиынтығына тігіледі, бұл ретте заңдарда белгіленген нысандарда және заңдарда танылған әдістермен (сөз заңдық іс-әрекеттер туралы болғанда) заңдарды орындауға бағытталады. Заңдылық режим ретінде оны мемлекетте қабылданған тәртіппен сәйкестендіруге алып келеді, оған сәйкес мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының барлық құқықтық актілері мен ұйымдық іс-әрекеттері заңның рухы мен әрпіне сүйене отырып, құқықтың мәні шеңберінде жүзеге асырылады. Заңдар мен басқа да құқықтық актілерді іс жүзінде іске асыруды қамтамасыз етуге арналған тиісті мемлекеттік құрылымдармен бірге заңдық ережелер, нормалар, құралдар мен кепілдіктер жүйесін заңдылық деп түсінеді. Заңдылық (ізгі тілек емес, нақты факт ретінде) барлық мемлекетті, мемлекеттік басқару мен жергілікті өзін-өзі басқарудың барлық құрылымдарын қамтитын бірыңғай ғана болуы мүмкін. Ол баршаға бірдей дәрежеде қатысты және мемлекеттегі әркім үшін де, оның бүкіл аумағында және заңнамалық реттеуге жататын кез келген жеке және қоғамдық қатынастарды іске асыру кезінде де міндетті.

Мемлекеттік басқарудағы заңдылық өзінің әр түрлі қасиеттерімен, тараптарымен, қырларымен өзін көрсетеді. Заңдылық дегеніміз - мемлекеттік аппараттың құрылуы мен жұмыс істеуінің негізін қалаушы, азаматтардың мінез-құлқы мен түрлі ұйымдардың қызметінің бағдары. Бұл тұрғыда заңдылық мемлекеттік басқару қағидаты дәрежесіне көтерілді. Оның қызметтік рөлі мемлекеттік басқару жүйесінің құрылымдық бөліктерінің (элементтерінің), олардың байланыстарының, қатынастарының, бағыныстылығының, тәуелділігінің ішкі келісімділігін қамтамасыз етуден тұрады.

Тәртіп - басқару мәдениеті мен заңдылықтың ажырамас элементі. Пәннің әлеуметтік рөлі кез келген ұжымның, оның ішінде мемлекеттік органның бірлескен қызметін жоғары ұйымдастыруды қамтамасыз етудің

объективті қажеттілігіне негізделген. Кез келген бірлескен жұмыс адамдардың келісілген қызметін, олардың алдына қойылған мақсаттарға қол жеткізу үшін оларды белгілі бір ішкі тәртіпке бағындыруды көздейді. Бұл жағдайда тәртіп мемлекеттік органдарда осындай тәртіпті регламенттеуге, басқарушы персоналдың мінез-құлық қағидаларының орындалуын қамтамасыз етуге арналған.

Қызметтік тәртіптің мәні әрбір мемлекеттік қызметші өзіне жүктелген функциялар мен өкілеттіктерді тиісінше орындайтын мемлекеттік орган жұмысының ішкі тәртібін белгілеуден тұрады. Тәртіп мемлекеттік басқарудың негізгі көрсеткіштерін қалыптастырады: жүйелілік, өйткені көптеген бірліктердің өзара іс-қимылын ұйымдастырады; ұтымдылық, өйткені басқарушылық күш-жігер мен ресурстардың өнімділігін арттырады; тиімділік, өйткені басқарушылық әсерлерді үйлестіреді және олардың адамдарға әсерін күшейтеді.

Мемлекеттік басқарудағы тәртіп бір жағынан мемлекеттік органның ішкі жұмыс тәртібін айқындайтын ережелердің, нормалар мен рәсімдердің бүкіл жиынтығын, екінші жағынан - осы ережелердің, нормалар мен рәсімдердің іс жүзінде орындалуын, үшіншісінен - материалдық моральдық көтермелеу шараларының, ал қажет болған жағдайларда тәртіптік ықпал ету шараларының жүйесін қамтиды. Бұл ретте тәртіп мемлекеттік басқарудағы заңдылықты іс жүзінде қамтамасыз етудің маңызды құралдарының бірі болып табылады.

11 ТАРАУ. «ҒЫЛЫМ МЕН ЗАҢНАМАДАҒЫ ӘКІМШІЛІК ЖАУАПКЕРШІЛІКТІҢ ТҮСІНІГІ МЕН НЕГІЗІ»

11.1 Уақыт пен кеңістіктегі әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнаманың қолданылуы.

Кез келген нормативтік құқықтық актіні қолдану тәртібін айқындауда оның кеңістікте қолданылуының, яғни тиісті құжаттың юрисдикция аумағын айқындаудың маңызы зор.

1-бөліктің мағынасы бойынша Қазақстан Республикасының аумағында әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кез келген адам (түсініктеме берілетін баптың 4-бөлігінде көрсетілген адамдарды қоспағанда) Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі бойынша жауаптылықта болуға тиіс.

Осылайша, ӘҚБтК нормаларын қолдану шекаралары жай мемлекет аумағына ғана емес, әкімшілік құқық бұзушылық жасалған жер бойынша - Қазақстан Республикасының аумағында айқындалады.

Қазақстан Республикасының аумағы «Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 1-бабына сәйкес Қазақстан Республикасы аумағының шектерін (құрлық, су, жер қойнауы, әуе кеңістігі) және Қазақстан Республикасының мемлекеттік егемендігінің қолданылу кеңістігін айқындайтын сызық пен ол бойынша өтетін тік жазықтық түсінілетін мемлекеттік шекарамен айқындалады. Бұл анықтама бірнеше құрамдас бөліктен тұрады, олар да белгіленген Заңда түсіндіріледі:

- Қазақстан Республикасының аумақтық сулары (теңізі) (бұдан әрі - аумақтық сулары (теңізі) - халықаралық құқық нормаларына және Қазақстан Республикасының Каспий теңізіндегі бастапқы желілерден Қазақстан Республикасының заңдарына сәйкес өлшенетін, Қазақстан Республикасының егемендігі қолданылатын, ал оның сыртқы шегі Мемлекеттік шекара болып табылатын ені он екі теңіз милі теңіз белдеуі;

- Қазақстан Республикасының континенттік қайраңы (бұдан әрі - континенттік қайраң) - Мемлекеттік шекарадан (аумақтық сулардың (теңіздің) сыртқы шегінен бастап Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда белгіленген шектерге дейін өлшенетін теңіз түбі мен жер қойнауы учаскесі;

- Қазақстан Республикасының шекара кеңістігі (бұдан әрі - шекара кеңістігі) - Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасы және оған іргелес жатқан аумақтық сулары бар шекара аймағының сыртқы шектеріне дейінгі аумағы (теңізбен) және Қазақстан Республикасының ішкі суларымен, сондай-ақ Мемлекеттік шекара арқылы өткізу пункттерінің аумағымен және Мемлекеттік шекара, құрлықтық қайраң және олардың үстіндегі әуе кеңістігі арқылы өткізу жүзеге асырылатын, шегінде уәкілетті органдар шекаралық қызметті жүзеге асыратын өзге де орындармен шектеледі.

Бұл ретте мемлекеттік шекара:

1) құрлықта - өзіне тән нүктелер, рельеф сызықтары немесе анық көрінетін бағдарлар бойынша;

2) Каспий теңізінде - Қазақстан Республикасының аумақтық суларының (теңізінің) сыртқы шегі бойынша;

3) Арал теңізінде - Мемлекеттік шекараның жағалауға шығуын қосатын шекара нүктелерінің сызығы бойынша, ол жағалаулардың кескіні мен теңіздегі су деңгейі өзгерген кезде қозғалмайды;

4) кеме жүзетін өзендерде - бас фарватердің ортасы немесе өзен тальвегасы бойынша, кеме жүзбейтін өзендерде, бұлақтарда - олардың ортасы немесе өзеннің бас тармағының ортасы бойынша, көлдер мен өзге де су айдындарында (осы баптың 3-тармағының 5) тармақшасында көрсетілген су айдындарын қоспағанда) - тең тұрған, ортаңғы, Мемлекеттік шекараның көлдің немесе өзге су қоймасының жағалауларына шығатын жерлерін қосатын түзу немесе басқа желілер. Өзен, бұлақ, көл немесе өзге де су қоймасы арқылы өтетін мемлекеттік шекара жағалаулардың кескіні немесе су деңгейі өзгерген кезде, сондай-ақ өзен, бұлақ арнасы ауытқыған кезде ауыстырылмайды;

5) су тораптарының су қоймаларында және өзге де жасанды су айдындарында - су басқанға дейін сол жерде өткен Мемлекеттік шекараға сәйкес;

б) өзендер, бұлақтар, көлдер және өзге де су қоймалары арқылы өтетін көпірлерде, бөгеттерде және өзге де құрылыстарда - Мемлекеттік шекараның суда өтуіне қарамастан, осы құрылыстардың немесе олардың технологиялық осінің ортасы бойынша жүргізіледі.

Қазақстан Республикасының толық егемендігі, соның ішінде әкімшілік заңдардың қолданылуы да әуеде қамтамасыз етіледі, бұл «Қазақстан Республикасының әуе кеңістігін пайдалану және авиация қызметі туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 2-бабында көрсетілген, онда Қазақстан Республикасының құрлықтағы және су аумағының үстінде орналасқан әуе кеңістігіне толық және айрықша егемендік Қазақстан Республикасына тиесілі екендігі көрсетілген және оның аумақтық сулары арқылы жүргізіледі

Көрсетілген аумақта әкімшілік құқық бұзушылық жасалған жағдайда, ол Кодекстің нормаларына сәйкес қаралуға жатады, ол бір мезгілде оны жасағаны үшін жауаптылық шараларын да регламенттейді.

Осы жалпы шарттардың бәрінде ерекшеліктер де бар. Мәселен, Қазақстан аумағында орналасқан, бірақ Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 жылғы 17 сәуірдегі Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының Үкіметі мен Ресей Федерациясының Үкіметі арасындағы «Байқоңыр» кешенін жалдау шартына сәйкес Ресей Федерациясының юрисдикциясында орналасқан «Байқоңыр» кешеніне назар аударған жөн.

2-бөлімде заң шығарушы Кодекстің юрисдикциясы Қазақстан Республикасының аумағында басталған, жалғастырылған немесе аяқталған барлық әкімшілік құқық бұзушылықтарға қолданылады деп бекітеді.

Әкімшілік санкциясы бар актінің уақытында қолданылуы туралы мәселенің практикалық маңызы зор. Жалпы ереже бойынша құқық бұзушыларға қатысты осы әрекет үшін оны жасау кезінде қолданыстағы құқықтық актіде белгіленген мәжбүрлеу шарасы қолданылуға тиіс. Бұл өркениетті елдерде кеңінен таралған тәсіл.

Біздің елімізде заңның уақыт бойынша қолданылуының негізгі қағидаты заңның дереу қолданылуы болып табылады. Дереу әрекет ету деп заң қолданысқа енгізілген (күшіне енген) кезден бастап ол барлық қолданыстағы қатынастарға қолданылады және ескі заңның осы қатынастарға қолданылуын тоқтатады деп түсініледі. Сондықтан осы екі дефиницияны ажырату қажет.

ҚР Конституциясының 62-бабының 2-тармағына сәйкес, заңдар Мемлекет басшысы қол қойғаннан кейін күшіне енеді. Заңмен заңдық күшке ие болу фактісі оның белгілі бір қоғамдық қатынастарды реттеуінің басталғанын білдірмейді. Бұл «Құқықтық актілер туралы» 2016 жылғы 6 сәуірдегі ҚР салалық Заңында көрсетілген бірқатар маңызды мән-жайларға байланысты. Заң қолданысқа енгізілген сәттен бастап ғана қоғамдық қатынастарды реттей бастайды және құқықтық салдарды туғызады.

Заңды қолданысқа енгізу тәртібі деп оған заңда (әдетте, мұндай тәртіп заңның қорытынды бабымен реттеледі) немесе арнайы (ілеспе) заңда көрсетілген мерзімдерде заңдық күшін беру түсініледі. Дәл осы мағынада заңның қолданысқа енгізілуі оның кеңістікте, уақытта, құқықтық қатынастар субъектілерінің ортасында таралуын білдіреді.

12 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК ЖАЗАЛАРДЫҢ МАҚСАТТАРЫН ҚАРАУДЫҢ ҒЫЛЫМИ ТӘСІЛДЕРІ»

12.1 Әкімшілік жазалар әкімшілік жауапкершілікті жүзеге асыру құралы ретінде.

Әкімшілік-азаптау заңнамасының оны өндіріп алуға қатысты маңызды тұжырымдамалық ережесі құқық бұзушыны әкімшілік жауапкершілікке тарту кезінде өндіріп алудың жасалған құқық бұзушылыққа пропорционалдылығы (сәйкестігі) қағидаты болып табылады.

1-бөлімде әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамдарға белгіленуі және қолданылуы мүмкін әкімшілік жазалардың түрлері жүйеленген.

Әкімшілік заңнаманың ерекшелігі - ҚК-ден (40-бап) айырмашылығы, онда қылмыстар үшін барлық жазалар белгілі бір реттілікпен - онша ауыр емес жазалардан анағұрлым ауыр жазаларға орналастырылған, әкімшілік жаза түрлерінің тізбесінде орналасуы бойынша заң шығарушының әкімшілік жаза түрлерінің әрқайсысының ауырлығын олардың өзара арақатынасында бағалауына қатысты қорытынды жасауға болмайды.

Түсінік берілген бапта көрсетілген әкімшілік жазалардың тізбесі түпкілікті болып табылады және қажет болған жағдайда бұл тізбе ӘҚБтК-ге өзгерістер енгізу жолымен ғана өзгертілуі мүмкін.

Біріншіден, әкімшілік құқық бұзушылық жасау құралы немесе тікелей объектісі болған затты өтемді алып қою тәрізді жазалау түрі өндіріп алу тізбесінен алып тасталды. Тұлғаның мүліктік жағдайын қозғайтын оның құқықтық мәртебесіне әкімшілік араласу нысандарының бірі болып табылатын жазаның осы түрі одақтас республикалардың әкімшілік заңнамасына тән болды.

Екіншіден, әкімшілік жазаның жаңа түрлері ретінде қызметті тоқтата тұру немесе тыйым салу, сондай-ақ заңсыз салынып жатқан немесе салынған құрылысты мәжбүрлеп бұзу сияқты шаралар енгізілді.

ӘҚБтК-нің 42-бабының 3-бөлігіне сәйкес заңсыз салынып жатқан немесе салынған құрылысты мәжбүрлеп бұзу тек қосымша әкімшілік жаза ретінде ғана қолданылуы мүмкін. Айталық, осы норманы тәжірибеде қолдануды мысалға алайық.

Үшіншіден, әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін қолданылатын әкімшілік жазалар тізбесінде айыппұл жазалау шарасы ретінде заңдық жауапкершіліктің әртүрлі түрлеріне (қылмыстық, әкімшілік, азаматтық-құқықтық) белгілі екенін ескере отырып, ол қазір әкімшілік айыппұл деп аталады.

Қабылданған жаңа ӘҚБтК-де әкімшілік жазалардың «негізгі» және «қосымша» сараланған институты сақталған. Заң шығарушы осы нормамен құқық бұзушыға жазаларды қолданудың, жазалардың үйлесімділігі мен ерекше қасиеттерінің маңызды ережесін белгілейді.

Түсініктеме берілген Кодекстің 42-бабының атауына сәйкес барлық жазалар екі түрге бөлінеді: негізгі және қосымша. Алайда осы норманың 2-бөлігінің диспозициясы негізгі ретінде де, қосымша ретінде де қолданылуы мүмкін жазалардың аралас түрінің бар екенін куәландырады.

Қосымша жаза қолдану қажеттілігі құқық бұзушылықтың сипатына, кінәлінің жеке басына байланысты. Ол, егер бұл қолданылатын норманың

санкцияларында тікелей көзделген жағдайда ғана тағайындалуы мүмкін. Мысалы, әскери қызметшінің Қазақстан Республикасының Мемлекеттік шекарасын күзету жөніндегі міндеттерін орындауына байланысты оның заңды өкіміне немесе талабына бағынбау, шетелдіктің немесе азаматтығы жоқ адамның Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберумен бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамауға алуға әкеп соғады (516-б. 2-б.).

Әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін негізгі жаза ретінде Кодекстің Ерекше бөлімінің қолданылатын бабының санкциясында көрсетілген негізгі жазалардың біреуі ғана тағайындалуы мүмкін. Негізгі жазалар бір-бірімен үйлеспейді. Жалпы ереже ретінде екі қосымша жазаны бір мезгілде қолдануға жол берілмейді.

Егер заң шығарушы кейіннен әкімшілік жазаның жаңа түрін енгізуді қажет деп тапса, онда оған бір мезгілде бұл жаза тек негізгі жаза ретінде ғана қолданыла ма немесе оны негізгі жаза ретінде де, қосымша әкімшілік жаза ретінде де қолдану мүмкін ме, шешуі қажет.

13 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕРДІ ҚАРАУҒА УӘКІЛЕТТІ ОРГАНДАР МЕН ЛАУАЗЫМДЫ АДАМДАРДЫҢ ӨЗЕКТІ АСПЕКТІЛЕРІ»

13.1 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істердің өзге органдар мен лауазымды адамдарға ведомстволық бағыныстылығы.

Іс жүргізу қатынастарындағы ведомстволық бағыныстылық деп нақты материалдық-құқықтық қатынастарды, оның ішінде әкімшілік құқық бұзушылықтардың нақты құрамдарын Қазақстан сот жүйесі соттарының немесе уәкілетті мемлекеттік органдардың оларды заңда белгіленген тәртіппен қарау және шешу жөніндегі құзыретіне жатқызу түсініледі.

ӘҚБТК әкімшілік құқық бұзушылықтарды 60-тан астам уәкілетті әкімшілік органдардың лауазымды адамдары сот тәртібімен және соттан тыс тәртіппен қарайды және шешеді.

Сот ісін жүргізуде әкімшілік құқық бұзушылықтарды:

- әкімшілік құқық бұзушылық жөніндегі мамандандырылған соттардың судьялары;
- кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттардың судьялары;
- егер тиісті әкімшілік-аумақтық бірлікте әкімшілік құқық бұзушылық жөніндегі мамандандырылған соттар және кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі мамандандырылған ауданаралық соттар құрылмаса, аудандық соттардың судьялары;
- егер әкімшілік іс жүргізуге қатысушы уәкілетті мемлекеттік органның лауазымды адамы құқық бұзушылықты қарау басталғанға дейін арыз берсе, судья кез келген әкімшілік құқық бұзушылықты қарауы және шешуі мүмкін;
- өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан адамның немесе кәмелетке толмаған болып табылатын жәбірленушінің не өзінің дене немесе психикалық жай-күйі бойынша өз құқықтарын өз бетінше жүзеге асыру мүмкіндігінен айырылғандардың заңды өкілінің өтініші бойынша құқық бұзушылық әкімшілік құқық бұзушылық жөніндегі мамандандырылған соттарда, ал ондай болмаған жағдайда - жалпы юрисдикция;
- сот отырысы залында қатысқан адамдар тарапынан сотқа құрметтемеушілік білдіру фактілері бойынша әкімшілік құқық бұзушылықтарды қарау кезінде Қазақстан Жоғарғы Сотының судьялары немесе жергілікті соттардың судьялары.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар:

а) жасалғаны үшін санкция әкімшілік қамауға алуды әкімшілік жазалауды көздейтін; шетелдіктерді не азаматтығы жоқ адамдарды Қазақстаннан тыс жерлерге әкімшілік жолмен шығарып жіберу; әкімшілік құқық бұзушылық жасау құралы не нысанасы болған заттарды тәркілеу, сол сияқты әкімшілік құқық бұзушылық жасау салдарынан алынған кірістерді (дивидендтерді), ақшаны және бағалы қағаздарды тәркілеу; нақты адамға берілетін арнайы құқықтан (оның ішінде көлік құралын жүргізу құқығынан) айыру; заңсыз салынып жатқан немесе салынған құрылысты мәжбүрлеп бұзу.

Аталған әкімшілік құқық бұзушылық құрамдарының хаттамаларын Кодексте аталған мемлекеттік органдардың лауазымды адамдары жасайды.

Соттан тыс тәртіппен әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамаларды уәкілетті мемлекеттік органдардың лауазымды адамдары жасайды, ал мұндай құқық бұзушылықтарды осы органдардың уәкілетті лауазымды адамдары қарайды және шешеді.

**14 ТАРАУ. «ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ӘКІМШІЛІК-
ЮРИСДИКЦИЯЛЫҚ ҚЫЗМЕТ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ
НЕГІЗДЕРІ»**

14.1. Полицияның әкімшілік-юрисдикциялық қызметі туралы түсінік.

Ішкі істер органдарының қызметінде әкімшілік юрисдикция маңызды орын алады, оның мәні әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау және шешу болып табылады. Әкімшілік-юрисдикциялық қызмет ішкі істер органдарының әкімшілік қызметінің, оның дербес нысанына қатысты бөлігі болып табылады.

Әкімшілік қадағалаумен және ішкі істер органдарының әкімшілік жазаларды және әкімшілік мәжбүрлеудің өзге де шараларын орындау (іске асыру) жөніндегі қызметімен қатар, ол қорғалуы ішкі істер органдарына жүктелген қоғамдық тәртіпті, қоғамдық қауіпсіздікті және басқа да қоғамдық қатынастарды құқыққа қарсы қолсұғушылықтардан (әкімшілік құқық бұзушылықтар) қорғауды қамтамасыз етуге арналған.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізудің жалпы ережелері қолданыстағы Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексімен егжей-тегжейлі регламенттеледі. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізудің заңнамалық рәсімі – әкімшілік заңнаманың заңдылық, заң мен сот алдындағы теңдік, кінәсіздік презумпциясы, кінә қағидаты, әкімшілік жауаптылыққа қайта тартуға жол бермеу, ізгілік қағидаты, жеке басқа қолсұғылмаушылық, жеке бастың абыройы мен қадір-қасиетін құрметтеу, жеке өмірге қолсұғылмаушылық және құпияны қорғау, меншікке қолсұғылмаушылық, соттың және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілеттік берілген органның тәуелсіздігі қағидаттарының толық көлемде сақталуын, жауаптарын беру, білікті заң көмегіне құқықтарды қамтамасыз ету, іс жүргізудің жариялылығы, іс жүргізу барысында қауіпсіздікті қамтамасыз ету, іс жүргізу шешімдеріне дау айту бостандығы, адамның құқықтарын, бостандықтарын мен заңды мүдделерін сотта қорғау міндетінен босату.

Әкімшілік-юрисдикциялық қызмет – атқарушы билік органдарының (лауазымды адамдардың) және сот органдарының тараптар арасында туындайтын және әкімшілік-құқықтық нормалармен реттелетін басқару қатынастарының әкімшілік-құқықтық дауларын қарау және шешу жөніндегі әкімшілік-процестік нормаларымен реттелген құқық қолдану және құқық қорғау қызметі.

Әкімшілік юрисдикциялық қызметтің мақсаты әкімшілік-құқықтық, жер, қаржы, табиғатты қорғау және басқа да көптеген құқықтық қатынастарды құқықтық қорғау арқылы мемлекеттік басқару саласында тұрақты құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету болып табылады.

Әкімшілік-юрисдикциялық қызметтің мазмұны оған қатысушылардың тиісті құқықтар мен міндеттерді іске асыруды қамтамасыз ететін әкімшілік іс жүргізу нормаларымен реттелетін әрекеттерді жасауынан тұрады.

Әкімшілік юрисдикция қызметі құқықтық қақтығыстармен тығыз байланысты, сондықтан оны жүзеге асыру тек санкциялармен қамтамасыз

етілген әкімшілік-құқықтық және басқа да салалық нормаларды жүзеге асыруға негізделген.

«Юрисдикция» – сот ісін жүргізумен анықталатын латын тілінен шыққан термин (латынның «юрис» – құқық, «дико» – айту).

Юрисдикция – адамның, мемлекеттік органның, қоғамдық бірлестіктің заңды және заңсыз іс-әрекеттеріне баға беру, нақты істерді, құқықтық дауларды шешу және, сайып келгенде, заңи ықпалшараларды қолдану үшін заңмен немесе басқа да актілермен көзделген мемлекеттік органның құзыреті.

Полицияның әкімшілік юрисдикциялық қызметі белгілі бір мамандандырумен сипатталады. Олар өздеріне сақталуын қадағалау жүктелген қағидаларды бұзу туралы істерді қарайды. Бұл мамандандыру мұндай істерді тезірек қарауға ғана емес, сонымен қатар құқық бұзушылықтардың барлық жағдайларын неғұрлым білікті анықтауға мүмкіндік береді, өйткені шешімдерді негізінен ережелердің орындалуын қадағалайтын қызметкерлер қабылдайды, оларды сақтамау әкімшілік жауаптылыққа әкеледі. Бұл әсіресе арнайы танымды қажет ететін қағидаларды бұзу туралы істерді қарау үшін өте маңызды.

14.2 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау үшін себептер мен негіз.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға:

1) осы баптың үшінші бөлігінің ережелерін ескере отырып, әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактісін уәкілетті лауазымды адамның тікелей анықтауы;

2) құқық қорғау органдарынан, сондай-ақ басқа да мемлекеттік органдардан, жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан түскен материалдар;

3) жеке және заңды тұлғалардың хабарламалары немесе мәлімдемелері, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабарламалар;

4) арнайы автоматтандырылған өлшеу құралдарының, сондай-ақ сертификатталған арнайы техникалық бақылау-өлшеу құралдары мен бақылау аспаптарының көрсеткіштері, оның ішінде автоматты режимде жұмыс істейтін және жолдағы жағдайды фото-, бейнетүсірілім арқылы, көлік құралының жүру жылдамдығы мен бағытын, жол жүрісіне басқа да қатысушылардың іс-қимылдарын айқындау арқылы автомобиль көлігі және жол жүрісі қауіпсіздігі саласында әкімшілік құқық бұзушылықтың жасалуын тіркейтін бақылау аспаптарының көрсеткіштері;

5) бақылау-өлшеу аппаратурасының және (немесе) радиотехникалық бақылау құралдарының көрсеткіштері себептер болып табылады.

Іс бойынша іс жүргізуді болғызбайтын, ҚР ӘҚБтК-нің 741-бабында көзделген мән-жайлар болмаған кезде, әкімшілік құқық бұзушылық белгілерін көрсететін жеткілікті деректердің болуы әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау үшін негіз болып табылады.

Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексінде белгіленген тәртіппен жүргізілген тексерудің нәтижесі, сондай-ақ Қазақстан

Республикасы Кәсіпкерлік кодексінің 137-бабы 3-тармағының үшінші бөлігінде көзделген жағдайларда бақылау және қадағалау субъектісіне (объектісіне) бару арқылы профилактикалық бақылау мен қадағалау нәтижесі бақылау және қадағалау субъектісіне қатысты ҚР ӘҚБтК-нің 802-бабының бірінші бөлігінің 1) тармақшасына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға негіздер болып табылады.

ҚР ӘҚБтК-нің 785-бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді қамтамасыз ету шараларын қолдану туралы бірінші хаттама жасалған, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған немесе прокурор әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау туралы қаулы шығарған, сондай-ақ судья (сот) сот талқылауы барысында процеске қатысушы тұлғаның тарапынан сотқа құрметтемеушілік білдіру фактісінің анықталғаны туралы жариялаған кезден бастап әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған деп есептеледі.

Егер әкімшілік құқық бұзушылық автоматты режимде жұмыс істейтін сертификатталған арнайы техникалық бақылау-өлшеу құралдары мен аспаптары тіркелсе, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс ҚР ӘҚБтК-нің 743-бабында көзделген тәртіппен айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама жіберілген кезден бастап қозғалған деп есептеледі, ал істерді мемлекеттік кіріс органдары қарайтын әкімшілік құқық бұзушылықтар жасалған кезде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс хабарлама (хабардар ету) тиісті түрде жеткізілген кезден бастап қозғалған деп есептеледі (ҚР ӘҚБтК-нің 802-бабы).

Іс бойынша іс жүргізуді болғызбайтын мән-жайлар болмаған кезде, әкімшілік құқық бұзушылық белгілерін көрсететін жеткілікті деректердің болуы әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау үшін негіз болып табылады. Мынадай мән-жайлардың ең болмағанда біреуі болған кезде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді бастауға болмайды, ал басталған іс тоқтатылуға жатады:

- 1) әкімшілік құқық бұзушылық оқиғасының болмауы;
- 2) әкімшілік құқық бұзушылық құрамының болмауы,
- 3) әкімшілік жауаптылықты белгілейтін заңның немесе оның жекелеген ережелерінің күші жойылуы;
- 4) егер әкімшілік жауаптылықты белгілейтін заңды немесе оның жекелеген ережелерін немесе іс-әрекетті әкімшілік құқық бұзушылық ретінде саралау соған байланысты болатын әкімшілік құқық бұзушылық туралы осы істе қолданылуға жататын өзге де нормативтік-құқықтық актіні Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесінің конституциялық емес деп тануы;
- 5) әкімшілік жауаптылыққа тартудың ескіру мерзімдерінің өтуі;
- 6) әкімшілік жауаптылыққа тартылатын тұлғаға қатысты нақ сол факт бойынша судьяның, органның (лауазымды адамның) әкімшілік жаза қолдану туралы қаулысының не әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі тоқтату туралы күші жойылмаған қаулының болуы, сондай-ақ нақ сол факт бойынша тұлғаны күдікті деп тану туралы қаулының болуы;

7) өзіне қатысты іс бойынша іс жүргізіліп жатқан жеке тұлғаның қайтыс болуы, заңды тұлғаның таратылуы;

8) мыналар:

салықтың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің түсуін қамтамасыз ету саласында басшылықты жүзеге асыратын уәкілетті орган растаған, салық төлеушінің салықтық есептілік нысандарын электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі салықтық міндеттемені орындамауына әкеп соққан;

мұнай өнімдерінің айналымы саласындағы уәкілетті орган растаған, мұнай өнімдерінің жекелеген түрлерінің айналымы жөніндегі декларацияларды, сондай-ақ ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі міндеттемелердің орындалмауына әкеп соққан;

этил спирті мен алкоголь өнімін өндіру және олардың айналымы саласындағы уәкілетті орган растаған, этил спирті мен алкоголь өнімін өндіру және олардың айналымы жөніндегі декларацияларды, сондай-ақ этил спирті мен алкоголь өніміне ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі міндеттемелердің орындалмауына әкеп соққан;

темекі өнімдерін өндіру және олардың айналымы саласындағы уәкілетті орган растаған, темекі өнімдерінің қалдықтары және (немесе) айналымы туралы декларацияларды, мониторингті жүзеге асыру үшін қажетті мәліметтерді, сондай-ақ темекі өнімдеріне ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі міндеттемелердің орындалмауына әкеп соққан;

биоотын айналымы саласындағы уәкілетті орган растаған, биоотын айналымы жөніндегі декларацияларды, сондай-ақ ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі міндеттемелердің орындалмауына әкеп соққан, бағдарламалық қамтамасыз етуде техникалық қателер туындаған жағдайда;

8-1) кеден ісі саласындағы уәкілетті орган растаған, электрондық нысанда кедендік декларациялауға байланысты кедендік операцияларды жасау жөніндегі міндеттердің Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде және тәртіппен орындалмауына әкеп соққан, электрондық нысанда декларациялау бойынша ақпараттық жүйенің жұмысында қателер туындаған жағдайда;

9) Қазақстан Республикасының салық, кеден заңнамасында көзделген өзге де жағдайларда;

10) ҚР ӘҚБтК-нің 897-бабында белгіленген тәртіппен әкімшілік айыппұл төлегенін растайтын құжаттың болуы;

11) әкімшілік жауаптылыққа тартылатын тұлғаның заңда белгіленген тәртіппен адам саудасына байланысты қылмыс туралы қылмыстық іс бойынша жәбірленуші деп танылуы;

12) ҚР ӘҚБтК-нің 64-бабында көзделген тәртіппен тараптардың татуласуына байланысты.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізу, егер қосымша дәлелдер жинаудың барлық мүмкіндігі таусылса, ҚР ӘҚБтК-нің 741-бабының бірінші бөлігінің 1) және 2) тармақшаларында көзделген негіздер бойынша әкімшілік құқық бұзушылық оқиғасының немесе әкімшілік құқық бұзушылық құрамының жоқтығы дәлелденген кезде де, сонымен бірге бар екендігі дәлелденбеген кезде де, сондай-ақ зиян келтіру құқыққа сыйымды болып табылатын не іс-әрекет ҚР ӘҚБтК-нің 5-тарауына сәйкес әкімшілік жауаптылықты болғызбайтын мән-жайларда жасалған жағдайда тоқтатылады (ҚР ӘҚБтК-нің 741-бабы).

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама:

1) ескерту түрінде әкімшілік жаза қолдануға әкеп соғатын әкімшілік құқық бұзушылық жасалған жағдайларда, егер тұлға құқық бұзушылық жасау фактісін мойындаса;

2) егер әкімшілік құқық бұзушылық автоматты режимде жұмыс істейтін сертификатталған арнайы техникалық бақылау-өлшеу құралдарымен және аспаптарымен тіркелсе, айыппұл айыппұлды төлеу қажеттігі туралы нұсқама түрінде ресімделеді;

3) егер адам әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактісін мойындаған және жазаның қолданылуымен келіскен, сондай-ақ ҚР ӘҚБтК-нің 897-бабына сәйкес айыппұлды төлеген жағдайда, мемлекеттік кіріс органдары қарайтын істер бойынша әкімшілік құқық бұзушылықтар жасалған кезде;

4) жеке тұлғалар бұзылған құқықтарын қалпына келтіру туралы арызбен жүгінген кезде ҚР ӘҚБтК-74, 75, 76, 78, 81, 82, 82-1, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 92-1, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 128, 130, 132 және 456-1-баптарында көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді сот құқық бұзушылық туралы хаттама жасамай қарайды;

5) егер әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізу прокурор қаулысымен қозғалса және судья (сот) тікелей соттың қарауы барысында ҚР ӘҚБтК-нің 684-бабының үшінші бөлігінде көзделген жағдайларда сотты құрметтемеушілік фактісін анықтаған кезде жасалмайды.

Қаржы және сауда саласындағы құқық бұзушылықты қоспағанда, ескерту жасау түріндегі жазаны оған уәкілеттік берілген лауазымды адам әкімшілік құқық бұзушылық жасалған жерде ресімдейді.

Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлға ескерту жасау туралы қаулының екінші данасына қол қою арқылы қолданылған жазаға өзінің келісімін растайды (ҚР ӘҚБтК-нің 807-бабы).

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманың жазбаша нысанымен бірге электрондық нысаны да пайдаланылуы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамада:

1) хаттама жасалған күні мен орны;

2) хаттаманы жасаған адамның лауазымы, тегі және аты-жөні;

3) өзіне қатысты іс қозғалған тұлға туралы мәліметтер (жеке тұлғалар үшін – тегі, аты, әкесінің аты (ол болған кезде), туған жылы, айы, күні, тұрғылықты жері, жеке басын куәландыратын құжаттың атауы мен деректемелері, сәйкестендіру нөмірі, жұмыс орны, телефонның, факстың, ұялы байланыстың абоненттік нөмірі және (немесе) электрондық мекенжайы (егер бұлар болса); заңды тұлғалар үшін – атауы, орналасқан жері, заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу (қайта тіркеу) нөмірі және күні, сәйкестендіру нөмірі және банк деректемелері, телефонның, факстың, ұялы байланыстың абоненттік нөмірі және (немесе) электрондық мекенжайы (егер бұлар болса);

4) әкімшілік құқық бұзушылықтың жасалған орны, уақыты мен мәні;

5) ҚР ӘҚБтК-нің 2-бөлімінің Ерекше бөлігінің осы құқық бұзушылық үшін әкімшілік жауаптылық көзделетін бабы; егер куәлар және жәбірленушілер болса, олардың тегі, аты, әкесінің аты (ол болған кезде), мекенжайлары;

6) өзіне қатысты іс қозғалған жеке тұлғаның не заңды тұлға өкілінің түсініктемесі; метрологиялық салыстырып тексерудің атауы, нөмірі, күні, егер әкімшілік құқық бұзушылықты анықтау және тіркеу кезінде техникалық құрал пайдаланылса, оның көрсеткіштері;

7) істі шешу үшін қажетті өзге де мәліметтер, оның ішінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы істің қаралатын уақыты мен орны көрсетіледі, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактісін растайтын құжаттар қоса беріледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған кезде іс жүргізудің тілі анықталады. Өзіне қатысты іс қозғалған тұлғаға, сондай-ақ іс бойынша іс жүргізудің басқа да қатысушыларына олардың ҚР ӘҚБтК-де көзделген құқықтары мен міндеттері түсіндіріліп, бұл жөнінде хаттамада белгі жасалады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған кезде қорғаушыға немесе өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізіліп жатқан кәмелетке толмаған адамның заңды өкіліне олардың істі соттылығы бойынша әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі мамандандырылған аудандық және оған теңестірілген сотқа, ал тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің аумағында ол болмаған кезде, аудандық (қалалық) сотқа беру туралы өтінішхатпен жүгіну құқығы түсіндіріледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамаға оны жасаған адам және осы бапта көзделген жағдайларды қоспағанда, өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізіліп жатқан тұлға (тұлғаның өкілі) қол қояды. Жәбірленушілер мен куәлар болған кезде, сондай-ақ куәгерлер қатысқан жағдайларда хаттамаға осы адамдар да қол қояды. Өзіне қатысты іс қозғалған, тиісті түрде хабарланған адам болмаған немесе келмеген жағдайда, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамаға, өзіне қатысты іс қозғалған тұлғаның болмауы немесе келмеуі туралы белгі қоя отырып, оны жасаған адам қол қояды.

Өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған адам әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жөнінде хаттамаға қолхатпен

қабылдаудан бас тартқан жағдайда, хаттамаға оны жасаған адам тиісті жазба жүргізеді.

Өзіне қатысты іс қозғалған жеке тұлғаға немесе заңды тұлғаның өкіліне әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамамен танысуға мүмкіндік берілуге тиіс. Аталған тұлғалар хаттаманың мазмұны бойынша түсініктемелер беруге және ескертулер жасауға, сондай-ақ оған қол қоюдан өзінің бас тарту уәждерін баяндауға құқылы, бұлар хаттамаға қоса беріледі. Осы адамдар әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамаға қол қоюдан бас тартқан жағдайда хаттамаға тиісті жазба жүргізіледі. Өзіне қатысты іс қозғалған тұлғаның хаттамаға қол қою фактісі аталған тұлғаның хаттамамен танысқандығын куәландырады және әкімшілік құқық бұзушылықты жасауда өз кінәсін мойындау болып табылмайды.

Осы баптың тоғызыншы бөлігінде көзделген жағдайларды қоспағанда, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманың көшірмесі өзіне қатысты іс қозғалған жеке тұлғаға немесе заңды тұлғаның өкіліне, сондай-ақ жәбірленушіге ол жасалғаннан кейін қолхат алынып, дереу табысталады.

Хаттама электрондық нысанда жасалған кезде уәкілетті адам іс бойынша іс жүргізуге қатысушыларға оның «электрондық үкімет» веб-порталында және (немесе) құқықтық статистика және арнайы есепке алу саласындағы уәкілетті органның ақпараттық сервисінде орналастырылғаны туралы хабарлайды. Өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізіліп жатқан тұлғаның (тұлға өкілінің) өтінуі бойынша хаттаманың көшірмесі қағаз жеткізгіште табыс ету не өзі көрсеткен пошталық немесе электрондық мекенжайға жіберу арқылы, сондай-ақ әкімшілік іс жүргізудің бірыңғай тізілімін жүргізу тәртібінде көзделген өзге тәсілмен беріледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама ҚР ӘҚБтК-нің 802-бабы бірінші бөлігінің 4) тармақшасында көзделген, сондай-ақ осы баптың бесінші бөлігінде көзделген негіздер бойынша өзіне қатысты іс қозғалған тұлға болмаған кезде жасалған жағдайларда, өзіне қатысты іс қозғалған тұлғаны хабардар ете отырып, ол жасалғаннан кейін екі тәулік ішінде тапсырыс хатпен пошта арқылы не электрондық цифрлық қолтаңбамен куәландырылған электрондық құжат нысанында жіберіледі. Өзіне қатысты іс қозғалған тұлғаның хаттаманы алған кезден бастап үш тәулік ішінде оны қайтармау фактісі оған қол қоюдан бас тарту деп танылады, бұл жөнінде хаттама көшірмесінде тиісті жазба жасалады (ҚР ӘҚБтК-нің 803-бабы).

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактісі анықталғаннан кейін дереу жасалады.

Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексінде белгіленген тәртіппен жүргізілетін тексеру барысында әкімшілік құқық бұзушылық анықталған кезде әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама тиісті тексеру аяқталғаннан кейін дереу жасалады.

Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексінде тыйым салынған монополистік қызметті, жосықсыз бәсекелестікті, сондай-ақ мемлекеттік, жергілікті атқарушы органдардың, мемлекет нарық субъектілерінің қызметін реттеу функцияларын берген ұйымдардың бәсекелестікке қарсы әрекеттерін

(әрекетсіздігін) жүзеге асыру кезінде әкімшілік құқық бұзушылық анықталған жағдайларда хаттама тергеп-тексеру нәтижелері бойынша тиісті шешім қабылданғаннан кейін дереу жасалады.

Салық салу не бюджет қаражатын пайдалану саласындағы, техникалық реттеу және өлшем бірлігін қамтамасыз ету саласында әкімшілік құқық бұзушылықтар анықталған жағдайларда, хаттама тиісті тексеру аяқталғаннан кейін дереу жасалады.

ҚР ӘҚБтК-нің 897-бабында айқындалған тәртіппен айыппұл төленбеген жағдайда, хаттама ҚР ӘҚБтК-нің көрсетілген бабында белгіленген мерзім өткеннен кейін бір тәулік ішінде жасалады.

Әкімшілік құқық бұзушылықтың мән-жайларын, өздеріне қатысты іс қозғалған жеке тұлғаның жеке басын немесе заңды тұлға туралы мәліметтерді және заңды тұлға өкілінің жеке басын қосымша анықтау талап етілетін жағдайларда, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама көрсетілген мән-жайлар анықталған күннен бастап үш тәулік ішінде, ал ҚР ӘҚБтК-нің 210, 213 (төртінші, сегізінші және тоғызыншы бөліктерінде), 217, 218, 220, 222, 227 (бірінші, екінші, үшінші және бесінші бөліктерінде), 228 (бесінші және он екінші бөліктерінде), 239 (үшінші және төртінші бөліктерінде), 243, 244, 251, 252, 464 (бірінші бөлігінде), 571, 572, 573 575, 593 (бірінші бөлігінде) баптарында көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылық жөніндегі материалдарды аумақтық филиалдарға беру кезінде құқық бұзушылық немесе оны жасаған тұлға анықталған кезден бастап он тәулік ішінде жасалады.

Сараптама жүргізу, маманның зерттеуі талап етілетін жағдайда, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама сараптама және (немесе) маманның қорытындысы алынған кезден бастап екі тәулік ішінде жасалады (ҚР ӘҚБтК-нің 806-бабы).

15 ТАРАУ. «ІСТЕР БОЙЫНША ІС ЖҮРГІЗУДІҢ ЖАЛПЫ СИПАТТАМАСЫ»

15.1 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу тәртібі Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексімен айқындалады.

Қылмыстық немесе азаматтық істі қарау процесінде соттың әкімшілік жазалар қолдану тәртібі ҚР ӘҚБтК-нің және тиісінше ҚР ҚПК мен ҚР АПК-нің ережелерімен айқындалады.

ҚР ӘҚБтК-нің 737-бабына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу міндеттері:

1) әрбір істің мән-жайларын уақытылы, жан-жақты, толық және объективті анықтау, оны осы Кодекске сәйкес шешу;

2) іс жүргізуге қатысушылардың құқықтары мен міндеттерінің іске асырылуын қамтамасыз ету;

3) әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға ықпал еткен себептер мен жағдайларды анықтау;

4) әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулының, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың орындалуын қамтамасыз ету болып табылады.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізу Әкімшілік іс жүргізудің бірыңғай тізілімі пайдаланыла отырып, қағаз және (немесе) электрондық нысандарда жүзеге асырылады.

Әкімшілік іс жүргізудің бірыңғай тізілімін жүргізу тәртібін Қазақстан Республикасының Бас Прокуроры айқындайды.

Электрондық нысанда жасалған процестік құжаттар судьяның, уәкілетті органның лауазымды адамының электрондық цифрлық қолтаңбасымен куәландырылады және іс жүргізуге қатысушыларға өздері көрсеткен пошталық немесе электрондық мекенжайға жіберу арқылы не Әкімшілік іс жүргізудің бірыңғай тізілімін жүргізу тәртібінде көзделген өзге де тәсілдермен ұсынылады.

Процестік құжаттарды электрондық нысанда ұсынумен қатар іс жүргізуге қатысушыларға процестік құжаттарды қағаз жеткізгіште де ұсынуға жол беріледі.

Қазақстан Республикасында әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу мемлекеттік тілде жүргізіледі, ал қажет болған кезде іс жүргізуде орыс тілі немесе басқа да тілдер мемлекеттік тілмен тең қолданылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілеттік берілген судья, органдар (лауазымды адамдар) сот ісін жүргізу тілін өзгерту қажет болған кезде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізу тілін өзгерту туралы уәжді қаулы шығарады.

Іс бойынша іс жүргізіліп жатқан тілді білмейтін немесе жеткілікті білмейтін іске қатысушы адамдарға ана тілінде немесе олар білетін басқа тілде мәлімдемелер жасау, түсініктемелер мен айғақтар беру, өтінішхаттар мәлімдеуге, шағымдар жасау, іс материалдарымен танысу, оны қарау кезінде сөз сөйлеу, ҚР ӘҚБтК-де белгіленген тәртіппен аудармашының қызметтерін тегін пайдалану құқығы түсіндіріледі және қамтамасыз етіледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуге қатысушы адамдарға басқа тілде жазылған, заң бойынша оларға қажетті іс материалдарын іс жүргізу тіліне тегін аударып беру қамтамасыз етіледі.

Құқық бұзушы адам мен жәбірленушіге тапсырылуға жататын процестік құжаттар олардың ана тіліне немесе олар білетін тілге аударылуға тиіс.

Аударма бойынша шығыстар және аудармашының көрсеткен қызметтері мемлекеттік бюджет есебінен төленеді.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу кезінде пайдаланылатын мерзімдер сағаттармен, тәуліктермен, айлармен және жылдармен есептеледі.

Мерзімдерді есептеген кезде мерзімнің өтуі басталатын сол сағат пен тәулік есепке алынбайды. Бұл қағиданың ұстап алу кезіндегі мерзімдерді есептеуге қатысы жоқ.

Мерзім тәуліктермен есептелетін жағдайларды қоспағанда, мерзімді есептеген кезде оған жұмыстан тыс уақыт та кіреді.

Әкімшілік қамаққа алу мерзімін есептеу кезінде оған жұмыстан тыс уақыт та кіреді.

Мерзімді тәуліктермен есептеген кезде мерзім бірінші тәуліктің нөл сағатынан кейін есептеледі және мерзімнің соңғы тәулігінің жиырма төрт сағатында аяқталады.

Мерзімді айлармен немесе жылдармен есептеген кезде мерзім соңғы айдың тиісті күнінде бітеді, ал егер бұл айда тиісті күні болмаса, мерзім осы айдың соңғы күні аяқталады. Егер мерзімнің аяқталуы жұмыс күні емес (демалыс, мереке) күнге келсе, әкімшілік ұстап алу кезінде мерзімді есептеу жағдайларын қоспағанда, онда одан кейінгі бірінші жұмыс күні мерзімнің соңғы күні деп есептеледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қатысатын адамдардың, жүргізуінде осы іс жатқан судьяның, органның (лауазымды адамның) міндетті түрде қарауына жататын өтінішхатты мәлімдеуге құқығы бар. Өтінішхат жазбаша түрде не электрондық цифрлық қолтаңбамен куәландырылған электрондық құжат нысанында мәлімделеді және дереу қаралуға жатады. Өтінішхатты дереу қарау мүмкін болмаған жағдайларда, мәлімделген кезден бастап үш тәуліктен кешіктірілмей ол жөнінде шешім қабылдануға тиіс.

Өтінішхатты қанағаттандыру туралы не оны қанағаттандырудан толық немесе ішінара бас тарту туралы шешім ұйғарым түрінде шығарылады, ол өтінішхатты мәлімдеген адамның назарына жеткізіледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді болғызбайтын мән-жайлар:

- 1) әкімшілік құқық бұзушылық оқиғасының болмауы;
- 2) әкімшілік құқық бұзушылық құрамының болмауы,
- 3) әкімшілік жауаптылықты белгілейтін заңның немесе оның жекелеген ережелерінің күші жойылуы;
- 4) егер әкімшілік жауаптылықты белгілейтін заңды немесе оның жекелеген ережелерін немесе іс-әрекетті әкімшілік құқық бұзушылық ретінде

саралау соған байланысты болатын әкімшілік құқық бұзушылық туралы осы істе қолданылуға жататын өзге де нормативтік-құқықтық актіні Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесінің конституциялық емес деп тануы;

5) әкімшілік жауаптылыққа тартудың ескіру мерзімдерінің өтуі;

6) әкімшілік жауаптылыққа тартылатын тұлғаға қатысты нақ сол факт бойынша судьяның, органның (лауазымды адамның) әкімшілік жаза қолдану туралы қаулысының не әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі тоқтату туралы күші жойылмаған қаулының болуы, сондай-ақ нақ сол факт бойынша тұлғаны күдікті деп тану туралы қаулының болуы;

7) өзіне қатысты іс бойынша іс жүргізіліп жатқан жеке тұлғаның қайтыс болуы, заңды тұлғаның таратылуы;

8) мыналар:

- салықтың және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдердің түсуін қамтамасыз ету саласында басшылықты жүзеге асыратын уәкілетті орган растаған, салық төлеушінің салықтық есептілік нысандарын электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі салықтық міндеттемені орындамауына әкеп соққан;

- мұнай өнімдерінің айналымы саласындағы уәкілетті орган растаған, мұнай өнімдерінің жекелеген түрлерінің айналымы жөніндегі декларацияларды, сондай-ақ ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі міндеттемелердің орындалмауына әкеп соққан;

- этил спирті мен алкоголь өнімін өндіру және олардың айналымы саласындағы уәкілетті орган растаған, этил спирті мен алкоголь өнімін өндіру және олардың айналымы жөніндегі декларацияларды, сондай-ақ этил спирті мен алкоголь өніміне ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі міндеттемелердің орындалмауына әкеп соққан;

- темекі өнімдерін өндіру және олардың айналымы саласындағы уәкілетті орган растаған, темекі өнімдерінің қалдықтары және (немесе) айналымы туралы декларацияларды, мониторингті жүзеге асыру үшін қажетті мәліметтерді, сондай-ақ темекі өнімдеріне ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі міндеттемелердің орындалмауына әкеп соққан;

- биоотын айналымы саласындағы уәкілетті орган растаған, биоотын айналымы жөніндегі декларацияларды, сондай-ақ ілеспе жүкқұжаттарды электрондық түрде Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде ұсыну жөніндегі міндеттемелердің орындалмауына әкеп соққан, бағдарламалық қамтамасыз етуде техникалық қателер туындаған жағдайда;

9) кеден ісі саласындағы уәкілетті орган растаған, электрондық нысанда кедендік декларациялауға байланысты кедендік операцияларды жасау жөніндегі міндеттердің Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген мерзімде және тәртіппен орындалмауына әкеп соққан,

электрондық нысанда декларациялау бойынша ақпараттық жүйенің жұмысында қателер туындаған жағдайда;

10) Қазақстан Республикасының салық, кеден заңнамасында көзделген өзге де жағдайларда;

11) ҚР ӘҚБтК-нің 897-бабында белгіленген тәртіппен әкімшілік айыппұл төлегенін растайтын құжаттың болуы;

12) әкімшілік жауаптылыққа тартылатын тұлғаның заңда белгіленген тәртіппен адам саудасына байланысты қылмыс туралы қылмыстық іс бойынша жәбірленуші деп танылуы;

13) ҚР ӘҚБтК-нің 64-бабында көзделген тәртіппен тараптардың татуласуына байланысты.

ҚР ӘҚБтК-нің 64-1-бабында көзделген жағдайда, сондай-ақ қылмыстық заңнамада көзделген қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болуына байланысты материал прокурорға, сотқа дейінгі іс жүргізу органына берілген жағдайда әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізу ҚР ӘҚБтК-де көзделген тәртіппен тоқтатылуы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізуге қатысушыларға істің қаралатын немесе жекелеген процестік әрекеттердің жасалатын уақыты мен орны туралы хабарланады және олар хабарлама арқылы (хабархатпен) сотқа, органға (лауазымды адамға) шақырылады.

Істің қаралатын уақыты мен орнын әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамада да көрсетуге болады.

Хабардар ету (хабархат), оның тапсырылғаны туралы хабардар етуі бар тапсырыс хат, телефонограмма немесе жеделхат, ұялы байланыстың абоненттік нөмірі бойынша немесе электрондық мекенжай бойынша мәтіндік хабар не хабарламаның немесе шақырудың тіркелуін қамтамасыз ететін өзге де байланыс құралдарын пайдалану арқылы жіберіледі.

Егер істе көрсетілген мекенжай бойынша адам шын мәнінде тұрмаса, хабарлама немесе шақыру заңды мекенжайы бойынша немесе оның жұмыс орнына жіберілуі мүмкін. Заңды тұлғаға арналған хабарлама (хабархат) оның тұрғылықты жері бойынша жіберіледі.

Хабарлама (хабархат):

1) хабарланатын адам әкімшілік іс бойынша іс жүргізу процесінде көрсеткен және өзінің қолтаңбасымен растаған ұялы байланыстың абоненттік нөмірі бойынша немесе электрондық мекенжай бойынша мәтіндік хабар жіберілген;

2) адамның өзіне жеке немесе онымен бірге тұратын кәмелетке толған отбасы мүшелерінің біріне табыс етілгені туралы жіберушіге қайтарылуға жататын хабарламаға қолын қойғызып табыс етілетін жеделхатпен, тапсырыс хатпен хабарланған жағдайларда тиісті түрде жеткізілген және анық болып есептеледі. Заңды тұлғаға арналған хабарлама (хабархат) заңды тұлғаның басшысына немесе жұмыскеріне табыс етіледі, ол өзінің тегін, аты-жөні мен лауазымын көрсете отырып, табыс етілгені туралы хабарламада (хабархатта) хабархатты алғаны жөнінде қол қояды;

3) хабарламаны (хабархатты) тиісінше жеткізу фактісін тіркеп-бекітуге (куәландыруға) мүмкіндік беретін өзге де тәсілмен жіберілген жағдайларда тиісті түрде жеткізілген және анық болып есептеледі;

4) Қазақстан Республикасының салық заңнамасында белгіленген тәртіппен электрондық салық төлеушілер ретінде тіркелген тұлғаларға мемлекеттік кіріс органы электрондық тәсілмен хабардар етуді (хабарламаны) жіберген жағдайларда тиісінше жеткізілді деп танылады.

Өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізу жүзеге асырылатын адам өзі көрсеткен тұрғылықты жері (тұрған жері) мекенжайының, жұмыс орнының, ұялы байланыстың абоненттік нөмірінің, электрондық мекенжайының дұрыс екендігімен танысқанын өзінің қол қоюымен растайды, ал көрсетілген мекенжайларға жіберілген хабарлама (хабархат) тиісінше және жеткілікті деп есептелетін болады.

Өзіне қатысты іс қозғалған адамға, сондай-ақ іс бойынша іс жүргізудің өзге де қатысушыларына ұялы байланыстың абоненттік нөмірі бойынша мәтіндік хабарлама арқылы сотқа келу туралы хабардар етуді алуға келісімі туралы талон беріледі, шығыстар олардың өз есебінен төленеді.

Талонның үзілетін бөлігі әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманың көшірмесімен бірге беріледі.

Адресат хабарламаны (хабархатты) қабылдаудан бас тартқан кезде, оны жеткізетін немесе тапсыратын адам сотқа, органға (лауазымды адамға) қайтарылатын хабарламаға (хабархатқа) тиісті белгі соғады.

Адресаттың хабарламаны (хабархатты) қабылдаудан бас тартуы істі қарауға немесе жекелеген процестік әрекеттерді жасауға кедергі болып табылмайды.

15.2 Әкімшілік іс жүргізу кезеңдері.

Әкімшілік процеске қатысушылардың қызметі уақыт өте келе құқықтар мен өзара міндеттерді іске асыру бойынша өзара байланысты процестік әрекеттердің бірізді қатары ретінде дамиды. Процесс дамудың бірнеше кезеңдерінен немесе сатыларынан өтеді.

Кезеңді іс жүргізудің, жалпы міндеттермен қатар, өзіне ғана тән міндеттерге ие салыстырмалы түрде тәуелсіз бөлігі деп түсіну керек.

Бір кезең процеске қатысушылардың басқа тобынан, әртүрлі әрекеттерді жасаудан, осы кезеңде қорытындылайтын арнайы процестік құжаттарды рәсімдеуден ерекшеленеді. Сонымен қатар әрбір кезеңнің дербестігіне қарамастан, олар әкімшілік процестің жалпы міндетін шешуге бағынады және бір-бірімен тығыз байланысты: әрбір келесі кезең алдыңғы кезең аяқталғаннан кейін ғана басталады; жаңа кезеңде бұрын не жасалғаны тексеріледі.

Әкімшілік іс жүргізулердің әрқайсысы негізінен 4 кезеңге бөлінеді. Мысалы, азаматтардың ұсыныстары, арыздары мен шағымдары бойынша іс жүргізу:

1. органға (мекемеге) келіп түскен жазбаша ұсыныстарды, арыздарды, шағымдарды тіркеу немесе құзыретті лауазымды адамның ауызша шағымдарды тыңдауы;

2. шағымда баяндалған фактілер мен мән-жайларды тексеру;

3. шағым бойынша шешім қабылдау және қабылданған шешім туралы арыз иесіне хабарлау;

4. қабылданған шешімді орындау бойынша іс-әрекеттер кезеңдерінен тұрады.

Әкімшілік іс жүргізу жүйесіндегі ең маңыздысы әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу болып табылады. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді келесідей сұлбалық түрде көрсетуге де болады:

1. Істі қозғау және тергеу (ҚР ӘҚБтК-нің 41-тарауы)

2. Істі қарау (ҚР ӘҚБтК-нің 43-тарауы)

3. Іс бойынша қаулыны қайта қарау

(ҚР ӘҚБтК-нің 44-47 тараулары)

4. Қаулыны орындау (ҚР ӘҚБтК-нің 51-52 тараулары)

Кез келген іс жүргізу қызметіне сатылық белгі тән.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізу кезеңі – заңмен белгіленген уәкілетті адамдар дәйекті түрде жасайтын іс жүргізу әрекеттерінен тұратын, жиынтығында тиісті құқық қолдану актісімен ресімделетін бірыңғай мақсатқа қол жеткізуге және түпкілікті нәтиже алуға бағытталған іс жүргізудің дербес бөлігі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау

Бұл кезеңде әкімшілік құқық бұзушылық фактісі анықталады. ҚР ӘҚБтК-нің 802-бабына сәйкес әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға:

1) осы баптың үшінші бөлігінің ережелерін ескере отырып, әкімшілік құқық бұзушылық жасау фактісін уәкілетті лауазымды адамның тікелей анықтауы;

2) құқық қорғау органдарынан, сондай-ақ басқа да мемлекеттік органдардан, жергілікті өзін-өзі басқару органдарынан келіп түскен материалдар;

3) жеке және заңды тұлғалардың хабарламалары немесе мәлімдемелері, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабарламалар;

4) арнайы автоматтандырылған өлшеу құралдарының, сондай-ақ сертификатталған арнайы техникалық бақылау-өлшеу құралдары мен бақылау аспаптарының көрсеткіштері, оның ішінде автоматты режимде жұмыс істейтін және жолдағы жағдайды фото-, бейнетүсірілім арқылы, көлік құралының жүру жылдамдығы мен бағытын, жол жүрісіне басқа да қатысушылардың іс-қимылдарын айқындау арқылы автомобиль көлігі және жол жүрісі қауіпсіздігі саласында әкімшілік құқық бұзушылықтың жасалуын тіркейтін бақылау аспаптарының көрсеткіштері;

5) бақылау-өлшеу аппаратурасының және (немесе) радиотехникалық бақылау құралдарының көрсеткіштері себептер болып табылады.

Іс бойынша іс жүргізуді болғызбайтын, ҚР ӘҚБтК-нің 741-бабында көзделген мән-жайлар болмаған кезде, әкімшілік құқық бұзушылық белгілерін көрсететін жеткілікті деректердің болуы әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау үшін негіз болып табылады.

Қазақстан Республикасының Кәсіпкерлік кодексінде белгіленген тәртіппен жүргізілген тексерудің нәтижесі, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Кәсіпкерлік кодексінің 137-бабы 3-тармағының 3-бөлігінде көзделген жағдайларда бақылау және қадағалау субъектісіне (объектісіне) бару арқылы профилактикалық бақылау мен қадағалау нәтижесі бақылау және қадағалау субъектісіне қатысты бапты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға негіздер болып табылады.

Бұл іс-әрекет Қазақстан Республикасы Кәсіпкерлік Кодексінің 129-бабының 4 және 5-тармақтарында және 140-бабының 3 және 5-тармақтарында көзделген салаларда, сондай-ақ респонденттерге бармай профилактикалық бақылауды жүзеге асыру кезінде мемлекеттік статистика саласында бақылау мен қадағалауды жүзеге асыру кезінде әкімшілік құқық бұзушылық белгілері анықталған жағдайларға қолданылмайды.

ҚР ӘҚБтК-нің 785-бабында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді қамтамасыз ету шараларын қолдану туралы бірінші хаттама жасалған, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған немесе прокурор әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау жөнінде қаулы шығарған, сондай-ақ судья (сот) сот талқылауы барысында процеске қатысушы тұлғаның тарапынан сотқа құрметтемеушілік білдіру фактісінің анықталғаны туралы жариялаған кезден бастап әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған деп есептеледі. Егер әкімшілік құқық бұзушылық автоматты режимде жұмыс істейтін сертификатталған арнайы техникалық бақылау-өлшеу құралдары мен аспаптары тіркелсе, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс ҚР ӘҚБтК-нің 743-бабында көзделген тәртіппен айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама жіберілген кезден бастап қозғалған деп есептеледі, ал істерді мемлекеттік кіріс органдары қарайтын әкімшілік құқық бұзушылықтар жасалған кезде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс хабарлама (хабархат) тиісті түрде жеткізілген кезден бастап қозғалған деп есептеледі.

Құқық қорғау органдарының, басқа да мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, жеке және заңды тұлғалардың қоғамдық бірлестіктерінің материалдары, хабарламалары, арыздары, сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарындағы хабарламалары болған кезде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғаудан бас тартылған жағдайда, көрсетілген материалдарды, хабарламаларды, арыздарды қараған лауазымды адам әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғаудан бас тарту туралы уәжді ұйғарым шығарады.

Әкімшілік құқық бұзушылық фактісі:

1) әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамада (ҚР ӘҚБтК 802-б. 4-т.);

2) не әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау туралы прокурордың қаулысында (ҚР ӘҚБтК 802-б. 4-т.) тіркеледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама не прокурордың әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғау туралы қаулысы іс материалдарымен бірге судьяның қарауына, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарауға уәкілеттік берілген органға, лауазымды адамға жіберіледі.

Істі қарау сатысына келесі кезеңдер кіреді:

- 1) істі қарауға дайындау;
- 2) істі тікелей қарау және қаулы шығару;
- 3) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау туралы қаулыны мүдделі адамдардың назарына жеткізу.

Сот істі, шағымды, наразылықты қарауға кіріскенде:

1) істі кім қарайтынын, қандай іс, шағым, наразылық қаралуға жататынын, кім және ҚР ӘҚБтК-нің қандай бабының негізінде жауаптылыққа тартылатынын хабарлайды, іс жүргізу тілін айқындайды;

2) әкімшілік жауаптылыққа тартылатын адамның немесе оның өкілінің, сондай-ақ істі, шағымды, наразылықты қарауға қатысатын өзге де тұлғалардың келгеніне көз жеткізеді;

3) іс жүргізуге қатысушылардың жеке басын анықтайды және тұлғалардың заңды өкілдерінің, қорғаушының өкілеттіктерін тексереді;

4) іс жүргізуге қатысушылардың келмеу себептерін анықтайды және аталған адамдар болмағанда істі, шағымды, наразылықты қарау туралы не істі, шағымды, наразылықты қарауды кейінге қалдыру туралы шешім қабылдайды;

5) қажет болған жағдайларда істі, шағымды, наразылықты қарау кезінде қатысуы міндетті болып табылатын адамды күштеп әкелу туралы ұйғарым шығарады, аудармашыны тағайындайды;

6) істі қарауға қатысатын адамдарға осы Кодексте көзделген олардың құқықтары мен міндеттерін, оның ішінде мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен тегін заң көмегін алу құқығын түсіндіреді;

7) мәлімделген бас тартуларды және өтінішхаттарды шешеді;

8) әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы, шағымды, наразылықты, ал қажет болған кезде істің өзге де материалдарын жария етеді;

9) өзіне қатысты іс бойынша іс жүргізіліп жатқан адамның түсініктемелерін, іс жүргізуге қатысатын басқа да адамдардың айғақтарын, маманның түсіндірмесін және сарапшының қорытындысын тыңдайды, өзге де дәлелдемелерді зерттейді, ал істі, шағымды, наразылықты қарауға прокурор қатысқан жағдайда оның қорытындысын тыңдайды;

10) істі, шағымды, наразылықты қарауды кейінге қалдыру туралы ұйғарымды: егер судьяға қарсылық білдіру істі, шағымды, наразылықты мәні бойынша қарауға кедергі келтірсе, оның өздігінен бас тартуы немесе оған қарсылық білдіру туралы мәлімдеуіне; егер қорғаушының, уәкілетті өкілдің, сарапшының немесе аудармашының қарсылық білдіруі істі, шағымды,

наразылықты мәні бойынша қарауға кедергі келтірсе, олардың қарсылық білдіруіне; істі, шағымды, наразылықты қарауға қатысатын адамдардың келу немесе іс, шағым, наразылық бойынша қосымша материалдарды талап етіп алдыру қажеттігіне байланысты, сондай-ақ ҚР ӘҚБтК-нің 51-бабы 2-бөлігінде көзделген жағдайларда шығарады. Қажет болған жағдайда сот сараптама тағайындау туралы ұйғарым шығарады;

11) істі, шағымды, наразылықты қарау мерзімін ұзарту, тоқтата тұру туралы ұйғарым шығарады;

12) ҚР ӘҚБтК-нің 829-9-бабында көзделген жағдайларда істі мәні бойынша қарауға беру туралы ұйғарым шығарады.

Істі, шағымды, наразылықты қарау кезінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы істің қозғалуының, істе бар және қосымша ұсынылған материалдар бойынша шығарылған қаулылардың заңдылығы мен негізділігі тексеріледі. Сот істің, шағымның, наразылықтың дәлелдерімен және мән-жайларымен байланысты емес және істі толық көлемде тексереді, бұл ретте ол жаңа фактілерді анықтауға және жаңа дәлелдемелерді зерделеуге құқылы.

Сот шақырылған адамдардың келмеуіне, іс бойынша қосымша материалдарды талап етіп алдыруына, сараптама тағайындауға байланысты және істі, шағымды, наразылықты толық, жан-жақты және әділ қарау үшін қажет болатын басқа да жағдайларда істі, шағымды, наразылықты қарауды кейінге қалдыруы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша қаулылар мен шешімдерді қайта қарау

Бұл кезең міндетті емес, өйткені оның бастамасы шағым беруге немесе наразылық білдіруге құқығы бар адамдарға байланысты. Алайда, бұл өте маңызды, өйткені осы кезеңде қабылданған процестік актілердің заңдылығы мен негізділігі тексеріледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша заңды күшіне енбеген қаулы мен шешімге шағым жасауға:

1) өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан адам;

2) жәбірленуші;

3) жеке тұлғаның заңды өкілдері;

4) заңды тұлғаның заңды өкілдері;

5) қорғаушы және өкіл;

6) әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасауға уәкілетті лауазымды адам құқылы;

7) прокурор наразылық беруге құқылы.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша заңды күшіне енбеген қаулы мен шешімге:

1) судья шығарған – жоғары тұрған сотқа;

2) алқалы орган шығарған – алқалы органның орналасқан жері бойынша аудандық сотқа;

3) лауазымды адам шығарған – жоғары тұрған органға, жоғары тұрған лауазымды адамға не іс қаралатын жердегі аудандық сотқа шағым жасалуы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша қаулылар мен шешімдерді қайта қарау сатысының қорытындылары бойынша:

1) шешім *(заңды күшіне енбеген қаулылар мен шешімдер қайта қаралған жағдайда)*;

2) қаулы *(заңды күшіне енген қаулылар мен шешімдер қайта қаралған жағдайда)* процестік құжаттары шығарылады.

Әкімшілік жаза тағайындау туралы қаулыларды орындау

ҚР ӘҚБтК-нің 51-тарауы осы Кодексте көзделген әкімшілік жазаларды қандай уәкілетті органдар, қандай тәртіппен және қандай мерзімдерде орындайтыны айқындалған жазалардың жекелеген түрлерін орындау тәртібін реттейді.

Әкімшілік жазаны орындау сатысы, егер:

1) белгілі бір әрекеттер жасалса (мысалы, ескерту түрінде жаза тағайындау туралы қаулы немесе әкімшілік жауапкершілікке тартылған адамның айыппұлды ерікті түрде төлеуі және т.б.);

2) іс жүргізу құжаттары шығарылса (мысалы, сот приставының орындаушының айыппұл сомасын мәжбүрлеп өндіріп алудың аяқталуына байланысты атқарушылық іс жүргізуді тоқтату туралы қаулысы және т.б.) аяқталады.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы уәкілетті органдар осы Кодексте белгіленген тәртіппен орындауға келтіреді.

Бір адамға қатысты бірнеше әкімшілік жазалар қолдану туралы қаулы, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама шығарылған жағдайда, әрбір қаулы, нұсқама дербес орындауға келтіріледі.

Тұлғаның әкімшілік жазадан жалтаруы, бұл жазаны заңнамаға сәйкес мәжбүрлеу тәртібімен орындауға әкеп соғады.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы шығарған органға (лауазымды адамға) немесе айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы ресімдеген органға осы қаулыны, нұсқаманы орындауға байланысты мәселелерді шешу және оның орындалуын бақылау жүктеледі.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың орындалуын кейінге қалдыру, мерзімін ұзарту, тоқтата тұру немесе тоқтату туралы, сондай-ақ кәмелетке толмаған адамға салынған айыппұлды оның ата-анасынан немесе оларды алмастыратын адамдардан өндіріп алу туралы мәселелерді қаулы шығарған, нұсқаманы ресімдеген судья, орган (лауазымды адам) тиісті мәселені шешу үшін негіз пайда болған күннен бастап үш күндік мерзімде қарайды.

Осы баптың екінші бөлігінде көрсетілген мәселелердің шешілуіне мүдделі тұлғаларға олардың қаралатын орны мен уақыты туралы хабарланады. Бұл ретте, мүдделі тұлғалардың дәлелсіз себептермен келмеуі тиісті мәселелерді шешу үшін кедергі болып табылмайды. Әкімшілік қамаққа

алуды өтеуден жалтару туралы мәселені қарау кезінде әкімшілік қамаққа алынған адамның қатысуы міндетті болып табылады.

Осы баптың екінші бөлігінде көрсетілген мәселелер бойынша шешім қаулы түрінде қабылданады.

Қаулының көшірмесі өзіне қатысты қаулы шығарылған жеке тұлғаға немесе заңды тұлғаның өкіліне, сондай-ақ өзінің өтініші бойынша жәбірленушіге қолхатпен дереу тапсырылады. Аталған тұлғалар болмаған жағдайда қаулының көшірмесі ол шығарылған күннен бастап үш күн ішінде жіберіледі, бұл жөнінде істе тиісті жазба жүргізіледі.

15.3 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуге қатысушылардың құқықтық жағдайы.

Өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізіліп жатқан адам, жәбірленуші, жеке (заңды) тұлғаның заңды өкілдері, қорғаушы, куәгер, куә, маман, сарапшы, аудармашы, прокурор әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуге қатысушылар болып табылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан адамның қатысуымен қаралады. Көрсетілген адам болмаған жағдайда іс тек істің қаралатын орны мен уақыты тиісті түрде хабарланғаны туралы деректер болған және одан істі қарауды кейінге қалдыру туралы өтініш түспегенде ғана қаралуы мүмкін.

Әкімшілік жауапкершілікке тартылған адам және куә іс жүргізуінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс болатын ішкі істер органының (лауазымды адамның) шақыруы бойынша келуден жалтарған жағдайда, олар ішкі істер органы (лауазымды адамы) ұйғарымының негізінде ішкі істер органының (полицияның) күштеп алып келуіне тартылуы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жәбірленушінің қатысуымен қаралады. Ол болмаған жағдайда іс тек істің қаралатын орны мен уақыты тиісті түрде хабарланғаны туралы деректер болған және одан істі қарауды кейінге қалдыру туралы өтініш түспеген жағдайларда ғана қаралуы мүмкін.

Жәбірленушіден куә ретінде жауап алынуы мүмкін. Егер жәбірленуші заңды тұлға болса, оның заңды өкілінен куә ретінде жауап алынуы мүмкін.

Кәмелетке толмаған не денсаулығына немесе психикалық жай-күйіне байланысты өз құқықтарын дербес жүзеге асыру мүмкіндігінен айырылған өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан жеке тұлғаның немесе жәбірленушінің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды олардың заңды өкілдері жүзеге асырады.

Жеке тұлғаның ата-анасы, асырап алушылары, қорғаншылары, қамқоршылары және олардың қорғаншылығында немесе асырауында болатын өзге де адамдар заңды өкілдер болып танылады.

Жеке тұлғаның заңды өкілдері болып табылатын адамдардың туысқандық байланыстары немесе тиісті өкілеттігі Қазақстан Республикасының заңнамасында көзделген құжаттармен (жеке куәлігі, баланың тууы туралы куәлік, соттың бала асырап алу туралы шешімі,

қорғаншылық пен қамқоршылық органының қорғаншы немесе қамқоршы ретінде тағайындау туралы шешімі) куәландырылады.

Он сегіз жасқа толмаған адам жасаған әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде оның заңды өкілінің қатысуы міндетті. Кәмелетке толмаған адамның заңды өкілі келуден жалтарған жағдайда оған қатысты ішкі істер органының (полицияның) күштеп алып келуі қолданылуы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қорғаушының қатысуы мынадай жағдайларда міндетті болады:

1) әкімшілік жауапкершілікке тартылатын адам ол туралы өтініш жасаса;

2) әкімшілік жауаптылыққа тартылатын адам денсаулығына байланысты немесе психикалық кемістіктері салдарынан өзінің қорғану құқығын дербес жүзеге асыра алмайтын болса;

3) әкімшілік жауаптылыққа тартылатын адам іс жүргізіліп отырған тілді білмесе;

4) іс материалдарында әкімшілік жауаптылыққа тартылатын адамға медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары тағайындалуы мүмкін деп пайымдауға мүмкіндік беретін деректер болса.

Өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан адам іс бойынша істің кез келген сәтінде қорғаушыдан бас тартуға құқылы, бұл оның өзін қорғауды дербес жүзеге асыра алатындығын білдіреді. Заң көмегіне төлем жасауға қаражатының болмауына байланысты қорғаушыдан бас тарту қабылданбайды. Бас тарту жазбаша түрде ресімделеді.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша куә ретінде осы іс үшін маңызы бар мән-жайларды білетін кез келген адам шақырылуы мүмкін.

Куә:

1) өзіне, жұбайына (зайыбына) немесе жақын туысқандарына қарсы айғақтар беруден бас тартуға;

2) өзі берген айғақтардың тиісті хаттамаға енгізілуінің дұрыстығы жөнінде мәлімдемелер мен ескертулер жасауға;

3) істі қарау кезінде ана тілінде сөйлеуге;

4) аудармашының тегін көмегін пайдалануға құқылы.

Куә әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарауға уәкілетті органға (лауазымды адамға) айғақтар беруден жалтарғаны немесе бас тартқаны, көрінеу жалған айғақтар бергені үшін әкімшілік жауаптылық туралы және сотта осы әрекеттерді жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілік туралы ескертіледі.

Он төрт жасқа дейінгі кәмелетке толмаған куәдан жауап алу кезінде педагогтың немесе психологтың қатысуы міндетті. Қажет болған жағдайда жауап алу мұндай куәның заңды өкілінің қатысуымен жүргізіледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге маман ретінде қатысуға дәлелдемелерді жинауда, зерттеуде және бағалауда, сондай-ақ техникалық құралдарды пайдалануда жәрдем көрсету үшін қажетті арнаулы білімі мен дағдылары бар, істің қорытындысына мүдделі емес кез келген кәмелетке толған адам тағайындалуы мүмкін.

Сарапшы ретінде арнаулы ғылыми білімі бар, іске мүдделі емес адам шақырылуы мүмкін. Сараптама жасау тапсырылуы мүмкін адамға қойылатын өзге де талаптар Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленеді.

Сарапшы ретіндегі адам өзінің арнаулы білімінің шегінен шығатын мәселелер бойынша, сондай-ақ ұсынылған материалдар қорытынды беру үшін жеткіліксіз болса, қорытынды жасаудан бас тартуға, істің сараптамалық мәніне қатысты материалдарымен танысуға және өзіне қорытынды жасауға қажетті қосымша материалдарды ұсыну туралы өтініш жасауға құқылы.

15.4 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау нәтижелері бойынша қабылданатын шешімдер.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі, шағымды, наразылықты қарап, сот мынадай қаулылардың бірін шығарады:

- 1) әкімшілік жаза қолдану туралы;
- 2) іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы;
- 3) қаулыны, нұсқаманы – өзгеріссіз, ал шағымды, наразылықты қанағаттандырусыз қалдыру туралы;
- 4) қаулыны өзгерту туралы;
- 5) қаулының, нұсқаманың күшін жою және істі тоқтату туралы;
- 6) қаулының, нұсқаманың күшін жою және іс бойынша жаңа қаулы шығару туралы.

Қаулы заңды және негізді болуға тиіс.

Көлік құралының жүргізушісін жол жүрісі қағидаларын білуін тексеру үшін емтихан тапсыруға жіберген кезде жол жүрісі қағидаларын білуін тексеруге жіберу туралы қаулы шығарылады, оның көшірмесі емтихан тапсыруға жіберілген адамға беріледі.

Азаматтық және қызметтік қарудың иесін және (немесе) пайдаланушысын азаматтық және қызметтік қаруды қауіпсіз ұстау қағидаларын білуін тексеру үшін емтихан тапсыруға жіберу кезінде азаматтық және қызметтік қаруды қауіпсіз ұстау қағидаларын білуін тексеруге жіберу туралы қаулы шығарылады, оның көшірмесі емтихан тапсыруға жіберілетін адамға беріледі.

Қаулыда ҚР ӘҚБтК-нің 54-бабының негізінде құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленуі мүмкін.

Іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы қаулы мынадай жағдайларда шығарылады:

- 1) ҚР ӘҚБтК-нің 741-бабында көзделген іс бойынша іс жүргізуді болғызбайтын мән-жайлар болған жағдайларда;
- 2) ҚР ӘҚБтК-нің 742-бабында көзделген әкімшілік жауаптылыққа тартпауға мүмкіндік беретін мән-жайлар болған жағдайларда;
- 3) ҚР ӘҚБтК-нің 32-бабына сәйкес адамды тәртіптік жауапкершілікке тарту туралы мәселені шешу үшін іс материалдарын тиісті органдарға берген жағдайларда.

Істі, шағымды, наразылықты қарау нәтижелері бойынша шығарылған қаулы жазбаша ресімделеді және оған осындай қаулыны шығарған судья қол қояды не осындай қаулыны шығарған судьяның электрондық цифрлық қолтаңбасымен куәландырылған электрондық құжат нысанында ресімделеді.

**16 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ
БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕР БОЙЫНША ІС ЖҮРГІЗУДІ ҚОЗҒАУ
ЖӨНІНДЕГІ ӨКІЛЕТТІКТЕРІ»**

16.1 Полиция қызметкерлерінің әкімшілік-юрисдикциялық қызметі функциялары мен белгілері.

Әкімшілік юрисдикцияның қорғау функциясы белгілі бір әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін қолданыстағы заңнамада қаралған санкцияны қолдану арқылы жүзеге асырылады.

Әкімшілік қадағалаудан айырмашылығы, әкімшілік юрисдикция заңсыз мінез-құлықтың даму динамикасына әсер ете алмайды, нақты құқықтық қақтығыстың алдын алады немесе жолын кеседі. Әкімшілік жаза әрдайым заңсыздық жасалғаннан кейін қолданылады және олардың жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын ала отырып, құқық бұзушының және басқа адамдардың құқықтық санасына әсер ету құқық қорғау функциясын атқарады. Сонымен қатар бұл функция әкімшілік құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау және тиісті ұйымдар мен лауазымды адамдарға оларды жою бойынша шаралар қабылдау туралы ұсыныстар енгізу арқылы әкімшілік-юрисдикциялық қызметті жүзеге асыру процесінде іске асырылады.

Әкімшілік юрисдикцияның қорғау функциясы оның тәрбиелеу функциясымен тығыз байланысты. Соңғысы әкімшілік жаза қолдануда ғана емес, оның мақсаты әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамды тәрбиелеу, сондай-ақ құқық бұзушылардың өздері де, басқа адамдар да жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу болып табылады, сонымен қатар азаматтарды заңдарды сақтау рухында тәрбиелеуге бағытталған оны жүзеге асырудың арнайы ұйымдастырушылық-құқықтық нысандарынан көрінеді.

Полиция қызметкерлерінің әкімшілік юрисдикциясының әлеуметтік құндылығы оның реттеушілік функциясынан көрінеді. Әкімшілік юрисдикция ішкі істер органдары қорғайтын қоғамдық қатынастарды құқықтық реттеудің өзіндік құралы болып табылады. Оның арқасында нормативтік бұйрықтар нақты құқықтық қатынастарға, субъектілердің нақты мінез-құлқына аударылады. Мәселен, әкімшілік құқық нормаларымен белгіленбеген қоғамдық орындарда спирттік ішімдіктер ішуге тыйым салынады. Тыйым салуды бұзған тұлға әкімшілік жазаға тартылуға тиіс. Бұл нормативтік бұйрықтар азаматтардың қоғамдық орындардағы мінез-құлқын реттеуге бағытталған. Алайда норманың болуы оның нұсқауынан ауытқитын мінез-құлықты жоққа шығармайды. Бұзушылық болған жағдайда құқықтық реттеу тетігіне құқық бұзушыларға және туындаған құқықтық қатынастардың басқа субъектілеріне ықпал ететін полиция қызметкерлерінің әкімшілік-юрисдикциялық қызметі кіреді (мысалы, құқық бұзушыдан салынған айыппұлды өндіріп алуға міндетті кәсіпорынның лауазымды адамдарына).

Әкімшілік қызметтің бір түрі ретінде ішкі істер органдарының әкімшілік юрисдикциясы аталған функциялардан басқа бірқатар нақты белгілермен сипатталады.

Біріншіден, оны жүзеге асырудың негізі әкімшілік құқық бұзушылық болып табылады.

Екіншіден, ол заңмен белгіленген арнайы процестік нысандарда жүзеге асырылады.

Үшіншіден, оның нәтижесі юрисдикциялық актіні шығару болып табылады (әкімшілік жаза қолдану туралы немесе істі мемлекеттік және қоғамдық және қоғамдық органдар, кәсіпорындар, мекемелер, ұйымдар, лауазымды адамдар мен азаматтар орындауға міндетті іс жүргізу арқылы тоқтату туралы қаулы).

Құқық қорғау қызметінің бір түрі бола отырып, әкімшілік юрисдикцияны аумақтық-салалық негізде құрылған әкімшілік юрисдикция жүйесін құрайтын көптеген мемлекеттік органдар жүзеге асырады. Ішкі істер органдары әкімшілік юрисдикцияның салалық ішкі жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады, оны көптеген ведомстволық бағыныстағы органдар құрайды.

Осылайша, заң бойынша полицияға қоғамдық тәртіпті және басқа да құқық бұзушылықтарды анықтау және жолын кесу міндеті ғана жүктеліп қоймай, сонымен қатар құқық бұзушыларға әкімшілік жазаларды қолдану бойынша өкілеттіктер де берілді. Ішкі істер органдарының әкімшілік-қадағалау және юрисдикциялық өкілеттіктерінің мұндай үйлесімі олардың құқық қорғау қызметінің тиімділігін қамтамасыз етуге арналған.

16.2 Полиция қызметкерлерінің юрисдикциясына қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы істердің сипаттамасы.

Соттар қарайтын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамалар жасауға құқығы бар:

1) ішкі істер органдарының оған уәкілетті лауазымды адамдарының (73, 73-1, 73-2, 73-3, 80-1 баптар (екінші, төртінші және бесінші бөліктер), 85, 100, 127, 128, 129, 130, 131, 133, 134, 149, 150, 154, 156-1 баптар (екінші және үшінші бөліктер), 160-бап (екінші бөлік), 190-бап (екінші, үшінші және төртінші бөліктер), 200, 282 баптар (үшінші және төртінші бөліктер), 381-1, 382 баптар (екінші және үшінші бөліктер), 383 -бап (үшінші және төртінші бөліктер), 395-бап (екінші бөлік), 398, 416 баптар (азаматтық және қызметтік қару мен оның патрондарына қойылатын қауіпсіздік талаптарын, есірткі, психотроптық заттар мен прекурсорлардың айналымына байланысты химиялық, азаматтық пиротехникалық заттар мен олар қолданылып жасалған бұйымдар), 423, 423-1, 427, 433 баптар (екінші бөлік), 434, 435, 436, 438 баптар (үшінші бөлік), 440-бап (үшінші бөлік), 442-бап (үшінші бөлік), 443-бап (екінші бөлік), 443-1 бап (екінші бөлік), 444-бап (бірінші бөлік), 445-бап (бірінші және он бірінші бөліктер), 446, 448, 449 баптар (екінші және үшінші бөліктер), 450-бап (екінші бөлік), 453, 461, 462, 463, 476, 477, 478, 479, 480 баптар (екінші бөлік), 481, 482, 483, 488, 489 баптар (екінші, үшінші және төртінші бөліктер), 490-бап (бірінші және үшінші бөліктер), 495-бап (екінші бөлік), 496-бап (екінші және үшінші бөліктер), 506, 510 баптар (төртінші бөлік), 512-бап (екінші бөлік), 513-бап (екінші бөлік), 514-бап (екінші бөлік), 517-бап (екінші, төртінші, бесінші, алтыншы және жетінші бөліктер), 590-бап (төртінші бөлік), 596-бап (үшінші бөлік), 603-бап (бірінші және екінші

бөліктер), 606-бап (екінші бөлік), 607-бап (екінші бөлік), 608, 610, 611 баптар (екінші және үшінші бөліктер), 612-бап (үшінші және 4-1 бөліктер), 613-бап (үшінші, төртінші, бесінші, тоғызыншы, оныншы және он бірінші бөліктер), 615-бап (төртінші бөлік), 621-бап (үшінші бөлік), 654-бап (590, 591, 592, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 606, 607, 608, 610, 611, 612, 613 баптарда көзделген құқық бұзушылықтарға қатысты), 662, 663, 665, 667, 669, 674, 675-баптар).

**17 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯНЫҢ УӘКІЛЕТТІ ЛАУАЗЫМДЫ
АДАМДАРЫНЫҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ
ІСТЕРДІ ҚАРАУЫ»**

17.1. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қараудың жалпы тәртібі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс оның жасалған жері бойынша, ал осы Кодексте көзделген жағдайларда әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау ведомстволық бағыныстылығына жататын уәкілетті органның (лауазымды адамның) орналасқан жері бойынша қаралады. Өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан адамның өтінішхаты бойынша іс осы адамның тұрғылықты жері бойынша немесе көлік құралдарының, кемелердің, оның ішінде шағын көлемді кемелердің есепке алынған жері бойынша қаралуы мүмкін.

ҚР ӘҚБтК-нің 333, 334, 571, 572, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 606, 607, 608, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624-1, 625, 626, 627, 628, 630, 631 және 632-баптарында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер көлік құралдарын, кемелерді, оның ішінде шағын көлемді кемелерді есепке алу орны бойынша немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан адамның тұрғылықты жері бойынша қаралуы мүмкін.

ҚР ӘҚБтК-нің 378, 379, 382, 383, 440 және 481-баптарында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер олардың жасалған жері бойынша немесе өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан адамның тұрғылықты жері бойынша қаралады.

Кәмелетке толмағандардың, олардың ата-аналарының немесе оларды алмастыратын адамдардың әкімшілік құқық бұзушылық туралы істері өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізіліп жатқан адамның тұрғылықты жері бойынша қаралады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарауға әзірлеу

Орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарауға дайындау кезінде:

- 1) аталған істі қарау өздерінің құзыретіне жата ма;
- 2) аталған істі лауазымды адамның қарау мүмкіндігін болғызбайтын мән-жайлар бар ма;
- 3) өтінішхаттар, оның ішінде кәмелетке толмаған адамның қатысуымен болған істер бойынша істі кәмелетке толмаған адамның тұрғылықты жеріндегі сотта қарау туралы өтінішхаттар және бас тартулар бар ма;
- 4) ҚР ӘҚБтК-нің 744, 745, 746, 747 және 748-баптарында аталған тұлғаларға істің қаралатын орны мен уақыты туралы хабарланған ба деген мәселелерді анықтайды.

Лауазымды адамның әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау мүмкіндігін болғызбайтын мән-жайлар

Қарауына әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс берілген лауазымды адам, егер бұл адам:

- 1) жауаптылыққа тартылып отырған адамның немесе жәбірленушінің, олардың өкілдерінің, қорғаушының туысы болған
- 2) істің шешілуіне жеке өзі, тікелей немесе жанама түрде мүдделі болған жағдайларда, аталған істі қарай алмайды.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарауға дайындау кезінде орган (лауазымды адам) қабылдайтын шешім

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарауға дайындау кезінде орган (лауазымды адам) мынадай шешім қабылдайды:

- 1) істің қаралатын уақыты мен орнын тағайындау туралы;
- 2) іс бойынша адамдарды шақыру, қажетті қосымша материалдарды талап етіп алдыру, қажет болған жағдайда сараптама тағайындау туралы;
- 3) істі қарауды кейінге қалдыру туралы;
- 4) егер осы істі қарау өзінің құзыретіне жатпаса не судьяға, лауазымды адамға қарсылық білдіру туралы ұйғарым шығарылса, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы және істің басқа да материалдарын ведомстволық бағыныстылығы бойынша қарауға беру туралы;
- 5) ҚР ӘҚБтК-нің 812-бабына сәйкес істі мәні бойынша қарауға беру туралы.

Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген шешімдер ұйғарым түрінде шығарылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілеттік берілген орган (лауазымды адам) іс жүргізуде сол бір адамға қатысты қозғалған екі және одан көп істің барын анықтай отырып, бұл істерді бірге қарау үшін бір іс жүргізуге біріктіруге құқылы.

ҚР ӘҚБтК-нің 744-бабының төртінші бөлігінде, 746-бабының алтыншы бөлігінде және 754-бабының бесінші бөлігінде көзделген жағдайларда жауаптылыққа тартылып отырған адамның, оның өкілінің, куәнің дәлелсіз себептермен келмеуіне байланысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қайта қарауға әзірлеу кезінде істі қарайтын орган (лауазымды адам) аталған адамдарды күштеп әкелу туралы ұйғарым шығаруға құқылы.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау мерзімдері

1. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді істі қарауға құқық берілген орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы және істің басқа да материалдарын алған күннен бастап он бес тәулік ішінде қарайды.

Егер әкімшілік құқық бұзушылық автоматты режимде жұмыс істейтін сертификатталған арнайы техникалық бақылау-өлшеу құралдарымен және аспаптармен тіркелсе, қысқартылған іс жүргізу тәртібімен мәні бойынша қаралған істерді қоспағанда, іс айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама тиісінше жеткізілген кезден бастап он бес тәулік өткен соң қаралды деп есептеледі.

2. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардан өтінішхаттар келіп түскен жағдайда не істің мән-жайларын қосымша анықтау қажет болған кезде істі қарап жатқан орган (лауазымды адам) істің қаралатын мерзімін ұзартуы, бірақ бір айдан аспайтындай етіп ұзартуы мүмкін. Мерзімді ұзарту туралы уәжді ұйғарым шығарылады.

3. Әкімшілік ұстап алуға ұшыраған адамға қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс оны ұстап алған кезден бастап жиырма төрт сағаттан кешіктірмей қаралады.

4. Егер өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған адам лауазымды адамның әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауына негіз болатын тексеру нәтижелеріне және өзге де мән-жайларға шағым жасаса, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарап жатқан орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істің қаралу мерзімін соттың тиісті шешімі шығарылғанға және заңды күшіне енгенге дейін немесе өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған адамның шағымын қарайтын органның (лауазымды адамның) шешіміне шағым жасау мерзімі өткенге дейін ұзартады.

17.2 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау тәртібі.

Орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарауға кіріскенде:

1) істі кім қарайтынын, қандай іс қаралуға жататынын, кім және ҚР ӘҚБтК-нің қандай бабының негізінде жауаптылыққа тартылатынын хабарлайды;

2) әкімшілік жауаптылыққа тартылатын жеке тұлғаның немесе заңды тұлға өкілінің, сондай-ақ істі қарауға қатысатын өзге де тұлғалардың келгеніне көз жеткізеді;

3) іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардың жеке басын анықтайды және жеке тұлғаның заңды өкілдерінің немесе заңды тұлға өкілдерінің, қорғаушының өкілеттіктерін тексереді;

4) іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардың келмеу себептерін анықтайды және аталған адамдар болмағанда істі қарау туралы не істі қарауды кейінге қалдыру туралы шешім қабылдайды;

5) қажет болған жағдайларда істі қарау кезінде қатысуы міндетті болып табылатын адамды күштеп әкелу туралы ұйғарым шығарады, аудармашыны тағайындайды;

6) істі қарауға қатысатын адамдарға осы Кодексте көзделген олардың құқықтары мен міндеттерін, оның ішінде мемлекеттік бюджет қаражаты есебінен тегін заң көмегін алу құқығын түсіндіреді;

7) іс жүргізу тілін айқындайды, мәлімдеме жасау, түсініктемелер мен айғақтар беру, өтінішхаттар мәлімдеу, шағымдар жасау, іс материалдарымен танысу, оны қарау кезінде ана тілінде немесе өзіне қатысты іс жүргізіліп жатқан адам өзі білетін басқа да тілде сөз сөйлеу, аудармашының көрсететін қызметтерін тегін пайдалану құқығын түсіндіреді;

8) мәлімделген бас тартуларды және өтінішхаттарды шешеді;

9) әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы, ал қажет болған кезде істің өзге де материалдарын жария етеді;

10) өзіне қатысты іс бойынша іс жүргізіліп жатқан адамның түсініктемелерін, іс жүргізуге қатысатын басқа да адамдардың айғақтарын, маманның түсіндірмесін және сарапшының қорытындысын тыңдайды, өзге де дәлелдемелерді зерттейді, ал істі қарауға прокурор қатысқан жағдайда оның қорытындысын тыңдайды;

11) мыналарға: егер істі қарайтын лауазымды адамға қарсылық білдіру істі мәні бойынша қарауға кедергі келтірсе, оның өздігінен бас тартуы немесе оған қарсылық білдіру туралы мәлімдеуіне; егер қорғаушының, уәкілетті өкілдің, сарапшының немесе аудармашының қарсылық білдіруі істі мәні бойынша қарауға кедергі келтірсе, олардың қарсылық білдіруіне; істі қарауға қатысатын адамдардың келуі немесе іс бойынша қосымша материалдарды талап етіп алдыру қажеттігіне байланысты, сондай-ақ ҚР ӘҚБтК-нің 51-бабының екінші бөлігінде көзделген жағдайларда істі қарауды кейінге қалдыру туралы ұйғарым шығарады. Қажет болған жағдайда орган (лауазымды адам) сараптама тағайындау туралы ұйғарым шығарады;

12) ҚР ӘҚБтК-нің 816-бабында көзделген жағдайларда істі мәні бойынша қарауға беру туралы ұйғарым шығарады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғаған лауазымды адам немесе өкілдерінің әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер қозғауға құқығы бар мемлекеттік органның өкілі істі қарауға қатысқан жағдайда, олар құқық бұзушылықтың мәні бойынша түсініктемелерді және оны жасауда адамның кінәлілігінің дәлелдемелерін бірінші болып ұсынады.

Қажет болған жағдайларда осы Кодексте көзделген басқа да процестік әрекеттер жүзеге асырылады.

17.3 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде анықтауға жататын мән-жайлар.

Орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде әкімшілік құқық бұзушылық жасалды ма, осы тұлға оны жасауға кінәлі ме, ол әкімшілік жауаптылыққа жатады ма, жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар бар ма, мүліктік залал келтірілген бе, ҚР ӘҚБтК-нің 741 және 742-баптарында көзделген мән-жайларды, әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама және осы Кодексте көзделген басқа да хаттамалар дұрыс жасалған ба, істің өзге де материалдары дұрыс ресімделген бе, іс бойынша іс жүргізуді болғызбайтын мән-жайлар, сондай-ақ тұлғаны әкімшілік жауаптылыққа тартпауға мүмкіндік беретін мән-жайлар бар ма, соны анықтауға, сондай-ақ істің дұрыс шешілуі үшін маңызы бар басқа да мән-жайларды анықтауға міндетті.

Орган (лауазымды адам) осы баптың бірінші бөлігінде көрсетілген мән-жайлардың анықталуын ескере отырып, өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған тұлғаға салынған және ҚР ӘҚБтК-нің 44-бабы бірінші бөлігінің бірінші абзацына сәйкес есептелетін әкімшілік айыппұл мөлшерін қысқартуға, бірақ айыппұлдың жалпы сомасының отыз пайызынан аспайтындай етіп қысқартуға құқылы.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау нәтижелері бойынша шешімдердің түрлері

Орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарап, мынадай қаулылардың бірін шығарады:

- 1) әкімшілік жаза қолдану туралы;
- 2) іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы.

Әкімшілік құқық бұзушылық автоматты режимде жұмыс істейтін сертификатталған арнайы техникалық бақылау-өлшеу құралдарымен және аспаптарымен тіркелген жағдайда, әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша шешім айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама түрінде ресімделеді, ол қысқартылған іс жүргізу тәртібімен мәні бойынша қаралған істерді қоспағанда, ҚР ӘҚБтК-нің 817-бабына сәйкес қаралған деп саналады.

Орган (лауазымды адам) істі қарау нәтижесінде жасалған әрекетке заңдық бағалаудың қате екенін мойындай отырып, құқық бұзушылықтың саралануын заңның онша қатаң емес әкімшілік жазаны көздейтін бабына немесе бап бөлігіне өзгертуге міндетті.

Көлік құралы жүргізушісін жол жүрісі қағидаларын білуін тексеру үшін емтихан тапсыруға жіберген кезде жол жүрісі қағидаларын білуін тексеруге жіберу туралы қаулы шығарылады, оның көшірмесі емтихан тапсыруға жіберілген адамға беріледі.

Азаматтық және қызметтік қару иесін және (немесе) пайдаланушысын азаматтық және қызметтік қаруды қауіпсіз ұстау қағидаларын білуін тексеру үшін емтихан тапсыруға жіберу кезінде азаматтық және қызметтік қаруды қауіпсіз ұстау қағидаларын білуін тексеруге жіберу туралы қаулы шығарылады, оның көшірмесі емтихан тапсыруға жіберілетін адамға беріледі.

Іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы қаулы:

1) ҚР ӘҚБтК-нің 741-бабында көзделген іс бойынша іс жүргізуді болғызбайтын мән-жайлар болған;

2) ҚР ӘҚБтК-нің 742-бабында көзделген әкімшілік жауаптылыққа тартпауға мүмкіндік беретін мән-жайлар болған;

3) ҚР ӘҚБтК-нің 32-бабына сәйкес тұлғаны тәртіптік жауаптылыққа тарту туралы мәселені шешу үшін іс материалдары тиісті органдарға берілетін жағдайларда шығарылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулы

1. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыда:

1) қаулы шығарған лауазымды адамның лауазымы, тегі, аты-жөні;

2) істің қаралған күні мен орны;

3) өзіне қатысты іс қаралған тұлға туралы мәліметтер: жеке тұлғалар үшін – тегі, аты, әкесінің аты (ол болған кезде), туған жылы, айы, күні, тұрғылықты жері, жеке басын куәландыратын құжаттың атауы мен деректемелері, сәйкестендіру нөмірі, тұрғылықты жері бойынша тіркелгені туралы мәліметтер, жұмыс орны; заңды тұлғалар үшін – атауы, ұйымдық-құқықтық нысаны, орналасқан жері, заңды тұлға ретінде мемлекеттік тіркеу нөмірі мен күні, сәйкестендіру нөмірі және банк деректемелері;

4) қаралып жатқан іс бойынша іс жүргізу тілі;

5) ҚР ӘҚБтК-нің әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауаптылық көзделетін бабы;

6) істі қарау кезінде анықталған мән-жайлар;

7) іс бойынша шешім;

8) қаулыға шағым жасаудың тәртібі мен мерзімдері;

9) айыппұлды ерікті түрде төлеу немесе әкімшілік жазаның өзге түрін орындау мерзімдері көрсетілуге тиіс.

2. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулы заңды және негізделген болуға тиіс.

3. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыда жеке тұлғаның өзімен бірге алып жүрген, алынып қойылған заттары мен құжаттары туралы, заңды тұлғаға тиесілі алынып қойылған құжаттар мен мүлік туралы мәселелер шешілуге және көрсетілуге тиіс, бұл ретте:

1) әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың құралдары не нысанасы болған және әкімшілік жауаптылыққа тартылған жеке немесе заңды тұлғаға тиесілі заттар ҚР ӘҚБтК-нің 2-бөлімінің Ерекше бөлігі нормаларының санкцияларында көзделген жағдайларда тәркіленеді не тиісті мекемелерге беріледі немесе жойылады; қалған жағдайларда тиесілілігі бойынша қайтарылады;

2) айналысына тыйым салынған заттар тиісті мекемелерге беріледі немесе жойылады;

3) құнды болып табылмайтын және пайдалануға келмейтін заттар жойылуға жатады, ал мүдделі тұлғалар өтінішхат берген жағдайларда оларға берілуі мүмкін;

4) заттай дәлелдемелер болып табылатын құжаттар істе оның бүкіл сақталу мерзімі ішінде қалады не мүдделі тұлғаларға беріледі.

4. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау нәтижелері бойынша шығарылған қаулы жазбаша ресімделеді және осындай қаулы шығарған лауазымды адам оған қол қояды не осындай қаулы шығарған лауазымды адамның электрондық цифрлық қолтаңбасы арқылы куәландырылған электрондық құжат нысанында ресімделеді.

Айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама және оны жіберу тәртібі

1. Айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамада мыналар көрсетілуге тиіс:

1) айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы ресімдеген органның атауы, орналасқан жері;

2) өзіне қатысты айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама ресімделген көлік құралының меншік иесі (иесі) туралы мәліметтер: жеке тұлғалар үшін – тегі, аты, әкесінің аты (болған кезде), туған күні, тіркелген жері және басқа да қажетті дербес деректер; заңды тұлғалар үшін – атауы, ұйымдық-құқықтық нысаны, орналасқан жері;

3) көлік құралы туралы мәліметтер: маркасы, моделі, мемлекеттік тіркеу нөмірі белгісі;

4) әкімшілік құқық бұзушылықтың күні, уақыты, орны, мәні, ҚР ӘҚБтК-нің әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауаптылықты көздейтін бабы;

5) автоматты режимде жұмыс істейтін сертификатталған арнайы техникалық бақылау-өлшеу құралының және аспабының көрсеткіштері;

6) автоматты режимде жұмыс істейтін сертификатталған арнайы техникалық бақылау-өлшеу құралының және аспабының атауы, нөмірі, метрологиялық тексеру күні;

7) айыппұл сомасы;

8) айыппұлды ерікті немесе қысқартылған іс жүргізу тәртібімен төлеу мерзімі;

9) нұсқамаға шағымдану тәртібі мен мерзімі;

10) электрондық цифрлық қолтаңба.

2. Жазбаша нысанмен қатар айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың электрондық нысаны пайдаланылуы мүмкін.

3. Белгіленген үлгідегі түбіртегі бар, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама әкімшілік құқық бұзушылық тіркелген күннен бастап он тәулік ішінде көлік құралының меншік иесіне (иесіне) жіберіледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыны жариялау және қаулының көшірмесін тапсыру

1. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулы іс қаралып біткен соң дереу жарияланады.

2. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау нәтижелері бойынша шығарылған қаулы 744, 745, 746, 747 және 748-баптарда көрсетілген тұлғаларға жарияланған күнінен бастап үш тәулік ішінде табыс етіледі және (немесе) жолданады.

18 ТАРАУ. «ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ӘКІМШІЛІК ЖАЗАЛАР ҚОЛДАНУ ЖӨНІНДЕГІ ӨКІЛЕТТІКТЕРІ»

18.1 Әкімшілік жазалар ұғымы, мақсаттары және түрлері.

Әкімшілік жаза, осыған заңмен уәкілеттік берілген судья, органдар (лауазымды адамдар) әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін

қолданатын мемлекеттік мәжбүрлеу шарасы болып табылады және мұндай құқық бұзушылық жасаған тұлғаны құқықтары мен бостандықтарынан ҚР ӘҚБтК-де көзделгендей айыруды немесе олардың шектелуін қамтиды (ҚР ӘҚБтК-нің 40-бабы 1-бөлігі).

Әкімшілік жазаның белгілері:

- әкімшілік жаза – мемлекет белгілеген әкімшілік жауапкершілік шарасы;

- әкімшілік жаза әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін ғана қолданылады;

- әкімшілік жаза әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін кінәлі деп танылған адамға ғана қолданылуы мүмкін;

- әкімшілік жаза – құқық бұзушының құқықтары мен бостандықтарынан айыруға немесе оларды шектеуге негізделген жаза;

- әкімшілік жаза әрқашан жеке сипатта болады және үшінші тұлғалардың мүдделерін қозғамауы тиіс;

- әкімшілік жазаны әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілетті органдар мен лауазымды адамдардың кең ауқымы қолданады;

- әкімшілік жаза әрқашан құқықтық салдарға әкеп соғады, соның нәтижесінде құқық бұзушы бұрын қолданылған әкімшілік жазаны орындағаннан кейін де осындай жазаға тартылды деп есептеледі.

Әкімшілік жазаның мақсаттары (ҚР ӘҚБтК-нің 40-бабы 2-бөлігі.):

1. Құқық бұзушылықты жасаған тұлғаны заңнама талаптарын сақтау және құқық тәртібін құрметтеу рухында тәрбиелеу.

2. Құқық бұзушының жаңа құқық бұзушылық жасауының алдын алу.

3. Басқа тұлғалардың жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу.

Әкімшілік жаза:

- әкімшілік жаза әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлғаға тән азабын келтіруді немесе адами қадір-қасиетін қорлауды, сондай-ақ заңды тұлғаның іскерлік беделіне зиян келтіруді мақсат тұтпайды.

- мүліктік залалдың орнын толтыру құралы болып табылмайды.

Әкімшілік құқық бұзушылықтан келтірілген зиянның орны ӘҚБтК-нің 59-бабында көзделген тәртіппен толтырылады.

Әкімшілік жаза түрлері (ӘҚБтК-нің 41-бабы):

- 1) ескерту жасау;

- 2) әкімшілік айыппұл;

- 3) әкімшілік құқық бұзушылықты жасау құралы не нысанасы болған затты, сол сияқты әкімшілік құқық бұзушылық жасау салдарынан алынған мүлікті тәркілеу;

- 4) арнайы құқықтан айыру;

- 5) рұқсаттан айыру немесе оның қолданылуын тоқтата тұру, сондай-ақ тізілімнен алып тастау;

- 6) қызметті тоқтата тұру немесе оған тыйым салу;

- 7) заңсыз тұрғызылып жатқан немесе тұрғызылған құрылысты мәжбүрлеп бұзу;

- 8) әкімшілік қамаққа алу;

9) шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберу.

Әкімшілік жазалардың негізгі түрлері ретінде мыналар қолданылады:

1. Ескерту жасау.
2. Әкімшілік айыппұл.
3. Әкімшілік қамаққа алу.

Әкімшілік жазалардың қосымша түрлері ретінде мыналар қолданылады:

1. Әкімшілік құқық бұзушылықты жасау құралы не нысанасы болған затты, сол сияқты әкімшілік құқық бұзушылық жасау салдарынан алынған мүлікті тәркілеу.

2. Заңсыз тұрғызылып жатқан немесе тұрғызылған құрылысты мәжбүрлеп бұзу.

Әкімшілік жазалардың баламалы түрлері мыналар болып табылады:

1. Арнайы құқықтан айыру.

2. Рұқсаттан айыру не оның қолданылуын тоқтата тұру, сондай-ақ тізілімнен алып тастау.

3. Қызметті немесе оның жекелеген түрлерін тоқтата тұру немесе оған тыйым салу.

4. Шетелдіктерді немесе азаматтығы жоқ адамдарды Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберу.

Әкімшілік жазаларды жіктеу

1. Құқықтық шектеулер сипаты бойынша:

- психикалық әсер ету шаралары;
- мүліктік сипаттағы шаралар;
- жекелеген субъективті құқықтарды шектеу жөніндегі шаралар;
- физикалық әсер ететін шаралар.

2. Қолданудың процестік тәртібі бойынша:

- әкімшілік (соттан тыс) тәртіппен қолданылатын шаралар;
- сот тәртібімен қолданылатын шаралар.

3. Қолданылу сипаты бойынша:

- барлық субъектілерге қолданылатын шаралар;
- жеке тұлғаларға ғана қолданылатын шаралар.

Әкімшілік жаза қолдану ерекшеліктері

Әкімшілік жаза қолданудың негізгі ерекшеліктерін немесе принциптерін атап өтейік:

Құқық бұзушыға негізгі немесе негізгі және қосымша жаза қолданылуы мүмкін. Екі негізгі жазаны қолдануға, сондай-ақ осылай тек қосымша жазаны қолдануға тыйым салынады (ҚР ӘҚБтК-нің 42-бабы; 55-баптың 6-тармағы).

Егер ӘҚБтК-нің бабы жазалау шарасы ретінде ескерту жасауды белгілесе, онда ауырлататын мән-жайлар немесе жерге немесе жануарларға елеулі залал (5 АЕК-тен астам) болмаған кезде құқық бұзушыға ескерту жасау түрінде жаза қолданылады (ҚР ӘҚБтК-нің 43-бабы 2-тармағы);

Айыппұл мемлекеттік бюджет кірісіне өндіріп алынады, зиянды өтеу жеке жүргізіледі (ҚР ӘҚБтК-нің 44-бабы 4-тармағы; 59-бабы);

Жеке тұлғаға салынатын айыппұлдың мөлшерін 200 АЕК-тен асыруға болмауы (ҚР ӘҚБтК-тің 44-бабы 2-тармағы);

Бірнеше әкімшілік құқық бұзушылық жасалған кезде жазалар жинақталады (ҚР ӘҚБтК-нің 58-бабы);

Егер құқық бұзушылық алдыңғы жаза аяқталғаннан кейін бір жылдан аз уақыт өткен соң жасалса, ол қайталама құқық бұзушылық болып саналуы мүмкін;

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарау кезінде ауырлататын немесе жеңілдететін мән-жайлар міндетті түрде ескеріледі;

Адамды ескіру мерзімі өткеннен кейін жазаға тартуға болмайды.

18.2 Полиция қызметкерлері әкімшілік іс жүргізуде қолданатын әкімшілік жаза шараларының сипаттамасы.

Жазалау шаралары құқық бұзушының әкімшілік жауапкершілігінің мәнін анықтайды және бұрын қолданылған ӘҚБтК-мен және басқа мемлекеттердің әкімшілік кодекстерімен егжей-тегжейлі және салыстырмалы талдауды талап етеді.

Ескерту жасау елеусіз әкімшілік құқық бұзушылық жасағаны үшін дербес жазалау шарасы ретінде қолданылады. Ол кез келген басқа жаза сияқты жазбаша қаулы шығару арқылы қолданылады. Заңды тұлғаға ауызша ескерту жасау сендіру шарасы ретінде қарастырылуы керек. Кез келген әкімшілік жазаның белгісі кінәлі адамға белгілі бір айырулар мен құқықтық шектеулер жасауға бағытталған шаралар болуы керек. Заңды тұлғаға қатысты ескерту жасау іс жүзінде кәсіпорынның немесе ұйымның қызметіне теріс ресми бағалауды ғана білдіреді және олар үшін әкімшілік жазадан басқа ешқандай құқықтық салдарға әкеп соқтырмайды. Мұндай жағдай жеке тұлға белгілі бір мүліктік шығындар алып келуі мүмкін⁶, сондай-ақ құқық бұзушылықтың қайталануы кезінде маңызды болуы мүмкін. Жеке тұлғаның біртекті әкімшілік құқық бұзушылықты қайталап жасауы ауырлататын мән-жай болып есептеледі және неғұрлым қатаң жазаға әкеп соғады, әкімшілік қадағалау шектеулерін үшінші рет бұзғаны үшін құқық бұзушы қылмыстық жауаптылыққа тартылады.

Заңды тұлға үшін ескерту жасау түріндегі санкция ешқандай салдарға әкелмейді. Сондықтан заңды тұлға үшін ескерту жасау түріндегі әкімшілік жаза шарасы әкімшілік жаза мақсаттарына қойылатын талаптарға әлсіз жауап береді:

1) құқық бұзушылық жасаған адамның құқықтары мен бостандықтарын шектеу;

2) құқық бұзушылық жасаған адамды заңнама талаптарын сақтау және құқық тәртібін құрметтеу рухында тәрбиелеу;

3) құқық бұзушының өзінің де, басқа адамдардың да жаңа құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу болып табылады.

Осыған байланысты, заңды тұлға үшін аталған әкімшілік санкцияның тиімділігі аз және әкімшілік жаза мақсаттарын орындауда өзекті деп саналуы

керек. Бұл жерде, егер тұлға бір жыл ішінде басқа құқық бұзушылық жасамаса, ескерту жасауды жазадан шартты түрде босату ретінде қарастыруды ұсынатын кейбір авторлардың⁸ ұсынысы қызығушылық тудырады. Өкінішке қарай, қылмыстық заңнамада кеңінен қолданылатын бұл институт әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамада әлі заңды бекітілмеген.

Айыппұл – әкімшілік жауапкершіліктің ең көп таралған шарасы және негізінен іс жүзінде әкімшілік санкциялармен көзделген жағдайларда және шектерде ақшалай өндіріп алудан көрінетін шара.

Нарықтық қатынастарға көшу, әртүрлі ұйымдық-құқықтық нысандағы шаруашылық жүргізуші субъектілердің пайда болуы заңды тұлғалардың айыппұл түріндегі әкімшілік жауапкершілігін табиғи түрде жандандырды¹⁰. «Бұл бір жағынан жаңа жағдайлар әкімшілік айыппұлдың заңды тұлғалардың қызметіндегі заңдылықты нығайтуға әсерін күшейтуге мүмкіндік беретіндігімен түсіндіріледі, өйткені оның үлкен мөлшері олардың мүліктік жағдайына әсер етуге арналған».

Инфляциялық процестерге байланысты айыппұл әкімшілік жаза салу кезінде қолданылатын заңнамалық актіге сәйкес белгіленетін айлық есептік көрсеткіштің белгілі бір мөлшеріне сәйкес келетін мөлшерде көрсетіледі. Айыппұл әрқашан әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы және әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама шығару арқылы салынбайды және егер айыппұл бір айлық есептік көрсеткіштен аспаса, әкімшілік құқық бұзушылық жасалған жерде осыған уәкілеттік берілген лауазымды адам өндіріп алады. Айыппұлды өндіріп алу кезінде қатаң қаржылық есептілік құжаты болып табылатын белгіленген үлгідегі түбіртек беріледі.

Заңды тұлғаның қызметін тоқтата тұру не оған тыйым салу жекелеген объектілерді пайдалануға тыйым салумен, белгілі бір жұмыс түрлерін жүргізумен және кәсіпорынның немесе ұйымның қызметін толық тоқтатумен байланысты. Тоқтата тұру (яғни белгілі бір мерзімге тыйым салу) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді сот тәртібімен қарауға уәкілетті органның (лауазымды адамның) талап арызына сәйкес жүргізіледі. ҚР ӘҚБтК осы талап арызды 10 күн мерзімде қарауды көздейді. Әкімшілік жазаның аталған шарасы оған соттың қатысуынсыз да, бірақ үш тәуліктен аспайтын мерзімге де қолданылуы мүмкін. Бұл ретте заңды тұлғаның қызметін тоқтата тұру анықталған бұзушылықтар қажетті іс-әрекеттерді (іс-шараларды) жүргізу арқылы сот белгілейтін мерзімде жойылатын жағдайларда ғана қолданылуы мүмкін. Заңды тұлғаның қызметіне тыйым салу мерзімдері белгіленбеген.

«Өз қызметін тоқтатқан (қайта құрылған) ұйым Тіркелімнен шығарылуға жатады (Тіркелімнен шығару оған заңды тұлға қызметінің тоқтатылғаны туралы жазба енгізу арқылы жүргізіледі), бұл туралы жаңадан құрылған заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу туралы бұйрықта көрсетіледі. Бұл ретте құрылтай құжаттарының және өз қызметін тоқтатқан заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу (қайта тіркеу) туралы куәліктің түпнұсқалары алып қойылуға жатады». Яғни, тыйым салу тетігі барлық түпнұсқа тіркеу құжаттарын алып тастауды және оны Тіркелімнен шығаруды қамтуы керек.

ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 910-бабының 2-бөлігіне сәйкес заңды тұлғаларды тіркеуді жүзеге асыратын орган заңды тұлғаның қызметіне тыйым салу (тарату) туралы шешімді ала отырып, заңнамада көзделген қызметке тыйым салу (тарату) тәртібінің сақталуын тексереді және он тәулік ішінде заңды тұлға қызметінің тоқтатылғанын тіркейді, бұл жөнінде мемлекеттік статистика саласындағы уәкілетті органға хабарланады. Заңды тұлға өзінің қызметін әділет органдарында қайта тіркелгеннен кейін, оның қызметіне тыйым салынғаннан кейін бірден қайта дамыта алады.

18.3 Әкімшілік құқық бұзушылық үшін жаза қолданудың жалпы қағидалары.

Әкімшілік құқық бұзушылық үшін әкімшілік жаза осы әкімшілік құқық бұзушылық үшін ҚР ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінің бабында көзделген шекте осы Кодекстің ережелеріне дәл сәйкестікте қолданылады. Әкімшілік жаза әділ, құқық бұзушылықтың сипатына, оның жасалу мән-жайларына, құқық бұзушының жеке басына сай келетін болуға тиіс. Жеке тұлғаға әкімшілік жаза қолдану кезінде жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың сипаты, кінәлінің жеке басы, оның ішінде оның құқық бұзушылық жасағанға дейінгі және одан кейінгі мінез-құлқы, мүліктік жағдайы, жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар ескеріледі.

Заңды тұлғаға әкімшілік жаза қолдану кезінде әкімшілік құқық бұзушылықтың сипаты, мүліктік жағдайы, жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар ескеріледі.

Әкімшілік жаза қолдану адамды, орындамағаны үшін көрсетілген жаза қолданылған міндеттерді орындаудан, жол берілген бұзушылықтарды жоюдан және залалды өтеуден босатпайды.

Бір әкімшілік құқық бұзушылық үшін бір негізгі не негізгі және қосымша әкімшілік жазалар қолданылуы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауаптылықты жеңілдететін мән-жайлар

Мыналар:

- 1) кінәлі адамның өкінуі;
- 2) әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлғаның құқық бұзушылықтың зиянды салдарын болғызбауы, залалды өз еркімен өтеуі немесе келтірілген зиянды жоюы;
- 3) әкімшілік құқық бұзушылықты қатты жан толқынысының әсерімен не жеке басының немесе отбасының ауыр мән-жайлары салдарынан жасау;
- 4) әкімшілік құқық бұзушылықты кәмелетке толмаған адамның жасауы;
- 5) әкімшілік құқық бұзушылықты жүкті әйелдің немесе он төрт жасқа дейінгі баласы бар әйелдің жасауы;
- 6) әкімшілік құқық бұзушылықты күшпен немесе психикалық мәжбүрлеу нәтижесінде жасау;
- 7) әкімшілік құқық бұзушылықты қажетті қорғаныстың заңдылық шарттарын бұзу, құқыққа қарсы қолсұғушылық жасаған адамды ұстап алу, бұйрықты немесе өкімді орындау кезінде жасау;

8) әкімшілік құқық бұзушылықты алғаш рет абайсызда жасау әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауаптылықты жеңілдететін мән-жайлар деп танылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарайтын сот (судья), орган (лауазымды адам) осы баптың бірінші бөлігінде көрсетілмеген мән-жайларды да жеңілдететін мән-жайлар деп тануы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауаптылықты ауырлататын мән-жайлар

Мыналар:

1) прокурордың заңды түсіндіргеніне және (немесе) осыған уәкілетті тұлғалардың оны тоқтату талабына қарамастан құқыққа қарсы мінез-құлықты жалғастыру;

2) ҚР ӘҚБтК-нің 61-бабында көзделген мерзім ішінде әкімшілік жазаға тартылған адамның біртекті әкімшілік құқық бұзушылықты қайталап жасауы;

3) кәмелетке толмаған адамды әкімшілік құқық бұзушылыққа тарту;

4) кінәлі адамға психикасының ауыр түрде бұзылуынан зардап шегетіні көрінеу белгілі адамдарды не әкімшілік жауаптылық туындайтын жасқа толмаған адамдарды әкімшілік құқық бұзушылық жасауға тарту;

5) ұлттық, нәсілдік және діни өшпенділік немесе араздық уәжі бойынша, басқа адамдардың заңды әрекеттері үшін кек алу, сондай-ақ басқа құқық бұзушылықты жасыру немесе оны жасауды жеңілдету мақсатында әкімшілік құқық бұзушылық жасауы;

6) адамға немесе оның жақындарына қатысты осы адамның өзінің қызметтік, кәсіптік немесе қоғамдық борышын орындауына байланысты әкімшілік құқық бұзушылық жасауы;

7) кінәлі адамға жүктілік жағдайда екені көрінеу белгілі әйелге қатысты, сондай-ақ жас балаға, басқа да қорғансыз немесе дәрменсіз адамға не кінәлі тұлғаға тәуелді адамға қатысты әкімшілік құқық бұзушылық жасау;

8) адамдар тобының әкімшілік құқық бұзушылық жасауы;

9) дүлей зілзала жағдайларында немесе басқа да төтенше жағдайлар кезінде әкімшілік құқық бұзушылық жасау;

10) алкогольдік, есірткілік немесе уытқұмарлық масаң күйде әкімшілік құқық бұзушылық жасау әкімшілік құқық бұзушылық үшін жауаптылықты ауырлататын мән-жайлар деп танылады. Әкімшілік жаза қолданатын сот (судья), орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылықтың сипатына қарай осы мән-жайды ауырлататын мән-жай деп танымауы мүмкін.

Бірнеше әкімшілік құқық бұзушылық жасалған кезде әкімшілік жазалар қолдану

1. Бір адам екі немесе одан да көп әкімшілік құқық бұзушылық жасаған кезде әрбір құқық бұзушылық үшін жеке-жеке әкімшілік жаза қолданылады.

2. Егер тұлға бірнеше әкімшілік құқық бұзушылық жасап, оларды сол бір судья, уәкілетті орган (лауазымды адам) қараса, онда бұл тұлғаға сол бір түрдегі жазалар қолданылған жағдайда, жазаның түпкілікті мөлшерін жазаның осы түрі үшін осы Кодексте белгіленген үш еселенген ең жоғары

шектен асыруға болмайды, әкімшілік қамаққа алу үшін – ҚР ӘҚБтК-нің 50-бабының бірінші бөлігінде белгіленген мерзімнен, ал арнайы құқықтан айыру үшін ҚР ӘҚБтК-нің 46-бабының екінші және үшінші бөліктерінде белгіленген мерзімдерден асыруға болмайды.

3. Егер әкімшілік айыппұлдар пайызбен көрсетілсе, олар бірнеше әкімшілік құқық бұзушылық жасалғаны үшін салынған кезде, айыппұл әрбір құқық бұзушылық үшін жеке өндіріп алынады.

Әкімшілік құқық бұзушылықтан келтірілген зиянды өтеу

Судья мүліктік зиян келтірілген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарай келіп, әкімшілік жаза қолдану туралы мәселені шешкен кезде, егер мұндай зиянның мөлшері туралы дау болмаса, оны бір мезгілде өндіріп алады.

Әкімшілік құқық бұзушылықтан келтірілген мүліктік зиянның мөлшері туралы даулар азаматтық сот ісін жүргізу тәртібімен қаралады.

Өзге де уәкілетті органдар (лауазымды адамдар) қарайтын әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша мүліктік зиянды өтеу, кінәлі тұлға оны өз еркімен өтеуден бас тартқан жағдайда, азаматтық сот ісін жүргізу тәртібімен жүргізіледі.

Іскерлік беделді қорғау немесе әкімшілік құқық бұзушылықтан келтірілген моральдық зиянды өтеу туралы талаптар Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексінде көзделген негіздер бойынша азаматтық сот ісін жүргізу тәртібімен қаралады.

Әкімшілік жаза мерзімдерін есептеу

Әкімшілік қамаққа алу мерзімі тәуліктермен, ал жеке немесе заңды тұлғаға берілген арнайы құқықтан айыру, сондай-ақ рұқсаттан айыру не оның қолданылуын тоқтата тұру мерзімі жылдармен, айлармен немесе күнтізбелік күндермен есептеледі.

Тұлға әкімшілік жазаға тартылды деп есептелетін мерзім

Әкімшілік құқық бұзушылығы үшін әкімшілік жаза қолданылған тұлға әкімшілік жазаны орындау аяқталған күннен бастап бір жыл ішінде осы жазаға тартылды деп есептеледі.

19 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕР БОЙЫНША ҚАУЛЫЛАРДЫ ОРЫНДАУ ЖӘНЕ ҚАЙТА ҚАРАУ»

19.1 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жөніндегі қаулының заңды күшіне ену тәртібі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жөніндегі соттың қаулысы – бұл процестік құжат, онда әкімшілік құқық бұзушылық іс бойынша іс жүргізу нәтижелерінің қорытындысы көрсетіледі.

Егер қаулы Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің (бұдан әрі – ӘҚБтК) талаптарына, сондай-ақ өзге де заңнама нормаларының ережелеріне сәйкес келсе, ол заңды болып табылады.

Қаулыда осы іс үшін маңызы бар, сот зерттеген, қатыстылығы, жол берілетіндігі және анықтығы туралы заң талаптарын қанағаттандыратын дәлелдемелермен бекітілген мән-жайлар көрсетілуі тиіс, бұл қаулының негізділігін білдіреді.

Сот әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі, шағымды, наразылықты қарап, ӘҚБтК-нің 829-14-бабының бірінші бөлігінде көзделген қаулылардың бірін қабылдайды.

Қаулыны шығару кезінде ӘҚБтК-нің 822-бабында көзделген мәліметтер көрсетілуге, сонымен қатар мәселелер шешілуге тиіс.

Қаулының жеке бөліктерден тұратын, жиынтығында біртұтас заңдық құжатты құрайтын қатаң қисындық құрылымы болуы тиіс.

Қаулы үш құрамдас – кіріспе, сипаттау-уәждеу және қарар бөліктерінен тұрады.

ӘҚБтК-нің 829-14-бабының сегізінші бөлігіне сәйкес қаулы жазбаша нысанда не электронды құжат нысанында шығарылады.

Электронды құжат нысанында дайындалған қаулы «Электрондық құжат және электрондық цифрлық қолтаңба туралы» Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 7 қаңтардағы № 370 Заңының ережелеріне сәйкес келуі тиіс. Электрондық құжат айналымының тәртібін Қазақстан Республикасының Үкіметі айқындайды.

Қаулы қолжазба, машинамен немесе компьютермен басу тәсілімен бір данада дайындалуы мүмкін.

Қаулыны қабылдау кезінде заң техникасы мен сот актілерін дайындау параметрлері мәселелерін регламенттейтін сот жүйесінің ішкі құжаттарын басшылыққа алған жөн.

Қаулының кіріспе бөлігі құжаттың атауынан кейін басталады және ӘҚБтК-нің 822-бабы бірінші бөлігінің 1), 2), 3), 4), 5) тармақшаларында көзделген мәліметтерді қамтиды.

Қаулыда оның қабылданған жылы, күні және айы көрсетіледі.

Судьяның қаулыны жариялаған күні, айы және жылы қаулының қабылданған күні болып табылады.

Осы қаулы нақты шығарылған қала немесе өзге де елді мекен істің қаралған орны болып табылады.

Соттың атауы оны құру туралы нормативтік-құқықтық актіге сәйкес көрсетілуі тиіс.

Қаулының кіріспе бөлігінде судьяның, сот отырысы хатшысының, прокурордың және ӘҚБтК-нің 744, 745, 746, 747, 748, 758-баптарында аталған, қаулы қабылданған сот отырысына қатысқан, іс жүргізудің басқа да қатысушыларының тегі мен аты-жөнін көрсету қажет.

ӘҚБтК-нің 822-бабы бірінші бөлігі 3) тармақшасының ережелері іс қаралған тұлға туралы мәліметтер тізбесін қамтиды, ол қаулының кіріспе

бөлігінде толық көлемде көрсетілуі тиіс, түбегейлі болып табылады және кеңінен түсіндіруге жатпайды.

Істі дұрыс шешу үшін (атап айтқанда, тұлғаның осы әкімшілік құқық бұзушылық субъектісі болып табылатынын-табылмайтынын анықтау үшін), әділ әкімшілік жазалау шарасын тағайындау, қаулыны орындау, басқа да мәселелерді дұрыс шешу үшін – іс қаралған тұлға туралы мәліметтер маңызды болып табылады.

Іс бойынша іс жүргізіліп жатқан адамның тегі, аты және әкесінің аты (ол болған жағдайда) іс жүргізілетін тілде, практикалық транскрипция қағидалары ескеріле отырып көрсетіледі.

Іс бойынша іс жүргізу орыс тілінде жүзеге асырылып, ал адамның жеке басын куәландыратын құжаттарда көрсетілген тегі, аты, әкесінің аты мемлекеттік тілде болған жағдайларда, қаулыда адамның дербес деректерін септемей, жеке басын куәландыратын ресми құжаттағы жазбаға дәлме-дәл сәйкестікте жазу қажет.

Қаулыда шетелдік адамның тегі, аты және әкесінің аты іс жүргізу тілінде де, жеке басты куәландыратын құжатта көрсетілген транскрипцияда да көрсетілуі тиіс.

Шетелдік адамның жеке басын куәландыратын құжаты, азаматтығы жоқ адамның не босқынның жеке куәлігі болмаған жағдайда, онда іс жүргізіліп жатқан адам оның шыққан елінен келген жазбаша растау негізінде көрсетіледі.

Тізбесі «Жеке басты куәландыратын құжаттар туралы» Қазақстан Республикасының 2013 жылғы 29 қаңтардағы № 73-V Заңының 6-бабының 1-тармағында көзделген құжаттардың негізінде іс жүргізіліп жатқан адамның жеке басы куәландырылады.

Егер іс бойынша іс жүргізу заңды тұлғаға қатысты қозғалса, онда оның атауын заңды тұлғаны мемлекеттік тіркеу туралы құжатқа сәйкес көрсету қажет.

Істі қарау кезінде анықталған мән-жайлар қаулының сипаттау-уәждеу бөлігінде баяндалуға жатады. Бұл мән-жайларға:

- жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың мән-жайлары (әкімшілік құқық бұзушылық оқиғасын анықтау), сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылық жасалған уақыт пен жерді, оны жасау нәтижесінде басталған салдарларды сипаттау;

- әкімшілік жауаптылыққа тартылып отырған тұлғаның құқыққа қарсы әрекеттерін (әрекетсіздігін), оның әкімшілік құқық бұзушылық жасаудағы кінәсінің нысанын сипаттау;

- тұлғаның әкімшілік құқық бұзушылық жасаудағы кінәсін растайтын не теріске шығаратын дәлелдемелерді баяндау, оларды қатыстылығы, жол берілетіндігі және анықтығы тұрғысынан бағалау;

- құқық бұзушылықты дұрыс саралау үшін заңдық маңызы бар өзге мәліметтерді талдау, әкімшілік құқық бұзушылық үшін әділ жаза қолдану және шығарылған қаулыны орындау жатады.

Қаулының сипаттау-уәждеу бөлігін баяндау кезінде дәлелденді деп танылған әкімшілік құқық бұзушылықтың толық сипатталуы қамтамасыз етілуі тиіс.

Тұлға құқық бұзушылық жасағаны үшін кінәлі деп танылған жағдайда, қаулының тиісті бөлігінде ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінің нормаларында, сондай-ақ ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінің бабында осы мән-жайға тікелей сілтеме (сілтеме жасау нормалары) болған кезде заңдар мен заңға тәуелді актілерде тікелей тыйым салынған әрекеттің немесе әрекетсіздіктің сипаттамасы, оның жасалған орны, уақыты, тәсілі, кінәнің нысаны, жасалған құқық бұзушылықтың уәждері мен салдарлары көрсетіледі.

Қаулының сипаттау-уәждеу бөлігі оның қарар бөлігінде баяндалған шешімдердің негіздемесі болып табылады және оған қайшы келмеуі тиіс.

ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінің жекелеген нормалары бланкеттік тәсілмен жазылады. Сот қаулысында осындай құрамдар бойынша нормативтік-құқықтық актілердің нақты қай ережелерінің бұзылғаны көрсетілуі, сондай-ақ осы бұзушылықтардың мазмұны ашылуы тиіс. Бұл ретте басталған зардаптармен себеп-салдарлық байланысы жоқ нормативтік-құқықтық актілердің бұзылуы құқық бұзушылықтың объективті бөлігін құрай алмайтынын және оның жойылуға жататынын ескеру қажет.

Қаулының сипаттау-уәждеу бөлігінде әкімшілік жауаптылыққа тартылып отырған тұлғаға қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманың жасалу фактісі туралы көрсету қажет емес.

Қаулының мәтінінде: оқиғалар мен мән-жайлардың жете жазылуына; құқық бұзушылыққа қатысы жоқ құқық нормаларының келтірілуіне; ресми құжаттарда қолдануға болмайтын қысқартулар мен сөздерді пайдалануға жол берілмейді.

Соттың қаулысында хаттамадан мәтінді толық көшіріп алу жолымен құқық бұзушылықтың мәнін баяндау дұрыс емес, өйткені қаулының сипаттау-уәждеу бөлігінде құқық бұзушылықтың сотта анықталған мән-жайлары ғана толық көлемде жазылуы тиіс.

Қаулының сипаттау-уәждеу бөлігінде сотта қандай дәлелдемелердің зерттелгенін, олардың мазмұны ашылғанын және оларға баға берілгенін көрсету керек.

Дәлелдемелерді талдау – процестік және өзге құжаттарды жай атау ғана емес, осы дәлелдемелерді қандай мән-жайлар бекітетіні көрсетіліп, мазмұнының ашылуын білдіреді.

Сот отырысында зерттелген қандай дәлелдемелердің анық емес, ал қандай нақты деректер дәлелдемелер ретінде қабылданбайды деп танылғанын соттар қаулыда көрсетуге және өз тұжырымдарын уәждеуге тиіс.

Қаулыда тұлғаның өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша жасады деп танылған құқық бұзушылыққа қатысты ұстанымы жазылуы тиіс.

Әрекетті мойындау іс бойынша анықталған басқа да дәлелдемелердің жиынтығымен кінәсі расталған кезде ғана әкімшілік жауаптылыққа тартуға негіз болып табылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған тұлға өзіне қатысты кінәсін мойындамаған жағдайда, қаулының сипаттау-уәждеу бөлігінде ол өзін қорғау үшін келтірген дәлелдерге баға берілуі тиіс.

Әкімшілік жауаптылыққа тартылып отырған тұлға сотқа дейін талқылау процесінде өзі берген түсіндірмелерді өзгерткен жағдайда, сот барлық түсіндірмелерді тексеруге, олардың өзгеру себептерін анықтауға және іс бойынша жиналған басқа дәлелдемелер ескеріліп, жүргізілген зерттеу нәтижесінде оларға тиісті баға бергені жөн.

Қаулыда өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттама жасалған тұлғаның, жәбірленушілердің, іске қатысатын басқа да тұлғалардың түсініктемелері, куәлардың айғақтары, сарапшының, маманның түсіндірмелері үшінші жақтан жазылады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жәбірленушіні міндетті түрде қатыстыра отырып қаралуға тиіс. Ол болмаған кезде іс ӘҚБтК-нің 744-бабының екінші бөлігінде көзделген жағдайларда ғана қаралуы мүмкін. Жәбірленушінің қатысуынсыз істі қарау уәждері қаулының сипаттау-уәждеу бөлігінде көрсетілуі қажет.

Сарапшылар қорытындысының, іс бойынша жиналған басқа да дәлелдемелердің және сот отырысында зерттелген материалдардың жиынтығымен бағаланатынын соттар назарда ұстауы керек.

Егер сараптама бірнеше сарапшыға тапсырылып, олар жеке-жеке қорытынды берген болса, олармен келісу немесе келіспеу уәждері әрбір қорытынды бойынша жеке-жеке келтірілуі тиіс.

Қаулыда құқық бұзушылықты ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінің сол немесе өзге бабы, оның бөлігі немесе тармағы бойынша саралауға қатысты тұжырымдар негізделуі тиіс.

Құқық бұзушылық оқиғасын баяндау кезінде ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінің құқық бұзушыға қолданылатын бабының диспозициясын, оның ішінде әрекеттердің қайталануын басшылыққа ала отырып, құқық бұзушылықтың барлық саралаушы белгілерін көрсету қажет.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істің материалдарына соттың (лауазымды адамның) құқық бұзушылықтың қайталап жасалғанын растайтын, заңды күшіне енген қаулысының көшірмесі не Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті органдарының мәліметтері қоса тігілуі тиіс.

Құқық бұзушылықтың қайталануын анықтау кезінде сот ӘҚБтК-нің 61-бабына сәйкес тұлға әкімшілік жазаға тартылды деп есептелетін ӘҚБтК-нің Жалпы бөлігінің мерзімі туралы ережелерін негізге алуға тиіс.

Әкімшілік жазалау шарасын анықтау барысында сот қаулының сипаттау-уәждеу бөлігінде таңдап алынған әкімшілік жазалау шарасының уәждерін келтіруге міндетті.

Жеке тұлғаға әкімшілік жаза қолдану барысында жасалған әкімшілік құқық бұзушылықтың сипаты, кінәлінің жеке басы, сонымен қатар оның құқық бұзушылық жасалғанға дейінгі және одан кейінгі мінез-құлқы,

мүліктік жағдайы, жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар ескеріледі.

Әкімшілік айыппұл мөлшері қысқарған жағдайда, қаулының қарар бөлігінде қаулының сипаттау-уәждеу бөлігінде көрсетілуге жататын есепті келтірмей, өндіріп алынуға жататын әкімшілік айыппұлдың түпкілікті мөлшерін көрсету жеткілікті.

Әкімшілік жаза қолданылған жағдайда, қаулының қарар бөлігінде іс бойынша қабылданған шешім көрсетіледі. Ол өзіне қатысты әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізіліп жатқан жеке тұлғаны кінәлі деп танудан, заңды тұлғаны әкімшілік жауаптылыққа тартудан және оған әкімшілік жаза қолданудан тұруға тиіс.

Қаулының қарар бөлігін жазу кезінде әкімшілік құқық бұзушылық жасауда кінәлі деп танылған адамның тегі, аты және әкесінің аты (ол болған жағдайда), әкімшілік жауаптылыққа заңды тұлға тартылып жатқан кезде – заңды тұлғаның толық атауы мен ұйымдық-құқықтық нысаны, сондай-ақ жеке тұлға кінәлі деп танылған не заңды тұлға әкімшілік жауаптылыққа тартылуға жататын ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінің бабы, бөлігі, тармағы, негізгі және қосымша әкімшілік жазаның түрі мен мөлшері көрсетіледі.

ӘҚБтК-нің 741, 742-баптарында көзделген жағдайларда, сондай-ақ тұлғаны ӘҚБтК-нің 32, 64-1 (құқық бұзушылықтың маңыздылығы шамалы болған кезде әкімшілік жауаптылықтан босату), 68-баптарына (Кәмелетке толмағандарды әкімшілік жауаптылықтан және әкімшілік жазадан босату) сәйкес тәртіптік жауаптылыққа тарту туралы мәселені шешу үшін іс материалдарын тиісті органдарға берген жағдайда, іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы қаулы шығарылады.

Істі тоқтату туралы қаулының сипаттау-уәждеу бөлігінде:

- әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамада көрсетілген құқық бұзушылықтың мән-жайлары;

- істі тоқтатуға негіз болған мән-жайлар жазылады.

Қаулының қарар бөлігінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы соттың шешімі, мұндай шешімді қабылдау негізі, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғалған ӘҚБтК-нің Ерекше бөлігінің нормасы көрсетіледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулы, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама:

- 1) егер әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым берілмесе немесе наразылық білдірілмесе, оларға шағым беру үшін белгіленген мерзім өткеннен кейін;

- 2) шағым, наразылық бойынша қаулы, сондай-ақ ҚР ӘҚБтК-нің 839-бабында көзделген жағдайда қаулы шығарылғаннан кейін дереу;

- 3) ҚР ӘҚБтК-нің 811-бабы 2-бөлігінің бірінші абзацында көзделген жағдайда дереу;

3-1) ҚР ӘҚБтК-нің 744 және 745-баптарында көзделген, өзіне қатысты іс бойынша іс жүргізіліп жатқан тұлғаның және жәбірленушінің жазбаша өтінішхаты бойынша дереу;

4) шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен шығарып жіберу туралы қаулы жария етілгеннен кейін заңды күшіне енеді.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың міндеттілігі

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама барлық мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының, лауазымды адамдардың, жеке тұлғалардың және олардың бірлестіктерінің, заңды тұлғалардың орындауы үшін міндетті.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама заңды күшіне енген кезінен бастап орындалуға жатады.

Арнайы құқықтан айыру және әкімшілік қамаққа алу түрінде әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы шығарылған кезінен бастап орындалуға жатады.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы орындауға енгізу қаулыны шығарған судьяға, органға (лауазымды адамға) немесе нұсқаманы ресімдеген органға жүктеледі. Қаулы оны орындатуға уәкілеттік берілген органға (лауазымды адамға) ол заңды күшіне енген күннен бастап бір тәулік ішінде жіберіледі. Арнайы құқықтан айыру түріндегі әкімшілік жазаны қолдану туралы қаулы шығарылғаннан кейін оны орындатуға уәкілеттік берілген органдарға дереу жіберіледі.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы уәкілетті органдар ҚР ӘҚБтК-де белгіленген тәртіппен орындауға келтіреді.

Бір адамға қатысты бірнеше әкімшілік жазалар қолдану туралы қаулы, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама шығарылған жағдайда, әрбір қаулы, нұсқама дербес орындауға келтіріледі.

Тұлғаның әкімшілік жазадан жалтаруы, бұл жазаны заңнамаға сәйкес мәжбүрлеу тәртібімен орындауға әкеп соғады.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы орындауға енгізу қаулыны шығарған судьяға, органға (лауазымды адамға) немесе нұсқаманы ресімдеген органға жүктеледі. Қаулы оны орындатуға уәкілеттік берілген органға (лауазымды адамға) ол заңды күшіне енген күннен бастап бір тәулік ішінде жіберіледі. Арнайы құқықтан айыру түріндегі әкімшілік жазаны қолдану туралы қаулы шығарылғаннан кейін оны орындатуға уәкілеттік берілген органдарға дереу жіберіледі.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы уәкілетті органдар ҚР ӘҚБтК-де белгіленген тәртіппен орындауға келтіреді.

Бір адамға қатысты бірнеше әкімшілік жазалар қолдану туралы қаулы, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама шығарылған жағдайда, әрбір қаулы, нұсқама дербес орындауға келтіріледі.

Тұлғаның әкімшілік жазадан жалтаруы, бұл жазаны заңнамаға сәйкес мәжбүрлеу тәртібімен орындауға әкеп соғады.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы орындауға байланысты мәселелерді шешу (ҚР ӘҚБтК-нің 887-бабы)

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы шығарған органға (лауазымды адамға) немесе айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы ресімдеген органға осы қаулыны, нұсқаманы орындауға байланысты мәселелерді шешу және оның орындалуын бақылау жүктеледі.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың орындалуын кейінге қалдыру, мерзімін ұзарту, тоқтата тұру немесе тоқтату туралы, сондай-ақ кәметке толмаған адамға салынған айыппұлды оның ата-анасынан немесе оларды алмастыратын адамдардан өндіріп алу туралы мәселелерді қаулы шығарған, нұсқаманы ресімдеген судья, орган (лауазымды адам) тиісті мәселені шешу үшін негіз пайда болған күннен бастап үш күндік мерзімде қарайды.

Осы баптың екінші бөлігінде көрсетілген мәселелердің шешілуіне мүдделі тұлғаларға олардың қаралатын орны мен уақыты туралы хабарланады. Бұл ретте мүдделі тұлғалардың дәлелсіз себептермен келмеуі тиісті мәселелерді шешу үшін кедергі болып табылмайды. Әкімшілік қамаққа алуды өтеуден жалтару туралы мәселені қарау кезінде әкімшілік қамаққа алынған адамның қатысуы міндетті болып табылады.

Осы баптың екінші бөлігінде көрсетілген мәселелер бойынша шешім қаулы түрінде қабылданады.

Қаулының көшірмесі өзіне қатысты қаулы шығарылған жеке тұлғаға немесе заңды тұлғаның өкіліне, сондай-ақ өзінің өтініші бойынша жәбірленушіге қолхатпен дереу беріледі. Аталған тұлғалар болмаған жағдайда қаулының көшірмесі ол шығарылған күннен бастап үш күн ішінде жіберіледі, бұл жөнінде істе тиісті жазба жүргізіледі.

19.2 Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының орындалуын кейінге қалдыру, мерзімін ұзарту, тоқтата тұру немесе тоқтату.

Айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың, әкімшілік қамаққа алу, арнайы құқықтан айыру немесе айыппұл түрінде әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының заңда белгіленген мерзімдерде орындалуы мүмкін болмайтын мән-жайлар болған кезде, қаулы шығарған судья, орган (лауазымды адам) немесе нұсқаманы ресімдеген орган өзіне қатысты қаулы шығарылған, нұсқама ресімделген адамның арызы бойынша қаулының, нұсқаманың орындалуын бір айға дейінгі мерзімге кейінге қалдыра алады. Әкімшілік жауаптылыққа тартылған адамның материалдық жағдайын ескере отырып, қаулыны шығарған судья, орган (лауазымды адам) немесе нұсқаманы ресімдеген орган айыппұл төлеуді үш айға дейінгі мерзімге ұзартуы мүмкін.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны шығарған орган (лауазымды адам) немесе айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы ресімдеген орган:

1) әкімшілік жауаптылықты белгілейтін заңның немесе оның жекелеген ережелерінің күші жойылған;

2) ҚР ӘҚБтК-нің 8-бабы екінші бөлігінде көзделген;

3) әкімшілік жауаптылыққа тартылған адам қайтыс болған немесе заңда белгіленген тәртіппен ол қайтыс болған деп жарияланған;

4) ҚР ӘҚБтК-нің 890-бабында белгіленген әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы орындаудың ескіру мерзімі өткен;

5) «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасының кодексі (Салық кодексі) қолданысқа енгізу туралы Қазақстан Республикасының заңнамалық актісінде көзделген жағдайларда қаулының, нұсқаманың орындалуын тоқтатады және әкімшілік жазадан босатады.

Егер әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулы, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама – заңды күшіне енген күнінен бастап бір жыл ішінде, ал салық салу және Қазақстан Республикасының монополияға қарсы заңнамасы саласындағы құқық бұзушылықтар үшін заңды күшіне енген күнінен бастап бес жыл ішінде орындалмаса, ол орындалуға жатпайды.

ҚР ӘҚБтК-нің 834-бабына сәйкес қаулының орындалуы тоқтатыла тұрған жағдайда, ескіру мерзімінің өтуі шағым, прокурордың апелляциялық өтінішхаты, наразылығы қаралғанға дейін тоқтатыла тұрады.

Егер әкімшілік жауаптылыққа тартылған тұлға оны орындаудан жалтарса, осы баптың бірінші бөлігінде көзделген ескіру мерзімінің өтуіне үзіліс жасалады. Бұл жағдайда ескіру мерзімінің өтуін есептеу осы тұлға табылған күннен бастап қайта жалғасады.

ҚР ӘҚБтК-нің 888-бабына сәйкес қаулыны орындау кейінге қалдырылған жағдайда, ескіру мерзімінің өтуі кейінге қалдыру мерзімі біткенге дейін тоқтатыла тұрады, ал қаулыны орындау ұзартылған кезде ескіру мерзімінің өтуі ұзарту мерзіміне ұзартылады.

Әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны шығарған орган (лауазымды адам) немесе айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы ресімдеген орган:

1) әкімшілік жауаптылықты белгілейтін заңның немесе оның жекелеген ережелерінің күші жойылған;

2) ҚР ӘҚБтК-нің 8-бабы екінші бөлігінде көзделген;

3) әкімшілік жауаптылыққа тартылған адам қайтыс болған немесе заңда белгіленген тәртіппен ол қайтыс болған деп жарияланған;

4) ҚР ӘҚБтК-нің 890-бабында белгіленген әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы орындаудың ескіру мерзімі өткен;

5) «Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы» Қазақстан Республикасының кодексі (Салық кодексі) қолданысқа енгізу туралы Қазақстан Республикасының заңнамалық актісінде көзделген жағдайларда қаулының, нұсқаманың орындалуын тоқтатады және әкімшілік жазадан босатады.

19.3 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыны, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманы орындаудың ескіруі.

Егер әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулы, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқама – заңды күшіне енген күнінен бастап бір жыл ішінде, ал салық салу және Қазақстан Республикасының монополияға қарсы заңнамасы саласындағы құқық бұзушылықтар үшін заңды күшіне енген күнінен бастап бес жыл ішінде орындалмаса, ол орындалуға жатпайды.

ҚР ӘҚБтК-нің 834-бабына сәйкес қаулының орындалуы тоқтатыла тұрған жағдайда, ескіру мерзімінің өтуі шағым, прокурордың апелляциялық өтінішхаты, наразылығы қаралғанға дейін тоқтатыла тұрады.

Егер әкімшілік жауаптылыққа тартылған тұлға оны орындаудан жалтарса, осы баптың бірінші бөлігінде көзделген ескіру мерзімінің өтуіне үзіліс жасалады. Бұл жағдайда ескіру мерзімінің өтуін есептеу осы тұлға табылған күннен бастап қайта жалғасады.

ҚР ӘҚБтК-нің 888-бабына сәйкес қаулыны орындау кейінге қалдырылған жағдайда, ескіру мерзімінің өтуі кейінге қалдыру мерзімі біткенге дейін тоқтатыла тұрады, ал қаулыны орындау ұзартылған кезде ескіру мерзімінің өтуі ұзарту мерзіміне ұзартылады.

Жаза толық жүргізілген әкімшілік жаза қолдану туралы қаулыны жүргізілген жаза туралы белгі соғып, қаулыны орындаған орган қаулы шығарған судьяға, органға (лауазымды адамға) қайтарады.

Орындау жүргізілмеген немесе орындау толық жүргізілмеген әкімшілік жаза қолдану туралы қаулы «Атқарушылық іс жүргізу және сот орындаушыларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңында көзделген жағдайларда және тәртіппен әкімшілік құқық бұзушылық туралы қаулыны шығарған, хаттама жасаған органға (лауазымды адамға) қайтарылады.

20 ТАРАУ. «ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ТУРАЛЫ ІСТЕР БОЙЫНША ШАҒЫМДАНУ ЖӘНЕ АПЕЛЛЯЦИЯ ТЕТІГІ»

20.1 Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыратын органның (лауазымды адамның) әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және шешімдеріне шағым жасау.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыратын органның (лауазымды адамның) әрекеттерімен (әрекетсіздігімен) және (немесе) шешімімен құқықтары мен бостандықтары тікелей қозғалатын адам әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманың жасалуы, іс бойынша

іс жүргізуді қамтамасыз ету шараларының қолданылуы, сараптама тағайындау және оны жүргізу тәртібі бойынша заңның бұзылуына, өзге де әрекеттерге (әрекетсіздікке) және әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қараудың нәтижелері бойынша және әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға шағым (наразылық) бойынша қабылданатын шешімдерді қоспағанда, шешімдердің қабылдануына жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) және (немесе) сотқа шағыммен жүгінуге құқылы. Жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) алдын ала жүгіну сотқа шағым беру және соттың оны қарауға қабылдауы және мәні бойынша шешуі үшін міндетті шарт болып табылмайды.

Шағымдар әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және шешімдеріне шағым жасалатын органға (лауазымды адамға), сотқа беріледі, ол шағым келіп түскен күннен бастап үш тәулік ішінде оларды жоғары тұрған органға (лауазымды адамға), тиісті сотқа жіберуге міндетті.

Шағымдар, оларды қарауға уәкілеттік берілген жоғары тұрған органға (лауазымды адамға), сотқа тікелей берілуі мүмкін.

Шағымдар ауызша және жазбаша болуы мүмкін. Ауызша шағымдар хаттамаға енгізіледі, оған арыз беруші және шағымды қабылдаған лауазымды адам қол қояды. Тиісті лауазымды адамдардың қабылдауында адамдар баяндаған ауызша шағымдар жазбаша түрде берілген шағымдармен жалпы негіздерде шешіледі. Шағымға қосымша материалдар қоса берілуі мүмкін.

Іс бойынша іс жүргізіліп жатқан тілді білмейтін адамға шағымды өзінің ана тілінде немесе өзі жетік білетін тілде беру құқығы қамтамасыз етіледі.

Шағым берген тұлға оны қайтарып алуға құқылы. Өзіне қатысты іс қозғалған тұлға, жәбірленуші, заңды өкілін қоспағанда, өзінің қорғаушысының, өкілінің шағымын қайтарып алуға құқылы. Өзіне қатысты іс қозғалған тұлғаның мүддесінде берілген шағым тек оның жазбаша келісімі арқылы ғана қайтарылуы мүмкін. Шағымды қайтарып алу оның қайта берілуіне кедергі келтірмейді.

Шағым беру шағым жасалып жатқан әрекеттің жүргізілуін және шағым жасалып жатқан шешімнің орындалуын тоқтата тұрмайды.

Әкімшілік іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыратын лауазымды адамның әрекетіне (әрекетсіздігіне) шағымды кері қайтарып алу туралы жазбаша арыз берілген жағдайда, судья шағымды қайтару туралы ұйғарым шығарады.

Егер тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің аумағында мамандандырылған ауданаралық әкімшілік сот құрылмаса, олардың соттауына жататын істерді аудандық (қалалық) соттар қарауға құқылы.

Адам өз құқықтарының, бостандықтары мен заңды мүдделерінің бұзылуы туралы өзіне белгілі болған күннен бастап екі ай ішінде жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) және (немесе) сотқа шағыммен жүгінуге құқылы.

Шағым беру мерзімін өткізіп алу шағымды қабылдаудан бас тартуға негіз болып табылмайды. Мерзімді өткізіп алудың себептері шағымды мәні

бойынша қарау кезінде анықталады және шағымды қанағаттандырудан бас тарту негіздерінің бірі болып табылуы мүмкін.

Шағымды қарай отырып, судья немесе орган (лауазымды адам) онда жазылған дәлелдерді жан-жақты тексеруге, қажет болған кезде қосымша материалдарды талап етіп алдыруға, тиісті лауазымды адамдардан, жеке және заңды тұлғалардан шағым жасалып жатқан әрекеттерге (әрекетсіздікке) және шешімдерге қатысты түсіндірмелер алуға міндетті.

Шағым келіп түскен күннен бастап он тәулік ішінде қаралуға жатады. Шағымды қарау мерзімі қажет болған кезде он тәулікке дейін ұзартылуы мүмкін. Тиісінше хабардар етілген (хабарланған) адамның келмеуі шағымды қарауға кедергі болмайды.

Шағымды қанағаттандырудан бас тарту туралы қаулыға органның (лауазымды адамның) қаулысының көшірмесін алған кезден бастап он тәулік ішінде әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі мамандандырылған аудандық және оған теңестірілген сотқа шағым жасалуға жатады, оның шешіміне – жоғары тұрған сотқа, ал соттың қаулысына жоғары тұрған сотқа шағым жасалуы мүмкін, олардың шешімі шағым жасалуға, наразылық білдіруге жатпайды.

Шағымды қанағаттандыру туралы қаулыға әкімшілік құқық бұзушылықтар жөніндегі мамандандырылған аудандық және оған теңестірілген сотқа прокурордың апелляциялық өтінішхаты берілуі мүмкін, оның шешіміне – жоғары тұрған сотқа, ал сот қаулысына жоғары тұрған сотқа прокурордың апелляциялық өтінішхаты берілуі мүмкін.

Қаулы жеке адамға немесе заңды тұлғаның өкіліне дереу табыс етіледі, ал бұл адамдар болмаған жағдайда, қаулы шығарылған күннен бастап үш тәулік ішінде оларға жолданады.

Шағымды қарайтын орган (лауазымды адам) немесе судья өз өкілеттіктері шегінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардың, сондай-ақ өзге тұлғалардың бұзылған құқықтары мен заңды мүдделерінің қалпына келтірілуіне дереу шаралар қолдануға міндетті.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым, наразылық олар келіп түскен күннен бастап он тәулік ішінде қаралуға тиіс.

Жоғары тұрған орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағымды, наразылықты қарауға кіріскенде:

1) шағымды, наразылықты кім қарайтынын, қандай шағым, наразылық қаралуға жататынын; шағымды, наразылықты кім бергенін жариялайды; шағымды, наразылықты қарау оның құзыретіне жата ма, соны анықтайды; егер шағымды, наразылықты қарау оның құзыретіне жатпайтын болса, оларды барлық іс материалдарымен бірге ведомстволық бағыныстылығы бойынша жібереді;

2) өзіне қатысты іс бойынша қаулы шығарылған, нұсқама ресімделген тұлғаның немесе оның өкілінің, сондай-ақ шағымды, наразылықты қарауға қатысу үшін шақырылған тұлғалардың келгеніне көз жеткізеді;

3) іс жүргізуге қатысушылардың және олардың заңды өкілдерінің өкілеттіктерін тексереді;

4) іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардың келмеу себептерін анықтайды және олар келмеген кезде шағымды, наразылықты қарау туралы не шағымды, наразылықты қарауды кейінге қалдыру туралы шешім қабылдайды;

5) шағымды, наразылықты қарауға қатысатын тұлғаларға құқықтары мен міндеттерін түсіндіреді;

6) әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағымды, наразылықты, ал қажет болғанда істің өзге де материалдарын жария етеді;

7) мәлімделген қарсылықтар мен өтінішхаттарды шешеді, шағымды, наразылықты толық, жан-жақты және объективті қарау үшін қажетті өзге де мән-жайларды анықтайды.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағымды, наразылықты қарау кезінде істе бар және қосымша ұсынылған материалдар бойынша шығарылған қаулының, нұсқаманың заңдылығы мен негізділігі тексеріледі. Жоғары тұрған орган (лауазымды адам) жаңа фактілерді анықтауға және жаңа дәлелдемелерді зерттеуге құқылы.

Орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде әкімшілік құқық бұзушылық жасалған ба, осы тұлға оны жасауға кінәлі ме, ол әкімшілік жауаптылыққа жата ма, жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар бар ма, мүліктік залал келтірілген бе, соны анықтауға, ҚР ӘҚБтК-нің 741 және 742-баптарында көзделген мән-жайларды, сондай-ақ істі дұрыс шешу үшін маңызы бар басқа да мән-жайларды анықтауға міндетті.

Жоғары тұрған орган (лауазымды адам) іс бойынша қосымша материалдарды талап етіп алдыруға, сараптаманың тағайындалуына байланысты және шағымды, наразылықты толық, жан-жақты және объективті қарау үшін қажет болатын басқа жағдайларда шағымды, наразылықты қарауды кейінге қалдыруға құқылы.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардан өтінішхаттар келіп түскен не істің мән-жайларын қосымша анықтау қажеттігі болған жағдайда шағымды, наразылықты қарау мерзімін істі қарайтын жоғары тұрған орган (лауазымды адам) ұзартуы, бірақ он тәуліктен аспайтын мерзімге ұзартуы мүмкін. Орган (лауазымды адам) азаматтық, қылмыстық, әкімшілік сот ісін жүргізуде немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуде қаралып жатқан басқа істі шешкенге дейін шағымды, наразылықты қарау мүмкін болмаған кезде, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға негіз болған салықтық және (немесе) кедендік тексерулер нәтижелеріне жоғары тұрған

органға шағым жасалған жағдайда не мемлекеттік органға іс үшін маңызы бар мәселелер бойынша сұрау салу жіберілген кезде оларды қарау мерзімін тоқтата тұруға міндетті. Мерзімді тоқтата тұру не ұзарту бойынша шешім ұйғарым түрінде шығарылады.

Егер әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым, наразылық сотқа және жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) бір уақытта келіп түссе, онда жоғары тұрған органға берілген шағым, наразылық сотқа жіберілуге тиіс.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі, шағымды, наразылықты қарап, сот мынадай қаулылардың бірін шығарады:

- 1) әкімшілік жаза қолдану туралы;
- 2) іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы;
- 3) қаулыны, нұсқаманы – өзгеріссіз, ал шағымды, наразылықты қанағаттандырусыз қалдыру туралы;
- 4) қаулыны өзгерту туралы;
- 5) қаулының, нұсқаманың күшін жою және істі тоқтату туралы;
- 6) қаулының, нұсқаманың күшін жою және іс бойынша жаңа қаулы шығару туралы.

Осы бапта көзделген қаулы заңды және негізді болуға тиіс.

Егер әкімшілік құқық бұзушылық үшін жаза қолдану туралы мәселені шешу кезінде судья бір мезгілде кінәлі адамның мүліктік залалды өтеуі туралы мәселені шешсе, онда қаулыда өндіріп алуға жататын залал мөлшері, оны өтеу мерзімі мен тәртібі көрсетіледі.

Қаулыда ҚР ӘҚБтК-нің 822-бабында көзделген мәліметтер көрсетілуге, сондай-ақ мәселелер шешілуге тиіс.

Істі, шағымды, наразылықты қарау нәтижесінде жасалған әрекетке заңдық бағаның қате екенін мойындай отырып, сот құқық бұзушылықтың саралануын заңның онша қатаң емес әкімшілік жазаны көздейтін бабына өзгертуге міндетті.

Көлік құралының жүргізушісін жол жүрісі қағидаларын білуін тексеру үшін емтихан тапсыруға жіберген кезде жол жүрісі қағидаларын білуін тексеруге жіберу туралы қаулы шығарылады, оның көшірмесі емтихан тапсыруға жіберілген адамға беріледі.

Азаматтық және қызметтік қару иесін және (немесе) пайдаланушысын азаматтық және қызметтік қаруды қауіпсіз ұстау қағидаларын білуін тексеру үшін емтихан тапсыруға жіберу кезінде азаматтық және қызметтік қаруды қауіпсіз ұстау қағидаларын білуін тексеруге жіберу туралы қаулы шығарылады, оның көшірмесі емтихан тапсыруға жіберілетін адамға беріледі.

Қаулыда ҚР ӘҚБтК-нің 54-бабының негіздерінде құқық бұзушының жүріс-тұрысына қойылатын ерекше талаптар белгіленуі мүмкін.

Іс бойынша іс жүргізуді тоқтату туралы қаулы:

- 1) ҚР ӘҚБтК-нің 741-бабында көзделген іс бойынша іс жүргізуді болғызбайтын мән-жайлар болған;

2) ҚР ӘҚБтК-нің 742-бабында көзделген әкімшілік жауаптылыққа тартпауға мүмкіндік беретін мән-жайлар болған;

3) ҚР ӘҚБтК-нің 32-бабына сәйкес тұлғаны тәртіптік жауаптылыққа тарту туралы мәселені шешу үшін іс материалдары тиісті органдарға берілетін жағдайларда шығарылады.

Істі, шағымды, наразылықты қарау нәтижелері бойынша шығарылған қаулы жазбаша ресімделеді және оған осындай қаулыны шығарған судья қол қояды не осындай қаулыны шығарған судьяның электрондық цифрлық қолтаңбасымен куәландырылған электрондық құжат нысанында ресімделеді.

20.2 Жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша заңды күшіне енбеген қаулыларға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаларға шағым жасау, наразылық білдіру тәртібі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым жасау құқығы

ҚР ӘҚБтК-нің 744, 745, 746, 747, 748 және 753-баптарында көрсетілген тұлғалар жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға – шағым жасауы, ал прокурорлар наразылық білдіруі мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым жасау, наразылық білдіру тәртібі мен мерзімдері

1. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым, наразылық іс бойынша қаулы шығарған, нұсқама ресімдеген органға (лауазымды адамға) жіберіледі, ол шағым, наразылық келіп түскен күннен бастап үш тәулік ішінде оларды істің барлық материалдарымен бірге тиісті жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) жіберуге міндетті.

Шағым, наразылық оларды қарауға уәкілетті жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) тікелей берілуі мүмкін.

2. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға шағым, наразылық – қаулының көшірмесі табыс етілген күннен бастап он тәулік ішінде, ал ҚР ӘҚБтК-нің 744, 745, 746, 747, 748 және 753-баптарында көрсетілген тұлғалар істі қарауға қатыспаған жағдайда, қаулыны алған күннен бастап беріледі.

Айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым, наразылық ҚР ӘҚБтК-нің 817-бабында көзделген мерзім өткен соң он тәулік ішінде берілуі мүмкін.

3. Салықтық тексеру нәтижелері бойынша анықталған, Қазақстан Республикасының Салық кодексінде белгіленген салықтық міндеттемені немесе Қазақстан Республикасының зейнетақымен қамсыздандыру туралы және міндетті әлеуметтік сақтандыру туралы заңнамасында көзделген міндеттерді орындамауға немесе тиісінше орындамауға байланысты шығарылған әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға

шағым, наразылық қаулының көшірмесі табыс етілген немесе алынған күннен бастап отыз тәулік ішінде берілуі мүмкін.

4. Шағымның, наразылықтың осы бапта белгіленген мерзімде берілуі әкімшілік жаза қолдану туралы қаулының, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың орындалуын шағым, наразылық бойынша шешім шығарылғанға дейін тоқтата тұрады.

5. Жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) берілетін шағымда мәліметтер қамтылуға және ол ҚР ӘҚБтК-нің 833-бабында көзделген талаптарға сәйкес келуге тиіс.

Егер келтірілген шағым ҚР ӘҚБтК-нің 833-бабы бірінші және екінші бөліктерінде көзделген талаптарға сәйкес келмесе, ол берілген деп есептеледі, бірақ толық ресімдеу үшін мерзімі көрсетіле отырып, қайтарылады. Егер көрсетілген мерзім ішінде шағым қайта жасалғаннан кейін органға (лауазымды адамға) ұсынылмаса, ол берілмеген деп есептеледі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағымды, наразылықты қарау

1. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым, наразылық олар келіп түскен күннен бастап он тәулік ішінде қаралуға тиіс.

2. Жоғары тұрған орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағымды, наразылықты қарауға кіріскенде:

1) шағымды, наразылықты кім қарайтынын, қандай шағым, наразылық қаралуға жататынын; шағымды, наразылықты кім бергенін жариялайды; шағымды, наразылықты қарау оның құзыретіне жата ма, соны анықтайды; егер шағымды, наразылықты қарау оның құзыретіне жатпайтын болса, оларды барлық іс материалдарымен бірге ведомстволық бағыныстылығы бойынша жібереді; 2) өзіне қатысты іс бойынша қаулы шығарылған, нұсқама ресімделген тұлғаның немесе оның өкілінің, сондай-ақ шағымды, наразылықты қарауға қатысу үшін шақырылған тұлғалардың келгеніне көз жеткізеді;

3) іс жүргізуге қатысушылардың және олардың заңды өкілдерінің өкілеттіктерін тексереді;

4) іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардың келмеу себептерін анықтайды және олар келмеген кезде шағымды, наразылықты қарау туралы не шағымды, наразылықты қарауды кейінге қалдыру туралы шешім қабылдайды;

5) шағымды, наразылықты қарауға қатысатын тұлғаларға құқықтары мен міндеттерін түсіндіреді;

6) әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағымды, наразылықты, ал қажет болғанда істің өзге де материалдарын жария етеді;

7) мәлімделген қарсылықтар мен өтінішхаттарды шешеді, шағымды, наразылықты толық, жан-жақты және объективті қарау үшін қажетті өзге де мән-жайларды анықтайды.

3. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағымды, наразылықты қарау кезінде істе бар және қосымша ұсынылған материалдар бойынша шығарылған қаулының, нұсқаманың заңдылығы мен негізділігі тексеріледі. Жоғары тұрған орган (лауазымды адам) жаңа фактілерді анықтауға және жаңа дәлелдемелерді зерттеуге құқылы.

Орган (лауазымды адам) әкімшілік құқық бұзушылық туралы істі қарау кезінде әкімшілік құқық бұзушылық жасалған ба, осы тұлға оны жасауға кінәлі ме, ол әкімшілік жауаптылыққа жата ма, жауаптылықты жеңілдететін және ауырлататын мән-жайлар бар ма, мүлктік залал келтірілген бе, соны анықтауға, ҚР ӘҚБтК-нің 741 және 742-баптарында көзделген мән-жайларды, сондай-ақ істі дұрыс шешу үшін маңызы бар басқа да мән-жайларды анықтауға міндетті.

4. Жоғары тұрған орган (лауазымды адам) іс бойынша қосымша материалдарды талап етіп алдыруға, сараптаманың тағайындалуына байланысты және шағымды, наразылықты толық, жан-жақты және объективті қарау үшін қажет болатын басқа жағдайларда шағымды, наразылықты қарауды кейінге қалдыруға құқылы.

5. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуге қатысушылардан өтінішхаттар келіп түскен не істің мән-жайларын қосымша анықтау қажеттігі болған жағдайда шағымды, наразылықты қарау мерзімін істі қарайтын жоғары тұрған орган (лауазымды адам) ұзартуы, бірақ он тәуліктен аспайтын мерзімге ұзартуы мүмкін. Орган (лауазымды адам) азаматтық, қылмыстық, әкімшілік сот ісін жүргізуде немесе әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуде қаралып жатқан басқа істі шешкенге дейін шағымды, наразылықты қарау мүмкін болмаған кезде, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға негіз болған салықтық және (немесе) кедендік тексерулер нәтижелеріне жоғары тұрған органға шағым жасалған жағдайда не мемлекеттік органға іс үшін маңызы бар мәселелер бойынша сұрау салу жіберілген кезде оларды қарау мерзімін тоқтата тұруға міндетті. Мерзімді тоқтата тұру не ұзарту бойынша шешім ұйғарым түрінде шығарылады.

6. Егер әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым, наразылық сотқа және жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) бір уақытта келіп түссе, онда жоғары тұрған органға берілген шағым, наразылық сотқа жіберілуге тиіс.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым, наразылық бойынша шешім және оны жария ету

1. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағымды, наразылықты қарап, жоғары тұрған орган (лауазымды адам) мынадай шешімдердің біреуін қабылдайды:

1) қаулыны, нұсқаманы өзгеріссіз, ал шағымды, наразылықты қанағаттандырусыз қалдыру туралы;

2) қаулыны өзгерту туралы;

3) қаулының, нұсқаманың күшін жою және істі тоқтату туралы;

4) қаулының, нұсқаманың күшін жою және іс бойынша жаңа қаулы шығару туралы.

2. Іс бойынша қаулыға, нұсқамаға шағым, наразылық бойынша шешім ол қабылданғаннан кейін дереу жария етіледі және ҚР ӘҚБтК-нің 822-бабына сәйкес жазбаша не электрондық құжат нысанында ресімделген шағым, наразылық бойынша қаулы түрінде шығарылады.

3. Іс бойынша қаулыға, нұсқамаға шағым, наразылық бойынша қаулы ол шығарылғаннан кейін үш тәулікке дейінгі мерзімде өзіне қатысты іс бойынша қаулы шығарылған, нұсқама ресімделген тұлғаға немесе оның өкіліне, шағым берген жағдайда жәбірленушіге, сондай-ақ наразылық келтірген прокурорға табыс етіледі немесе жолданады.

4. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулыға, айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқамаға шағым, наразылық бойынша жоғары тұрған органның (лауазымды адамның) қаулысына қаулы табыс етілген немесе алынған күннен бастап он тәулік ішінде ҚР ӘҚБтК-нің 44-1-тарауында көзделген тәртіппен сотқа шағым жасалуы, наразылық білдірілуі мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулының күшін жою немесе өзгерту не айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың күшін жою

Қаулының, нұсқаманың күшін жою және істі қысқарту туралы шешім ҚР ӘҚБтК-нің 741 және 742-баптарында көзделген мән-жайлар болған кезде, сондай-ақ қаулы шығаруға, нұсқама ресімдеуге негіз болған мән-жайлар дәлелденбеген кезде қабылданады.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша қаулының күшін жою немесе өзгерту не айыппұл төлеу қажеттігі туралы нұсқаманың күшін жою ҚР ӘҚБтК-нің 841, 842, 843, 844 және 845-баптарында көрсетілген негіздер бойынша да жүзеге асырылады.

21 ТАРАУ. «ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ЖАСАУ СЕБЕПТЕРІ МЕН ШАРТТАРЫ ТУРАЛЫ ҰСЫНУЛАР ШЫҒАРУ ТӘРТІБІ»

21.1 Құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар.

Құқық бұзушылықтардың себептерін оларды жасауға тікелей ықпал ететін факторлар ретінде анықтауға болады. Құқық бұзушылықтардың бірнеше себептері бар. Біріншіден, әлеуметтік себептер. Олар осыған дейін

де құқық бұзушылықтардың негізгі себептері болып келді және бұдан кейін де солай болып қала береді, өйткені олардың басым көпшілігі мемлекеттік және әлеуметтік жүйенің жетілмегендігімен, әртүрлі әлеуметтік қайшылықтармен байланысты. Олар 14 жас шамасындағы жеткіншектердің оқумен, спортпен, қол жетімді ақылы жұмыспен және т.б. айналысуының мүмкін еместігі немесе тым қиын болуы салдарынан, олардың қылмыс (бұзақылық, дене жарақатын салу, зорлау және т.б.) сияқты қазіргі кезде кең таралған және аса қауіпті құқық бұзушылықтарға баруына себеп болады; ұрлық – қолайлы жұмыс таба алмау салдарынан; пара алу – жұмысшылардың көптеген санаттарының еңбекақысының төмен болуына байланысты және т.б.

Екіншіден, себептер экономикалық болуы мүмкін. Бұл себептер әлеуметтік мәселелермен тығыз байланысты және меншік, өндіріс және тұтыну, материалдық тауарларды бөлу қатынастарына негізделген. Аталған құқық бұзушылықтардың субъектілері: мемлекеттік кәсіпорындарды заңсыз жекешелендіру (олардың құнын төмендету); ұйымның кірістерді жасыруы (халықтың төлем қабілетінің нашарлығы салдарынан); орнын алу немесе меншігін «бөліске салу» мақсатында кәсіпорындардың басшыларын өлтіру және т.б.

Үшіншіден, себептер заң нормаларының жетілмегендігі, оларды азаматтар мен заңды тұлғалардың білгенінше, яғни өз бетінше түсінуі болуы мүмкін. Құқық бұзушылықтар – кейде саналы түрде – әртүрлі құқықтық актілер арасындағы қарама-қайшылықтарға, қабылдануы заң күші жоғары басқа актілерімен белгіленген актілердің болмауына байланысты жасалады.

Ең соңында, құқық бұзушылықтың психологиялық себептері. Кейбір адамдар жеке қасиеттері бойынша – агрессивті мінез-құлықты, өзімшіл, материалдық сұранысы негізсіз жоғары, немқұрайлылық – әртүрлі құқық бұзушылықтар жасауға, тіпті құқықтық нигилизмге, жалпы құқықты жоққа шығаруға бейім. Құқықтық нигилист олардың мазмұнына қарамастан кез келген заңдарға бағынудан бас тартуға тырысады. Құқықтық нигилизм азаматтардың артта қалушылығын, заңды білмейтіндігін көрсетеді; мансапқұмарлық, шенеуніктердің біліксіздігі және басқа да көптеген жаман қылықтар. Құқықтық нигилизм – әрқашан құқықты тәкаппар, өзін жоғары ұстап-сенбей қабылдауы, оны адами құндылықтар шкаласында екінші қатарлы нәрсе ретінде бағалау.

Себептерден айырмашылығы, құқық бұзушылық жағдайлары құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін және жеңілдететін факторлар болып табылады. Мүмкін, басты жағдай – мемлекет тарапынан құқық бұзушылардың жазаланбауы немесе оларға тым жұмсақ жаза тағайындау болар. Соның нәтижесінде, құқық бұзушылар мен құқық бұзушылық жасауға ниеттілер, оларды жауапқа тартылудан қорықпай жасайды. Құқық бұзушылықтың басқа жағдайларының қатарында бұқаралық ақпарат құралдарында зорлық-зомбылық пен қатыгездіктің насихатталуын, қарудың қол жетімділігін, маскүнемдік пен нашақорлықты, патриотизмнің төмендігін және т.б. атауға болады.

Құқық бұзушылықтың себептері мен жағдайлары құқық бұзушылық жасалатын нақты өмірлік жағдайды бейнелейді. Мысалы, ұрлық жасамас бұрын субъект дабыл қаққыштың болуын немесе болмауын, көшелерді патрульдеуді, полицияның кадрлық құрамы мен техникалық жабдықтарын, жасырыну мүмкіндігін, ұрлап алған затын өткізу мүмкіндігін, жазаның ауырлығын және т.б. бағалайды.

21.2 Құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар туралы жекеше ұсынулар шығарудың негіздері мен тәртібі.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша шешімдер қабылдау процесінде ҚР ӘҚБтК-нің 826-бабының негізінде ішкі істер органдарының (полиция) лауазымды адамдары заңдылықты бұзу жағдайлары анықталған, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар белгіленген кезде жекеше ұсынулар шығаруға құқылы.

Жекеше ұсыну өздеріне қатысты жекеше ұсыну шығарылған ұйымдар басшыларының қарауына міндетті болып табылады, бірақ оған оны алған күннен бастап он тәулік ішінде жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) шағым жасалуы мүмкін. Өкінішке қарай, әкімшілік құқық бұзушылықтардың себептері мен жағдайлары туралы жекеше ұсынуға жоғары тұрған ішкі істер органына (лауазымды адамға) жүгінбестен дереу сотқа шағымдануға болмайды деген пікір қалыптасуы мүмкін.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыратын органның (лауазымды адамның) әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) және шешімдеріне шағым жасау және дау айту тетігі ҚР ӘҚБтК-нің 44-тарауында көзделген. Бұл ретте әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізуді жүзеге асыратын лауазымды адамның әрекеттеріне жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) және (немесе) сотқа шағым жасауға рұқсат етіледі. Жоғары тұрған органға (лауазымды адамға) алдын ала жүгіну сотқа шағым беру және оны соттың мәні бойынша қарауға және шешуге қабылдауы үшін міндетті шарт болып табылмайды. Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 маусымдағы № 350 Әкімшілік рәсімдік-процестік кодексінің 100-бабына сәйкес шағымды қарайтын орган шағымды қарай отырып, мына шешімдердің бірін шығарады:

- 1) әкімшілік актінің күшін жою туралы;
- 2) әкімшілік актінің күшін жою және жаңа әкімшілік актіні қабылдау туралы;
- 3) әкімшілік әрекетті жасау туралы;
- 4) шағымды қанағаттандырусыз қалдыру туралы;
- 5) әкімшілік істі жол берілген бұзушылықтарды және оларды жою жөніндегі ұсыныстарды көрсете отырып жүзеге асыру үшін әкімшілік рәсімді әкімшілік актісіне, әкімшілік әрекетіне (әрекетсіздігіне) шағым жасалатын әкімшілік органға, лауазымды адамға жіберу туралы;
- 6) шағымды қараусыз қалдыру туралы.

Жекеше ұсынуға сот шешімдерінің әрекеттеріне дау айту ҚР ӘҚБтК-нің 45-тарауының негізінде апелляциялық тәртіппен жүзеге асырылады. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша қаулыларға ҚР ӘҚБтК-

нің 851-бабы 5-бөлігінің негізінде кассациялық тәртіппен шағымдануға болады. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша қаулыларды кассациялық тәртіппен қайта қарауға:

1) қабылданған қаулыны орындау адамдардың өмірі, денсаулығы үшін не Қазақстан Республикасының экономикасы мен қауіпсіздігі үшін орны толмас ауыр зардаптарға алып келуі мүмкін болатын;

2) қабылданған қаулы адамдардың белгісіз тобының құқықтары мен заңды мүдделерін немесе өзге де жария мүдделерді бұзатын;

3) қабылданған қаулы соттардың, уәкілетті органдардың (лауазымды адамдардың) құқық нормаларын түсіндіруі мен қолдануында бірізділікті бұзатын жағдайлар негіздер болып табылады.

Лауазымды адамның жекеше ұсынуына шағымды қарау нәтижелері бойынша жоғары тұрған органның шығарған шешіміне оны алған күннен бастап он тәулік ішінде мамандандырылған аудандық және оған теңестірілген әкімшілік сотқа шағым жасалуы мүмкін, оның шешімі шағым жасауға жатпайды. Органның (лауазымды адамның) шешімі ұйғарым түрінде шығарылады (№ 1 қосымшаны қараңыз).

ҚР ӘҚБтК-нің 826-бабы мазмұнының мәні бойынша ҚР ӘҚБтК-нің 685-бабында санамаланған қызметкерлер жекеше ұсынулар жасай алатын лауазымды адамдар болып табылады. Яғни, бұл лауазымды адамдардың әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша шешімдер қабылдауға, оның ішінде әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың себептері мен жағдайлары туралы жекеше ұсынулар шығаруға құқығы бар. Әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қарауға және ішкі істер органдарының атынан әкімшілік жазалар қолдануға:

1) Ішкі істер министрлігі комитеттерінің төрағалары және департаменттерінің бастықтары;

2) аумақтық ішкі істер органдарының бастықтары;

3) облыстың, республикалық маңызы бар қаланың, астананың әкімшілік, көші-қон полициясы бөлімшелерінің, жергілікті полиция қызметінің бастықтары, олардың орынбасарлары;

4) ауданның (қаланың, қаладағы ауданның) полиция бөлімдерінің, бөлімшелерінің, әкімшілік, көші-қон полициясы бөлімшелерінің, жергілікті полиция қызметінің бастықтары және олардың орынбасарлары;

5) ішкі істер органдары желілік бөлімдерінің, бөлімшелерінің, полиция пункттерінің бастықтары және олардың орынбасарлары;

6) ішкі істер органдарының (полицияның) арнаулы атақтары бар қызметкерлері;

6-1) учаскелік полиция инспекторлары;

7) ішкі істер органдарының балық қорына қылмыстық қол сұғушылыққа қарсы күрес жөніндегі мамандандырылған полиция бөлімшелерінің бастықтары және олардың орынбасарлары құқылы.

Мұндай қызметті жүзеге асырудың құқықтық негізін Қазақстан Республикасының өзге де нормативтік-құқықтық актілері құрайды. Мысалы, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 1 қазандағы №

662 бұйрығымен бекітілген Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің Әкімшілік полиция комитеті туралы ереженің 28-тармағына сәйкес әкімшілік полиция бөліністері өз құзыреті шегінде әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөнінде шаралар қабылдау туралы ұсыныстар шығаруға және олардың орындалуын бақылауды қамтамасыз етуге құқылы.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің «Ішкі істер органдарының учаскелік полиция инспекторларының қоғамдық тәртіпті сақтаудағы және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі рөлін арттыру туралы» 1996 жылғы 24 желтоқсандағы № 1598 қаулысының 12-тармағының негізінде «учаскелік полиция инспекторы өзіне жүктелген міндеттер мен өзінің құзыреті шегінде: әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алуға, оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жоюға бағытталған заңды және жеке тұлғалар үшін міндетті нұсқамалар мен ұсыныстар әзірлеуге» міндетті.

ПО-ның барлық лауазымды адамдары үшін Қазақстан Республикасының «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Заңы құқықтық негіз болып табылады. Осы Заңның «Ішкі істер органдарының өкілеттіктері» деген 6-бабының 2-тармағында «Ішкі істер органдарының өз құзыреті шегінде: б) жеке және заңды тұлғаларға қылмыстық немесе әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою туралы орындалуы міндетті ұйғарымдар, ұсынымдар енгізуге құқығы бар» делінген.

Яғни, әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың себептері мен жағдайлары туралы жекеше ұсыну шығарған кезде құжаттың мазмұнында ҚР ӘҚБтК-нің 826-бабынан басқа, осындай құжатты жолдаудың өзге де құқықтық негіздерін көрсетуге болады.

Бірақ жекеше ұсынулардан басқа, полиция қызметкерлері нұсқама шығаруға құқылы. Полиция шығарған «ұйғарымдардың» «ұсынулардан» айырмашылығы – ұйғарымдар жеке және заңды тұлғаларға (құқық бұзушыларға) қатысты, ал ешқашан құқық бұзушылық субъектілері болып табылмайтын лауазымды және заңды тұлғаларға қатысты ұсынулар жасалады.

Нұсқамаларды полиция ҚР ӘҚБтК негізінде айыппұл төлеу қажет болған (807, 893-896-баптар), құқық бұзушының тиісті мінез-құлқы (461-бап), жол жүрісі қауіпсіздігін сақтамау (605-бап) және т.б. жағдайларда шығарады.

«Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Заңы сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адамдарға қылмыстық істер бойынша құқық бұзушылықтың жасалу себептері мен жағдайлары туралы ұсыну шығару құқығын беретінін бұрын атап өткен болатынбыз. Мәселен, ҚР ҚПК 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231 Заңының 200-бабының негізінде: «Сотқа дейінгі тергеп-тексеруді жүзеге асыратын адам қылмыстық іс бойынша іс жүргізу кезінде қылмыстық құқық бұзушылық жасауға ықпал еткен мән-жайларды анықтай отырып, тиісті мемлекеттік органдарға, ұйымдарға немесе

онда басқарушылық функцияларды орындайтын адамдарға осы мән-жайларды немесе басқа да заң бұзушылықтарды жою жөніндегі шаралар қолдану туралы ұсыну енгізуге құқылы.

Ұсынулар қолданылған шаралар туралы міндетті түрде хабардар етіле отырып бір ай мерзімде қаралуға тиіс». Осылайша, қылмыстық істер бойынша ұсынымдар, ал әкімшілік әділет саласындағы құқық бұзушылықтар үшін жекеше ұсынулар шығарылады.

Полиция әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың себептері мен жағдайлары туралы олар әкімшілік жаза қолдану туралы шешім қабылдай алатын құқық бұзушылықтар бойынша ғана, атап айтқанда ҚР ӘҚБтК-нің 685-бабы бірінші бөлігінде санамаланған баптар бойынша ұсыныс шығара алады.

Ішкі істер органдары ҚР ӘҚБтК-нің 146, 147, 156, 190 (бірінші бөлігі), 192, 196, 197, 198, 204, 230 (екінші бөлігі) (көлік құралдарының иелері мен тасымалдаушылар автомобиль көлігінде және қалалық рельстік көлікте жасаған құқық бұзушылықтар бөлігінде), 334, 359, 364, 382 (бірінші бөлігі), 383 (бірінші және екінші бөліктері), 386, 395 (бірінші бөлігі), 396 (бірінші бөлігі), 408, 420, 421, 423 (бірінші бөлігі), 432, 433 (бірінші бөлігі), 437, 438 (бірінші және екінші бөліктері), 440 (бірінші, екінші және үшінші бөліктері), 441, 443 (бірінші бөлігі), 444 (екінші бөлігі), 447, 449 (бірінші бөлігі), 458, 464 (бірінші бөлігі), 469 (бірінші бөлігі), 470 (бірінші бөлігі), 484, 485 (бірінші бөлігі), 486, 487, 489 (бірінші, тоғызыншы, оныншы және он бірінші бөліктері), 492, 493, 494, 495 (бірінші бөлігі), 496 (1 және 3 бөліктері), 505, 510, 512 (бірінші бөлігі), 513 (бірінші бөлігі), 514 (бірінші бөлігі), 515, 517 (бірінші және үшінші бөлігі), 518, 519 (бірінші, үшінші, бесінші және алтыншы бөліктері), 559 (бірінші, екінші, төртінші және бесінші бөліктері), 560, 562, 564 (төртінші бөлігі), 566, 572 (екінші бөлігі), 574, 590 (бірінші, екінші үшінші, бесінші, алтыншы, жетінші, сегізінші, тоғызыншы және оныншы бөліктері), 591, 592, 593 (бірінші және сегізінші бөліктері), 594, 595, 596 (бірінші, екінші және төртінші бөліктері), 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603 (бірінші бөлігі), 604 (бірінші бөлігі), 605 (бірінші, екінші, бесінші, алтыншы және жетінші бөліктері), 606 (бірінші бөлігі), 607 (бірінші бөлігі), 609, 611 (бірінші бөлігі), 612, 613 (он екінші және он үшінші бөліктері), 614, 615 (бірінші, екінші және үшінші бөліктері), 617, 619, 620, 621 (бірінші, екінші, төртінші бөліктері), 622, 625 (автомобиль көлігіндегі бұзушылықтарды қоспағанда), 626, 630, 631, 632, 635-баптарында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарайды.

Ұсыну мазмұны келесі міндетті элементтерден тұрады:

1) мекенжайы көрсетіле отырып, лауазымды адамның немесе заңды тұлға өкілінің тегі, аты-жөні;

2) құқық бұзушылықтың қысқаша фабуласы;

3) құқық бұзушылық жасауға себеп болған мән-жайлар;

4) құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою үшін жүргізілуі қажет тұжырымдар мен ұсынылатын шаралар;

5) ұйымдастырушылық және профилактикалық іс-шараларды өткізудің ұсынылатын мерзімдері;

6) ұсыныстың орындалу нәтижелерін жіберу қажет мекен-жай және тегі, аты-жөні;

7) лауазымды адамға немесе заңды тұлғаның өкіліне әкімшілік құқық бұзушылық жасаудың себептері мен жағдайлары туралы ұсынуды орындамағаны үшін заңдық жауаптылық туралы ескерту жасауға құқылы.

ҚР ӘҚБтК-нің 826-бабы 2-бөлігінде «Ұйымдардың басшылары және басқа да лауазымды адамдар жекеше қаулыны алған күннен бастап бір ай ішінде қарауға және қолданған шаралар туралы ұсыну енгізген органға (лауазымды адамға) хабарлауға міндетті» делінген.

Егер құқық бұзушылық субъектісі УПИ ұсынуын дәлелсіз себептермен елемейтін болса, онда оларға қатысты лауазымды адамдар ҚР ӘҚБтК-нің 804-бабы негізінде ҚР ӘҚБтК-нің 479-бабы бойынша «Құқық бұзушылық жасауға ықпал еткен себептер мен жағдайларды жою жөнінде қабылданған шаралар туралы хабарламау» әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға тиіс.

Бұл құқық бұзушылықтың объективті жағы үш заңсыз әрекетсіздіктен көрінеді:

1) ұйым басшысының және басқа да тұлғалардың қабылданған шаралар туралы хабарламауы;

2) қылмыс жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөнінде шаралар қолданбау;

3) әкімшілік құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою жөнінде шаралар қолданбау.

ҚР ӘҚБтК-нің 684-бабы негізінде ҚР ӘҚБтК-нің 479-бабы бойынша шешімді мамандандырылған аудандық және оларға теңестірілген әкімшілік соттардың судьялары қабылдайды. Яғни, полиция қызметкерлері ҚР ӘҚБтК-нің 479-бабын бұзғаны үшін әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қозғауға, материал жинауға, ӘІБТ-ге тіркеуге және шешім қабылдау үшін сотқа жіберуге тиіс.

Көрсетілген бап бойынша әкімшілік материалға келесі құжаттар кіреді:

1) құжаттар тізімдемесі;

2) ҚР ӘҚБтК-нің 479-бабы әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттамасы (№ 2 қосымша);

3) әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс жүргізу тілі туралы қаулы (№ 5 қосымша);

4) ПО кезекші бөлімінде тіркелген әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша іс қозғаған полиция қызметкерінің баянаты (№ 3 қосымша);

5) ӘҚБтК-нің 826-бабы тәртібінде әкімшілік құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайлар туралы ұсынымның көшірмесі (№ 5 қосымша);

6) нұсқаманың орындалмау мән-жайлары мен себептерін анықтай отырып, құқық бұзушыдан сұрау хаттамасы (№ 6 қосымша);

7) істі қараудың немесе жекелеген процестік әрекеттерді жасаудың уақыты мен орны туралы хабарлама (хабарлама) (№ 7 қосымша);

8) құқық бұзушының кінәсін дәлелдейтін өзге де құжаттар;

9) БДБ анықтамалары және жеке басын куәландыратын құжаттардың көшірмелері.

Осыған ұқсас материал ҚР ҚПК-нің 200-бабы тәртібімен шығарылған ПО тергеушісінің немесе анықтаушысының ұсынысына лауазымды адам немесе заңды тұлғаның басшылығы хабарламаған жағдайда да қылмыстық құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою үшін жасалады.

Сонымен, мынадай тізбек құрылуы тиіс: құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою үшін ұсынуды жолдау – жауап алмау – ҚР ӘҚБтК-нің 479-бабы бойынша әкімшілік материал.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕККӨЗДЕРДІҢ ТІЗІМІ

1. Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамыздағы Конституциясы.

2. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі.

3. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі.

4. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V

Қылмыстық іс жүргізу кодексі.

5. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 шілдедегі N 477-II Орман кодексі.

6. Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 9 шілдедегі N 481-II Су кодексі.

7. Қазақстан Республикасының 2015 жылғы 29 қазандағы № 275-V Кәсіпкерлік кодексі.

8. Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі 27 желтоқсан 1994 ж.

9. Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 29 шілдедегі № 350-VI Әкімшілік рәсімдік кодексі

10. «Жауапкершілігі шектеулі және қосымша жауапкершілігі бар серіктестіктер туралы» Қазақстан Республикасының 1998 жылғы 22 сәуірдегі N 220-I Заңы.

11. «Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Қазақстан Республикасының Заңы.

12. «Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Жалпы бөлігінің нормаларын соттардың қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2016 жылғы 22 желтоқсандағы № 12 нормативтік қаулысы.

13. «Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Ерекше бөлімінің нормаларын соттардың қолдануының кейбір мәселелері туралы» Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2017 жылғы 6 қазандағы № 7 нормативтік қаулысы.

14. «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер бойынша іс жүргізуді қамтамасыз ету шараларын қолдану туралы» Жоғарғы Соттың 9.04.2012 жылғы № 1 қаулысы.

15. «Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № 522 Жарлығы.

16. «Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару жүйесін одан әрі жетілдіру туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 11 қарашадағы № 203 Жарлығы.

НЕГІЗГІ ӘДЕБИЕТТЕР

1. Административное право. Учебник / Рябцев Л.М.

2. Краткий курс лекций по административному праву РК (общая часть). Уч.пособ / Мырзабаева Д.Р.

3. Дисциплинарное производство в органах внутренних дел: Монография / Золотарев И.И.

4. Прохождение государственной службы в ОВД отдельными категориями служащих. Метод.рекомендации / Занина Т.М.

5. Принятие мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях в деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан: теоретический и практический аспекты. Монография / Алимпиев А.А. Зейнулла А.К.

6. Административное право Республики Казахстан: учебное пособие в схемах и определениях / Смышляев А.С. Медведева А.Н.

7. Политико-административное управление: учебник для вузов / Комаровского В.С., Сморгунуова Л.В.

8. Практикум по административной юрисдикции органов внутренних дел. Учебное пособие / Мукажанов А.Е., Каражан А.А.

9. Концептуальные особенности нового кодекса Республики Казахстан об административных правонарушениях. Учеб.пособ / Жетписбай Н.И, Маланьина Л.С, Сисенова Н.С.

КОСЫМША ӘДЕБИЕТТЕР

1. Практикум ситуационных задач по дисциплине административная деятельность органов внутренних дел Республики Казахстан / Жубатканов Р.М., Махмутов А.С., Избасов М.О.

2. Профессиональная деятельность местной полицейской службы. Практикум / Маланьина Л.С., Избасов М.О

3. Административная деятельность ОВД. Учебник / Костенникова М.В., Куракина А.В.

4. Пропедевтика ювеноальной криминологии: учебник для вузов с кейсами/ Клейберг Ю.А. Курманалиева Г.А.

5. Актуальные проблемы организации, управления и администрирования в ОВД: учебное пособие / Мухаметкалиев Н.Ж.

6. Практикум ситуационных задач по дисциплине административная деятельность органов внутренних дел Республики Казахстан / Жубатканов Р.М., Махмутов А.С., Избасов М.О.

7. Административная юрисдикция участкового инспектора полиции. Учебно-практ. пособ/ Кызылов М.А., Корнейчук С.В. и др.

ЭЛЕКТРОНДЫҚ ТАСЫҒЫШТАР ЖӘНЕ ҒАЛАМТОР РЕСУРСТАРЫ

1. Административное право: Учебное пособие для среднего профессионального образования / Стахов А. И. , Кононов П. И. электронный // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/451085>

2. Административное право / Учебник и практикум для / Стахов А.И. // [сайт]. — <https://urss.ru/cgi->

bin/db.pl?lang=ru&blang=ru&page=Book&id=286298

3. Административное право: Учебное пособие для среднего профессионального образования / Макарейко Н. В. // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/431725>

4. Административное право: Учебник / Осинцев Д. В. // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/428519>

5. Административное право: учебник для среднего профессионального образования / Конин Н. М., Маторина Е. И. . // [сайт]. — URL: <https://urait.ru/bcode/444777>

6. Административное право: Учебник / Россинский Б.В., Старилов Ю. Н. [сайт].—<https://znanium.ru/catalog/document?id=333300>

7. Административное право: учебник и практикум для среднего профессионального образования / Н. Ф. Попова <https://urait.ru/book/administrativnoe-pravo-513057>

**А.А. Алмағамбетова
В.В. Хасанова**

**«ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙДА ҚОҒАМДЫҚ ТӘРТІПТІ ҚОРҒАУДЫ
ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ПРОБЛЕМАЛЫҚ МӘСЕЛЕЛЕРІ»**

Оқу құралы

ҚР ІІМ М. Бөкенбаев атындағы АЗИ баспаханасында басылған
Ақтөбе қ., 41 разъезд, Курсанттық тас жол, 1